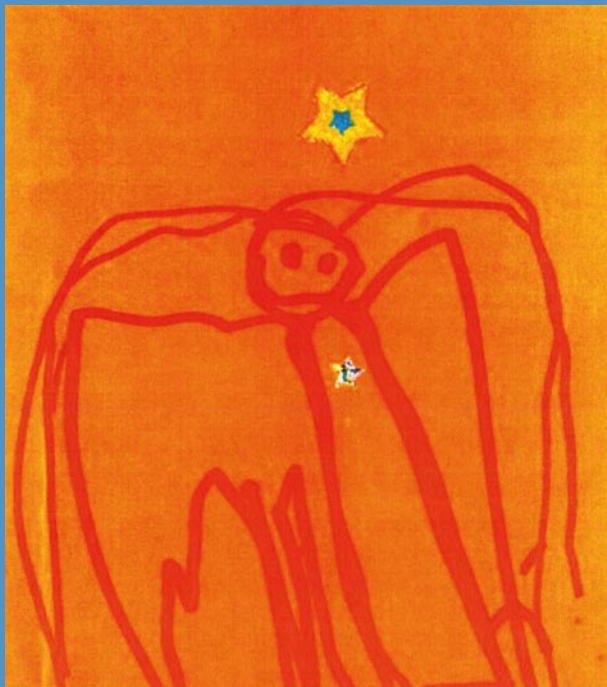

Slik fosterforeldrene ser det – II

Resultat fra
en kartleggingsstudie i 2005

TORIL HAVIK

Nr. 1 - 2007

Slik fosterforeldrene ser det – II

Resultat fra
en kartleggingsstudie i 2005

Toril Havik

Bestillingsadresse:
Barnevernets utviklingssenter på Vestlandet
Christiesgate 13, 5020 Bergen
e-mail: mette.norvalls@unifob.uib.no

FORORD

Barnevernets utviklingscenter på Vestlandet har fosterhjemsarbeid som et viktig satsningsområde. Undersøkelsen som rapporteres her inngår som et ledd i denne satsningen. Undersøkelsen sikter mot å frembringe kunnskap om hvilke erfaringer fosterforeldre har med det å være fosterfamilie og deres synspunkt på den oppfølging og støtte de har fått og får.

Kunnskap om dette er viktig. Fosterforeldre er ryggraden i fosterhjemsarbeidet, og fosterhjem er det viktigste tiltaket for barn som ikke kan bo trygt hjemme med foreldrene sine. Fosterforeldre har påtatt seg sammensatte og vanskelige oppgaver. De skal gi omsorg til barn som har særlige behov for utviklingsstøtte og dermed for sensitiv og tilpasset omsorg. De skal utvikle gode relasjoner til barnets foreldre. De skal utøve omsorgen på vegne av barneverntjenesten og også være barneverntjenestens samarbeidspartnere. En bred kartlegging av fosterforeldres erfaringer og synspunkt kan bidra til informasjon og kunnskap som kan styrke fosterhjemsarbeidet. En bred kartlegging kan gi informasjon som gir mulighet for å se det enkelte barn og den enkelte plassering mot en bakgrunn av det vanlige, eller gjennomsnittelige.

Undersøkelsen er langt på vei en replikasjon av en undersøkelse som ble gjennomført i 1994 – for elleve år siden. Den kan derfor gi kunnskap om fosterforeldrenes erfaringer og synspunkt har endret seg over tid. Undersøkelsen gir videre anledning til å se om ulike rammebetingelser for fosterforholdet – som slektskap og plasseringshjemmel – påvirker fosterforeldrenes erfaringer og synspunkt på en systematisk måte.

Midt i alle sine oppgaver, har svært mange fosterforeldre har tatt seg tid og bry med å svare på spørreskjemaet denne rapporten bygger på. Min store takk går først og fremst til dem. Takk går også til Stiftelsen Wøyen som har støttet arbeidet økonomisk, og til kolleger ved utviklingscenteret som har støttet med faglige drøftinger og praktisk arbeid.

Bergen, februar 2007.

Toril Havik

INNHOOLD

FORORD.....	3
1. OM UNDERSØKELSEN	7
Utvalget	8
Statistisk bearbeiding av svarene	9
Hva undersøkelsen ikke kan si noe om	9
En utfordring ved tolkning av svarene	10
2. FOSTERFAMILIEN	11
Fosterforeldrenes sivile status	12
Fosterforeldrenes alder	14
Fosterforeldrenes arbeidssituasjon, utdanning og inntekt	16
Barna i fosterfamilien	19
Oppsummering	25
3. FOSTERBARNET	27
Fosterbarnas kjønn og alder	27
Kontinuitet i barnas liv	33
Planlagt varighet av fosterhjemsoppholdet	35
Planer for hvor barnet nå skal vokse opp	38
Stabilitet i plasseringene	39
Oppsummering	40
4. FOSTERBARNAS PROBLEMOMFANG	42
Problemomfang ved plasseringstidspunkt	43
Problemomfang ved undersøkelsestidspunkt	47
Fosterbarnas behandlingstider	52
Oppfølging fra barnehage og skole	53
Oppsummering	55
5. BARNEVERNETS ARBEID: FØR PLASSERINGEN	58
Generell opplæring	58
Konkret informasjon	62
Oppsummering	69
6. BARNEVERNETS OPPFØLGING AV PLASSERINGENE	71
Kontinuitet og stabilitet	71
Støtte og kontroll	78
Fosterforeldre – barnevernets samarbeidspartnere?	80
Tilsynsfører	83
Oppsummering	87
7. FORSTERKINGSTILTAK	90
Hvilke og hvor mange?	90
Når blir det satt inn forsterkingstiltak?	92
Er forsterkingstiltakene tilstrekkelige?	95
Veiledning	97
Kurs og seminar	101
Oppsummering	102

8. SAMVÆR	105
Hvem av foreldrene har barna samvær med?	105
Hvor ofte har barna samvær med foreldrene?	106
Forhold som har sammenheng med samværshyppighet	108
Organisering av samværene	111
Oppsummering	116
9. SAMVÆR TIL BESVÆR?	118
Når blir samvær opplevd som belastende?	120
Oppsummering	124
10. RELASJONER MELLOM DE SENTRALE AKTØRENE	126
Barnets forhold til fosterforeldre og foreldre	126
Har fosterforeldrene vurdert å adoptere barnet?	130
Forholdet mellom foreldrene og fosterforeldrene	134
Oppsummering	136
11. HAR DET Å VÆRE FOSTERFAMILIE VÆRT “VERDT DET”?	138
Sammenlignet med fosterforeldre flest	139
Vurdering av å si opp fosterhjemsavtalen	142
Forhold som hjelper til å fortsette når trøtt og lei	148
Hvem oppleves som støttepersoner?	150
Hvilke tiltak vil være mest til hjelp?	151
Oppsummering	153
12. HOVEDFUNN OG AVSLUTTENDE KOMMENTARER	156
Hovedfunn - 2005	156
Nå og for elleve år siden	159
Avsluttende kommentarer	159
REFERANSER	161

KAPITTEL 1

OM UNDERSØKELSEN

Formålet med denne undersøkelsen er å få frem kunnskap om hvordan fosterforeldre mener barnevernet utfører sitt arbeid overfor dem og fosterbarnet. Videre er formålet å få frem kunnskap om hvem fosterfamiliene egentlig ”er”, hvilke barn de har hos seg, hvordan fosterforeldrene mener det går med barna, og hva de mener om ulike forhold ved samvær mellom fosterbarnet og barnets foreldre/familie – kort sagt få fram fosterforeldres sentrale erfaringer og opplevelser ved det å være fosterforeldre.

Fordi undersøkelsen sikter mot å få frem kunnskap om fosterhjem og fosterhjemsarbeid i Norge anno 2005 er den bredt anlagt og har hentet inn data fra et stort antall fosterforeldre fordelt over hele landet. Data har blitt hentet inn gjennom et spørreskjema med lukkede svaralternativ, men hvor det også var plass for fosterforeldrene til å skrive ned erfaringer og synspunkt de mente var viktige og som ikke ble dekket av spørsmålene i skjemaet. Nesten en fjerdedel av fosterforeldrene benyttet anledningen til mer fritt å formidle sine erfaringer og synspunkt. Spørsmålene i spørreskjemaet er utarbeidet med utgangspunkt i tidligere studier samt drøftinger med kollegaer, fosterforeldre og barnevernarbeidere i kommunalt og statlig barnevern.

En kartleggende spørreskjemaundersøkelse kan aldri gi en nyansert og levende beskrivelse av hvordan fosterforeldre opplever sitt virke som fosterfamilie, og sitt forhold til barneverntjenesten. Styrken ved kartleggingsundersøkelser ligger primært nettopp i at de kartlegger, og dermed gir kunnskap om hva som er det typiske, og om hvor typisk det typiske er. De gir kunnskap om det gjennomsnittlige og avvikene fra det gjennomsnittlige, og ikke om det unike individuelle. Resultatene kan brukes for å sammenholde egne erfaringer med andres erfaringer, og for å sammenholde egen praksis mot andres praksis. Denne kartleggingsundersøkelsen gir fakta opplysninger om hvor mange og hvor mye, og kan slik sett være et godt hjelpemiddel for barnevernarbeidere som søker å reflektere over egen praksis. Kunnskap om hvordan fosterforeldre opplever det å være fosterfamilie, hva de opplever som belastninger og hva de mener bidrar til å minske belastningene og øke gledene, er vesentlig for å styrke arbeidet med fosterhjemmene.

Siden undersøkelsen langt på vei er en replikasjon av en undersøkelse som ble gjennomført i 1994, gir den også anledning til å se om det har skjedd endringer i erfaringer og synspunkt i løpet av de elleve årene som har gått. I løpet av disse årene har viktigheten av et systematisk fosterhjemsarbeid blitt understreket. Betydningen av kontinuitet og kvalitet i arbeidet har blitt fremholdt. Mange artikler og bøker om fosterhjem og fosterhjemsarbeid har blitt publisert. Publikasjonene har tatt for seg så vel innholdsmessige som lovmessige, organisatoriske og metodiske aspekter ved arbeidet. I det året den forrige undersøkelsen ble gjennomført fremhevet Barne- og familiedepartementet styrking av fosterhjemsarbeidet som et nasjonalt

satsingsområde. Alle landets fylkeskommuner ble bedt om, i samarbeid med kommunene, å utarbeide en mest mulig helhetlig plan for fosterhjemsarbeidet i fylket. Som et hjelpemiddel for barneverntjenestene ble det utgitt en rutinehåndbok for fosterhjemsarbeidet. Et nytt opplæringsprogram for foreldre som ønsket å bli fosterforeldre ble introdusert. PRIDE grunnopplæringen fikk etter hvert stor utbredelse, og det er i dag et sentralt mål at alle fosterforeldre ikke bare skal ha gjennomført PRIDE grunnopplæring, men at de også skal delta i en systematisk videre opplæring. Statens overtagelse av det fylkeskommunale ansvaret for barnevernet, hadde blant annet til hensikt å styrke arbeidet med fosterhjem.

Like etter at *denne* undersøkelsen ble gjennomført, har Barne- og likestillingsdepartementet gitt ut en ny rutinehåndbok for fosterhjemsarbeidet (BLD 2006 a), samt to veiledere – den ene om tiltaksplaner og omsorgsplaner i barneverntjenesten, den andre om tilsynsfører i fosterhjem – som skal bidra til at arbeidet med fosterhjem blir metodisk godt og samtidig oppfyller lovkrav (BLD 2006 b, BLD 2006 c). Og Fosterhjemsforeningen har tatt initiativ til og bidratt til at det har kommet en ny ”Håndbok for fosterforeldre” (Johansson & Sundt 2005). I tillegg har PRIDE-grunnopplæringsprogram blitt revidert og fått en tydeligere teoretisk forankring.

UTVALGET

I følge barnevernstatistikken var det i løpet av 2004 8 862 barn som var i fosterhjem. Noen av dem var fosterbarn bare en del av året. Ved utgangen av 2004 var 6.922 barn i fosterhjem (Barnevernstatistikken 2005). Det føres ikke statistikk over antall fosterhjem, men fordi et fosterhjem kan ha flere fosterbarn er antall fosterhjem noe lavere enn antall fosterbarn.

Et utvalg bestående av hver fjerde fosterfamilie i landet ble vurdert å ville gi et utvalg som var stort nok og representativt nok til å gi grunnlag for å kunne trekke rimelig sikre konklusjoner. Utvalgets geografiske representativitet ble vurdert å bli best sikret ved at fosterfamilier fra hele landet var med i undersøkelsen.

Etter at Norsk samfunnsvitenskapelige datatilsyn og Regional fagetisk komité hadde godkjent at undersøkelsen kunne bli gjennomført, ble samtlige fosterhjemtjenester – samt kommunene Oslo og Trondheim – tilskrevet og bedt om å oversende navne- og adresselister på de fosterhjem de hadde i bruk. Fra disse listene ble hver fjerde fosterfamilie trukket ut. Trekningen ga et utvalg på 1 466 fosterforeldre. Brev med invitasjon til å delta i undersøkelsen ble sendt ut tidlig høst 2005. 64 brev kom i retur med ukjent adresse. 1 402 brev må derved forutsettes mottatt av adressatene. Av disse svarte 1 019 (73 %) på forespørselen. Av disse igjen var det 152 (15 %) som ikke hadde fosterbarn plassert hos seg da de mottok spørreskjemaet – noen fordi fosterbarnet var flyttet ut, andre fordi et fosterbarn ennå ikke var plassert. De resterende 867 fosterfamiliene utgjør utvalget.

Det ble forutsatt at noen av fosterforeldrene ville ha flere fosterbarn hos seg på den tid undersøkelsen ble gjennomført. Fosterforeldrene ble bedt om å fylle ut skjemaet med tanke på det barnet som sist ble plassert. Det sist plasserte barnet ble valgt fordi det ville bidra til at informasjonen svarene ga angikk nyere forhold. Det ble videre forutsatt at noen av fosterforeldrene hadde fått flere fosterbarn plassert samtidig. Derfor ba halvparten av instruksjonene for utfylling av spørreskjemaene om at spørsmålene ble besvart ut fra det yngste barnet, og den andre halvparten om at de ble besvart ut fra det eldste barnet. Dersom tre barn var plassert samtidig, ble fosterforeldrene bedt om å svare ut fra det midterste barnet.

STATISTISK BEARBEIDING AV SVARENE

Fosterforeldrenes svar ble lagt inn på statistikkprogrammet SPSS for Windows. Svarene er i hovedsak analysert med krysstabeller og korrelasjoner (Howell, 1992). Forskjeller mellom ulike undergrupper i utvalget vil bare bli presentert når de blir vurdert som vesentlige og – som en hovedregel – har et statistisk signifikansnivå på minst $p < 0.0001$. Dette meget strenge kravet til signifikansnivå har blitt satt fordi utvalget er såpass stort. For å lette lesingen av rapporten, vil signifikansnivå bare bli oppgitt når det nærmer seg $p < .05$.

De ulike spørsmålene i spørreskjema har ulik svarprosent. Spørsmål som ber om konkrete opplysninger tenderer til å ha relativt høyere svarprosent, spørsmål som ber om vurderinger relativt lavere. Det blir fortløpende opplyst hvor mange svar den enkelte analyse bygger på.

Fosterforeldrenes frie kommentarer blir brukt for å gi noe liv til materialet. Dette blir gjort, selv om de frie kommentarene ofte ikke gjenspeiler hva fosterforeldrene flest mener, men erfaringer og synspunkt som den enkelte fosterforeldren særlig ønsker å understreke. De aller fleste av fosterforeldrenes kommentarer angår forholdet til bamevernet. Det er derfor først og fremst i kapitlene som angår barnevernet sitater vil bli brukt.

HVA UNDERSØKELSEN IKKE KAN SI NOE OM

Undersøkelsen baserer seg på svar fra et representativt og landsdekkende utvalg av fosterforeldre som hadde fosterbarn hos seg på det tidspunkt undersøkelsen ble gjennomført. Undersøkelsen kan derfor ikke gi kunnskap om erfaringer og synspunkt til fosterforeldre som ikke lengre er fosterforeldre. Fosterforeldre som har erfaring med plasseringer som ble avsluttet med at barnet ble tilbakeført til foreldrene er ikke med i undersøkelsen. Det er heller ikke fosterforeldre som har erfart utilsiktet flytting, eller fosterforeldre som har adoptert fosterbarnet sitt.

En tverrsnittsundersøkelse kan heller ikke gi informasjon om hvor lenge fosterforhold vanligvis varer. Det den kan gi informasjon om er hvor lenge pågående fosterforhold har vart, og om hvor lenge fosterforeldrene mener de fortsatt skal vare. For å få frem kunnskap om

hvor lenge plasseringer *vanligvis* varer, måtte man følge et stort utvalg plasserte barn over svært lang tid. Her i Norge har Clausen (2000, 2003) og Kristofersen (2003) har foretatt flere slike longitudinelle analyser over barnevernkarrierer.

En tverrsnittundersøkelse – også benevnt som en ”snapshot” undersøkelse – gir først og fremst informasjon om erfaringene og synspunktene til fosterforeldre som har hatt fosterbarna hos seg lenge. De fleste barn som blir plassert i fosterhjem kommer hjem etter relativt kort tid. Men etter et til to års tid (Clausen 2000, Kristofersen 2003, Wilson et al 2005) synker sannsynligheten for tilbakeføring relativt bratt. De som blir værende blir da ofte værende svært lenge, og det blir i snapshotstudier en ”overopphopping” av fosterforhold som har vart lenge. Samtidig er barn som er lenge i fosterhjem en gruppe barn som samfunnet har et særlig ansvar for, fordi det har påtatt seg et langsiktig omsorgsansvar for barna dette gjelder. Det er derfor særlig viktig å få kunnskap om hvordan fosterforeldrene mener samfunnet, primært ved barnevernet, ivaretar ansvaret sitt.

EN UTFORDRING VED TOLKNINGEN AV SVARENE

Leseren vil trolig møte de samme utfordringene som forfatteren av rapporten har møtt, når det gjelder hvordan funnene best kan bli tolket og forstått. Hvilken tolkning svarene blir gitt, vil svært mange ganger bli påvirket av øynene som ser, eller av om man har skoen som trykker på eller ei. Funn som barneverntjeneste kanskje vil mene er positive, vil fosterforeldre kanskje oppfatte som mer negative. Eksempelvis: er det overveiende positivt eller overveiende negativt at tre fjerdedeler av fosterforeldrene mener at deres saksbehandler har høy kompetanse for fosterhjemsarbeidet? På den ene siden er det positivt at et stort flertall av saksbehandlerne blir sett å ha høy kompetanse. Men på den andre siden kan det sees som negativt at ikke alle – eller så godt som alle – blir sett å ha det.

Og hvor bør listen legges for hva som må ansees som godt eller mindre godt? Bør den legges mellom svært god kompetanse og god kompetanse, eller bør den legges mellom god kompetanse og mindre god kompetanse? Med andre ord: er det godt nok at det er godt, eller er det først godt nok når det er svært godt?

KAPITTEL 2

FOSTERFAMILIEN

Hvordan ser en fosterfamilie ut? Skiller den seg ut fra andre familier – rent bortsett fra at den har fosterbarn? Dette vet vi relativt lite om – også fordi hvordan familier er endrer seg over tid, i takt med endringer i tenkesett og samfunn. En eldre undersøkelse fra Sverige trekker opp et bilde av fosterfamilien som en familie med stabilt familieliv i landlige omgivelser, med sikker men beskjeden inntekt, og foreldre med lavt utdanningsnivå (Kälvesten 1973). Fostermor var godt voksen, husmor og/eller gårdbrukerkone, med minst ett eget barn. Fra England beskriver Wolkind og Rushton (1994) fosterfamiliene som større og fosterforeldrene som eldre enn i den vanlige familie. Fosterforeldrene hadde oftest selv vokst opp på landet eller i mindre tettsteder, og de kom fra store søskenkull.

På midten av åttitallet mener Lagerberg (1984) i Sverige at dette bildet er i ferd med å forandre seg, men sier at man ikke vet hva som kjennetegner dagens fosterforeldre. Her i Norge finner Syse (1982) i sin undersøkelse fra Vestfold likhetstrekk med den svenske undersøkelsen når det gjelder klassesetilhørighet og økonomisk situasjon, og at fosterforeldrene selv kommer fra barnerike familier. Det som i hovedsak skilte fosterforeldrene i Vestfold fra fosterforeldrene i den svenske undersøkelsen, var en relativt høy andel av yrkesaktive fostermødre, om lag 40 prosent. I en noe senere undersøkelse fra Hordaland (Snipstad & Hagenlund 1987) ble fostermødrenes yrkesaktivitet funnet å være enda høyere; rundt 60 prosent av fostermødrene var yrkesaktive.

På midten på nittitallet fant Havik (1996) at nivået av yrkesaktivitet for fostermødrene fremdeles var rundt 60 prosent. Men utdanningslengden var økt – en tredjedel av fostermødrene og to femtedeler av fosterfedrene hadde yrker som forutsetter utdanning utover videregående skole. Den typiske fosterfamilien var en stabil to-foreldrefamilie med minst et eget barn.

På slutten av nittitallet ble så vel svenske (Höjer 2001) som danske (Nielsen 2002) fosterforeldre funnet å ha relativt lite utdannelse. I Sverige var det imidlertid ikke (lengre) særlige ulikheter når det gjaldt hvor mange som hadde utdanning utover videregående skole.

Vi skal i det følgende se på enkelte forhold ved fosterforeldrene; deres sivile status, deres yrkesaktivitet, deres utdanning og inntekt, samt deres alder og deres barn.

FOSTERFORELDRENES SIVILE STATUS

Tradisjonelt har fosterfamilier blitt rekruttert og valgt blant gifte par, etter hvert også blant stabilt samboende par. Mest skyldes nok dette en gjengs oppfatning om at familier med to foreldre er de familier som er best rustet for å gi barn en god oppvekst.

Tabell 1

Fosterforeldrenes sivile status ved undersøkelsestidspunktet

Prosentvis fordeling. N = 861

Gift, med den samme som da barnet ble plassert	79 %
Samboende, med den samme som da barnet ble plassert	10 %
Samlivsbrudd etter plasseringen, eneforelder nå	4 %
Samlivsbrudd etter plasseringen, ny partner/ektefelle nå	2 %
Enke/enkemann etter plassering, eneforelder nå	1 %
Eneforelder helt fra da barnet ble plassert	4 %

Voksenenheten i fosterfamilien består typisk av en gift/samboende kvinne og mann – ni av ti fosterfamilier er familier med to foreldre. Fosterbarn bor i en to-forelderfamilie oftere enn hva barn flest gjør, og særlig enn hva barnevernbarn gjør. Av alle barn under 18 år bor tre av fire sammen med begge sine biologiske foreldre (Statistisk sentralbyrå 2005), men av barnevernbarn generelt bare rundt en tredjedel (Clausen 2000). Og jo mer omfattende tiltak barneverntjenesten har satt i verk, jo lavere er andelen barn som bor med begge foreldrene. I en undersøkelse av et landsdekkende utvalg barn som ble plassert utenfor hjemmet av barnevernet, bodde bare ett av ti barn (12 %) med både sin mor og sin far. De aller fleste kom fra familier hvor mor var alene om omsorgen (Andenæs 2004).

Bare seks prosent av fosterforeldrene har hatt samlivsbrudd etter at barnet ble plassert. Dette er omtrent samme andel som for elleve år siden, da fire prosent hadde hatt samlivsbrudd. De fleste fosterforeldrene som har erfart samlivsbrudd er nå alene om omsorgsansvaret, men en tredjedel av dem er i et nytt fast forhold – og barnet har derved fått en ny sosial forelder.

Samlivsbrudd er langt sjeldnere blant fosterforeldre enn blant ”folk flest”. Beregnet skilsmisserate – brudd i samboerskap er ikke medregnet - er 26 prosent for ekteskap inngått i 1985 og 35 prosent for ekteskap inngått i 1990 (Statistisk sentralbyrå 2005).

Det er flere måter å forstå den lave samlivsbruddraten på. En mulig forklaring kan være at de parene som skiller seg har sluttet å være fosterforeldre, og derfor ikke er med i denne undersøkelsen.

En annen forklaring kan være at fosterforeldre bor i landsdeler og/eller har yrker hvor skilsmisseprosenten er lavere enn i landet/yrker for øvrig. Når det gjelder landsdelstilhørighet har dette liten eller ingen forklaringsverdi fordi undersøkelsen er landsdekkende og representativ for de ulike fylkene. Når det gjelder yrker vet vi at enkelte yrker har en lavere skilsmissegfrekvens, mens andre har en høyere. Det er mulig at deltagerne i denne undersøkelsen er overrepresentert med yrker som har lav skilsmisseprosent. Yrkestilhørighet i seg selv er imidlertid neppe en dekkende forklaring på den lave skilsmisseprosenten vi finner blant fosterforeldre.

Det er mer sannsynlig at den lave skilsmisseraten er forbundet med at fosterforeldre flest er godt voksne mennesker, som har prøvet seg selv og sitt forhold. De blir fosterforeldre i en alder hvor sannsynlighet for skilsmisse avtar. Dette gjelder selv om vi tar hensyn til at det ikke lenger er slik at skilsmisse først og fremst er for de yngre aldersklassene (Noack 1994). Et viktig kriterium for å bli godkjent som fosterforeldre er dessuten at barnevernet oppfatter paret som stabilt, både i seg selv og med hverandre.

I tillegg til at fosterforeldre er godt voksne mennesker så kan selve det å være fosterforeldre binde ektefellene sammen. For mange fosterforeldre er barn og barneomsorg trolig en vesentlig kilde for opplevelse av mening og fellesskap (Höjer 2001). Det å ha omsorgsansvar for et barn som har hatt det vondt og som krever særlig mye, kan virke ytterligere forsterkende på et slikt barnesentrert utgangspunkt. Videre kan det aktive valg man har tatt ved å bli fosterforeldre bidra til at man opplever stor grad av forpliktelse på valget. Denne forpliktelsen kan gjøre det ytterligere vanskelig å svikte barnet gjennom et samlivsbrudd. I utvelging og godkjenning av fosterfamilier legges det betydelig vekt på de voksnes evne og vilje til å sette barns behov fremfor egne.

Den lave samlivsbruddsfrekvensen er på mange måter et paradoks: omsorg for et fosterbarn utgjør ofte en større belastning på familieliv og parforhold enn andre barn, likevel synes fosterforeldre å skille seg sjeldnere enn andre foreldre. Vi finner en parallell til dette i Ingstad og Sommerschild (1984) sin undersøkelse av familier med sterkt funksjonshemmede barn. De viser at det er en myte å tro at det å ha et funksjonshemmet barn fører til skilsmisse. Ingstad og Sommerschild tenker seg at ansvaret for den krevende omsorgsoppgaven binder ektefellene sammen. I deres undersøkelse mente noen av foreldrene, og da særlig de som hadde hatt en godt samliv før fødselen av det funksjonshemmede barnet, at de var kommet hverandre enda nærmere. Andre av foreldrene opplevde mer at de holdt sammen av plikt: "Vi er for alltid bundet sammen av en jernring av pliktfølelse" (Ingstad & Sommerschild 1984, s.111).

For øvrig viser tabell 1 at det å bli en en-foreldrefamilie, hva enten det er gjennom samlivsbrudd eller dødsfall, ikke automatisk fører til at fosterforholdet opphører. Det synes

imidlertid at det først og fremst er fostermødrene som fortsetter fosterforeldreskapet. 37 fostermødre mot syv fosterfedre er alene om fosterforeldreskapet etter samlivsbrudd/dødsfall.

En-forelder familie fra starten

Tradisjonelt tenker man seg at et fosterhjem består av mor, far og barna. Det er trolig dette familiemønsteret barnevernet har fremst i hodet når det rekrutterer og godkjenner fosterfamilier. Likevel er det noen helt få fosterhjem som har vært en-forelder familier helt fra starten. Som regel er dette personer som er i slekt med barnet og/eller har kjent det fra før. Det er ikke overraskende at det er slik. Slektskap og kjennskap kan bidra til at barnet opplever kontinuitet og tilhørighet. Begge deler er sentrale mål i fosterhjemarbeidet, og barneverntjenesten vektlegger trolig dette sterkere enn tommelfingerregler om at det er best for fosterbarn å ha to foreldre.

Også når det gjelder å ha vært alene om fosterforeldreskapet helt fra starten av, gjelder dette først og fremst fostermødrene. Det er så godt som ingen fosterfedre som har vært alene om fosterforeldreskapet helt fra starten av

Det kan imidlertid være verdt å merke seg at i to femtedeler av plasseringene i en-forelderfamilie må det ha vært andre forhold enn slektskap og kjennskap som har virket inn. Disse forholdene er trolig spesifikke for den enkelte sak, hva enten det dreier seg om helt spesielle behov hos barnet eller helt spesielle forutsetninger hos fosterforeldrene – eller rett og slett mangel på alternativ.

FOSTERFORELDRENES ALDER

Hvor gamle var fosterforeldrene da barnet kom til dem? Tabellen under gir en oversikt.

Tabell 2

Fosterforeldrenes alder ved plasseringstidspunkt

Prosentvis fordeling. Fostermor: N=841, Fosterfar: N=713

	Fostermor	Fosterfar
24 – 29 år	9 %	4 %
30 – 39 år	42 %	36 %
40 – 49 år	38 %	43 %
50 – 59 år	10 %	15 %
60 år eller mer	1 %	2 %

De fleste fosterforeldrene var godt voksne da de ble fosterforeldre for barnet som inngår i undersøkelsen. Hovedtyngden av fostermødrene var mellom tretti og femti år da barnet ble

plassert, med et gjennomsnitt på førti. Den yngste var 23 år og den eldste 71. Hovedtyngden av fosterfedrene var mellom tretti og femti år, med et gjennomsnitt på 42. Den yngste var 24 år og den eldste 73. Fosterforeldrenes alder ved plasseringstidspunkt stemmer godt overens med hva tidligere undersøkelser har funnet, selv om fosterforeldrene i denne undersøkelsen er noe eldre enn de var i 1994. Det synes først og fremst å være foreldre som har gjort seg ferdig med egne barns tidlige barndom som ønsker å bli fosterforeldre – og førstegangsfødende tenderer til å være eldre nå enn tidligere. Det er heller ikke usannsynlig at det er godt voksne personer som står høyt på barnevernarbeiderens ønskeliste når hun skal rekruttere fosterforeldre. I den forbindelse kan man merke seg at Triseliotis (1989) og Triseliotis, Walker & Hill (2000) på basis av flere undersøkelser fremholder at relativt høy alder hos fostermor er en av de få faktorene som har en påvist sammenheng med suksess i fosterforholdet. En annen faktor er at det er god aldersavstand mellom egne barn og fosterbarnet, med de egne barna som de eldste¹.

Nå, da undersøkelsen ble foretatt har fosterforeldrene rimeligvis blitt eldre. Da er fostermor i gjennomsnitt 45 år. Den yngste er 24 og den eldste 73. Fosterfar er i gjennomsnitt 48 år. Den yngste er 26 og den eldste er 76. Fosterforeldre av i dag er *noe* eldre enn fosterforeldre av i går, i går definert som for elleve år siden. I 1994 var fostermors gjennomsnittsalder 43 år, og fosterfars 45.

Tabell 3

Fosterforeldrenes alder ved undersøkelsestidspunktet, sammenlignet med 1994
Prosentvis fordeling. Fostermor: N = 847, Fosterfar: N = 717

	Fostermor	Fosterfar
24 – 29 år	1 %	0,5 %
30 – 39 år	22 %	19 %
40 – 49 år	48 %	40 %
50 – 59 år	25 %	33 %
60 år eller mer	4 %	8 %

Vi har sett at fosterforeldre som har vært eneforeldre helt fra starten av ofte er i slekt med barnet. Slik er det også med fosterforeldre som var helt unge eller klart eldre da barnet ble plassert. Men – igjen – noen av de svært unge/klart eldre fosterforeldre var uten verken slektskap eller kjennskap med barnet som kom til dem. Også her har det trolig vært spesifikke forhold i den konkrete saken som har vært utslagsgivende.

---

¹ Funn som dette betyr ikke at fostermor *må* være over førti år, eller at aldersavstanden mellom egne barn og fosterbarn *må* være tre år, eller helst fem. Det betyr bare at det er en sammenheng mellom disse forholdene og vellykket plassering. I det konkrete plasseringsarbeidet er det svært mange andre forhold som må vurderes. I den konkrete avveiningen kan disse andre forholdene bli tillagt størst vekt.

FOSTERFORELDRENE

ARBEIDSSITUASJON, UTDANNING OG INNTEKT

Arbeidssituasjon

Fosterfamilier er tidligere beskrevet som tradisjonelle familier, hvor det først og fremst er mannen som sørger for inntjeningen og kvinnen som står for husholdet. Tabellen under gir en oversikt over dagens situasjon.

Tabell 4

Fosterforeldrenes arbeidssituasjon

Prosentvis fordeling. Fostermor: N = 844, Fosterfar: N = 713

	Fostermor	Fosterfar
Fulltid	24 %	77 %
Deltid	33 %	5 %
Frikjøp, heltid eller deltid	23 %	5 %
Student	1 %	1 %
Hjemmeværende	12 %	1 %
Arbeidsledig	2 %	0 %
Pensjonert/uføretrygdet	6 %	10 %

De aller fleste fosterforeldrene – 80 prosent av mødrene og 82 prosent av fedrene – er i jobb eller i frikjøp fra jobb. Flere fostermødre er i jobb nå, enn for elleve år siden. Det er imidlertid ikke flere som er i fulltidsjobb.

Det er klare kjønnsforskjeller når det gjelder arbeidssituasjon, slik det også er i befolkningen generelt. Fostermødrene er oftere enn fosterfedrene i deltidsjobb, og deres stillingsbrøk i deltidsjobben er lavere enn fosterfedrenes. Videre er fostermødrene mye oftere enn fosterfedrene frikjøpt fra vanlig jobb, og de er frikjøpt i større stillingsprosent.

For øvrig blir bildet av at fosterforeldreskap stadig er en mødre/kvinnesak ytterligere forsterket av at de aller fleste spørreskjemaene er fylt ut av fostermor alene (56 %) eller av fostermor og fosterfar sammen (39 %). Bare seks prosent av skjemaene var fylt ut av fosterfar alene. I de få sakene hvor det har vært samlivsbrudd etter at fosterbarnet ble plassert – og hvor samlivsbruddet ikke har ført til at plasseringen har opphørt – er det i ni av ti tilfelle (87 %) fostermor som fortsetter fosterforholdet. Og i sakene hvor barnet helt fra starten har vært i en en-forelder fosterfamilie, er det som nesten alltid en fostermor de har vært hos (92 %).

Bildet av fosterforeldreskap som en mødre/kvinnesak blir også funnet av Holtan (2002) i en undersøkelse over slektsplasseringer. Hovedtyngden av barna som var plassert hos slektninger, var plassert enten hos besteforeldre eller hos en søster av barnets mor.

Utdanning

Tidlig forskning fant at fosterfamilier hadde et lavt utdanningsnivå (Kälvesten 1973, Syse 1982). På midten av åttitallet hadde utdanningsnivået steget noe. Mellom hver fjerde og tredje fosterforelder hadde da utdanning på nivå av artium/videregående skole, allmennfag (Snipstad og Hagenlund 1987). På midten av 90-tallet hadde denne andelen økt enda noe mer (Havik 1996). Tabellen under gir en oversikt over fosterforeldrenes utdanning, pr. høst 2005.

Tabell 5

Fosterforeldrenes høyeste fullførte utdanning

Prosentvis fordeling. Fostermor: N = 847, Fosterfar: N = 795

	Fostermor	Fosterfar
Ungdomsskole	12 %	11 %
Videregående, yrkesfag	35 %	46 %
Videregående, allmennfag	15 %	10 %
Høyskole/enkeltfag ved universitet	31 %	24 %
Universitetsutdanning/vitensk.høyskole	7 %	9 %

På midten av det første tiåret i 2000, har utdanningsnivået økt ytterligere. Hver tredje fosterfar og to femtedeler av fostermødrene har nå utdanning minst på nivå av høyskole/enkeltfag ved universitetet. Utviklingen gjenspeiler det økte utdanningsnivået i Norge generelt. Men utviklingen blant fosterforeldre har gått raskere enn utviklingen blant den generelle befolkningen. Andelen fosterforeldre med høy utdanning er nå like stor som den er i den generelle befolkningen (SSB 2005, Statistisk årbok 2005), og fostermødrene følger mønsteret i den generelle befolkningen ved å være høyere utdannet enn fosterfedrene.

Det har over flere år vært tilnærmet opplest og vedtatt at kvinnenens inntog i utdannings- og arbeidslivet har gjort det ennå vanskeligere å rekruttere fosterforeldre. Og det kan hende at de som har ansvar for rekruttering må jobbe hardere eller annerledes enn tidligere, men faktum er at aldri har så mange barn vært i fosterhjem, og dermed har det heller aldri vært så mange fosterforeldre. Hvis man så legger til at aldri har så mange barn vært i besøkshjem (7 885 pr. 31.12.04), så synes frykten for at høy utdanning og høy deltagelse i yrkeslivet uavvendelig vil medføre "fosterhjemstørke" å være for stor. Men utfordringene med å legge til rette gode rammebetingelser – også økonomiske - for fosterforeldre er store, som det er det for barnefamilier mer generelt.

Inntekt

I 1994-undersøkelsen ble ikke fosterforeldrene spurt om hva de tjente. Det ble de nå. Kanskje skyldes det at ideene våre om hva vi kan spørre om har endret seg? I hvert fall gir informasjon om inntektsforhold, sammen med informasjon om utdanning, yrkesdeltagelse og

bosted, kunnskap om familiers levesett. Tabellen som følger viser fosterfamilienes samlede inntekt, inkludert arbeidsgodtgjøring/lønn som fosterforeldre.

Tabell 6

Fosterfamilienes samlede inntekter

Prosentvis fordeling. N = 852

Inntil 299 999	6 %
300 000 - >	11 %
400 000 - >	22 %
500 000 - >	41 %
700 000 - >	14 %
900 000 ->	7 %

Nesten to tredjedeler av fosterfamiliene (62 %) har en samlet inntekt på minst fem hundre tusen. Grovt sett er dermed fosterfamilienes inntekt om lag som andre familiers inntekt, om ikke noe høyere. I 2003 var gjennomsnittlig samlet husholdningsinntekt kroner 457 500 (Statistisk sentralbyrå 2005)

Bosted

Bor fosterfamilier fremdeles landlig? Eller har også de blitt mer og mer urbane?

Tabell 7

Fosterfamilienes bosted, antall innbyggere

Prosentvis fordeling. N = 849

Inntil 1 999 innbyggere	7 %
2 000 ->	27 %
8 000 ->	27 %
20 000 ->	28 %
100 000 ->	12 %

Den typiske fosterfamilien bor ikke grisgrendt til, og den gjør det sjeldnere enn folk flest (7 % mot 22 %) (Statistisk årbok 2005). Den typiske fosterfamilien bor først og fremst på tettsteder og i relativt mindre byer. Den bor sjeldnere i de største byene, dvs. der det er flest mennesker og flest barn; og særlig flest barn som blir plassert utenfor hjemmet av barnevernet (Kristofersen 2003). Barn som blir plasserte blir derfor ofte flyttet fra storby til mindre by eller tettsted. En slik flytting innebærer at barna må slutte på sine gamle skole/barnehage og begynne i ny. Som vi skal se i kapitlet om samvær, er imidlertid reiseavstanden mellom fosterhjemmet og foreldrenes hjem som en hovedregel ikke *svært* lang.

BARNA I FOSTERFAMILIEN

Egne barn

Det er minst to vanlige forestillinger om hva som driver noen til å bli fosterforeldre. Den ene forestillingen dreier seg om ufrivillige barnløse ektepar som – i stedet for å adoptere et barn fra utlandet – ”sniker seg til” et fosterbarn. Folk flest ser gjerne med blandede følelser på at barnløse skal kunne få barn på denne måten; i hvert fall hvis de får et lite barn. Den andre forestillingen dreier seg om den barnerike familien som likevel har rom for flere; en variant av Marte Svenkerud som ”tek dom æille sju”. Det er svært få som ser med skepsis på en slik familie. Det er i manges forestillingsverden en forskjell på den barnerike familien som har fått sitt og likevel har mer å *gi*, og den barnløse familien som ikke har fått sitt, og derfor vil *ha*. Tabellen under viser hvordan fosterfamiliene fordeler seg med hensyn til antall barn.

Tabell 8

Fosterfamiliens egne barn

Prosentvis fordeling. N = 808

Ingen barn	17 %
Et barn	17 %
To barn	31 %
Tre barn	22 %
Fire eller flere barn	13 %

Vi kan se at det er et visst belegg for begge forestillingene. Hver sjettede fosterfamilie (17 %) er uten egne barn, og hver tredje (35 %) har minst tre.

I snitt er fosterforeldre omtrent så barnløse og så barnerike som familier for øvrig. Å ha to barn er det vanligste, slik det er det i familier flest. Fosterforeldrene har i snitt 1,8 barn.

I forhold til i hva vi fant i undersøkelsen fra 1994, er det noe færre fosterforeldre som ikke har egne barn: 17 prosent mot 27. Det er usikkert hvordan dette kan forklares. Èn mulig forklaring kan være at flere nå velger å leve barnløst og da også har valgt å ikke få fosterbarn. En annen mulig forklaring kan være en endret forståelse i barneverntjenesten i retning av at barnløse fosterforeldre vil mestre fosterforeldreoppgaven dårligere enn de som har egne barn. En slik eventuelt endret forståelse er imidlertid uten noe forskningsmessig belegg. Tvert om er det funnet at plasseringer hos barnløse ofte er vellykkede plasseringer. Som mulig forklaring har vært foreslått at fosterforeldre uten egne barn kan ha særlig sterke ønsker om å ”mestre det”, og at det at de ikke har erfaring med hvor enkel barneomsorg kan være, gjør at de har en

større toleranse for all den tid og alt det arbeid og all den refleksjon som god omsorg for skadede barn krever.

På det tidspunkt denne undersøkelsen ble foretatt, hadde en del av fosterforeldrenes egne barn flyttet ut. Drøyt hver tredje fosterfamilie (37 %) er uten sine biologiske barn boende hjemme. Andelen fosterfamilier med utflyttede barn er større enn den var i undersøkelsen fra 1994, hvor ”bare” hver fjerde fosterfamilie hadde barn som var flyttet ut. Med færre barnløse fosterforeldre nå, og med flere ”ute av redet” fosterfamilier, kommer vi sammenlagt frem til samme sluttresultat som i 1994: I bare halvparten av fosterfamiliene (54 %) omfatter husholdningen *både* egne barn *og* fosterbarn.

I avsnittet som følger skal vi kort vise kjennetegn ved ”barnløse” fosterforeldre.

Fosterforeldre som ikke har egne barn

Fosterforeldre som ikke har egne barn skiller seg på noen punkter fra andre fosterforeldre. Punktene er de samme som for elleve år siden.

- For det første har de oftere enn andre fosterforeldre blitt fosterforeldre for et *ynge barn*, og sjeldnere til et eldre barn. Av fosterforeldre uten egne barn har 27 prosent blitt fosterforeldre for et barn som var under et år, mot 10 prosent av de med egne barn.
- For det andre har de oftere *adoptivbarn*. Mens 17 prosent av de barnløse har adoptert ett eller flere barn, gjelder dette for bare ni prosent av fosterforeldre med egne barn.
- For det tredje overveier de oftere å *adoptere* det fosterbarnet som inngår i denne undersøkelsen. Av de barnløse fosterforeldrene har 49 prosent overveid å adoptere, mot 15 prosent av de øvrige.

Disse punktene peker alle i retning av at barnløse fosterforeldre oftere en de øvrige fosterfamiliene har en idé – eller et ønske – om å bli en ”ordentlig” familie. For små barn hvor mulighetene for tilbakeføring er svært små, kan en slik idé/ønske bidra til å sikre barna så vel kontinuitet som stabilitet og en opplevelse av å høre til og av å være vanlig. Det å høre til og det å være vanlig fremstår som to meget sentrale ønsker for svært mange fosterbarn (Sinclair, Wilson & Gibbs 2004, Skuse & Ward 2003).

Men selv om de barnløse fosterforeldrene oftere har overveid å adoptere fosterbarnet, så arbeider de ikke oftere enn de øvrige for å få adopsjon i stand. Det er mulig at dette reflekterer at all opplæring av fosterforeldre betoner barnets behov for sine foreldre, og viktigheten av samarbeid mellom fosterforeldre, barnevern og foreldre. Det er også mulig at det reflekterer at fosterforeldre vet at adopsjon er svært vanskelig å få i stand. I motsetning til tidligere, hvor de yngste av fosterbarna ofte ble adoptert (Backe-Hansen 1995a, 1995b), er det i dag svært få fosterbarnadopsjoner, og det er ikke et sentralt ønske å øke andelen (NOU 2000:7). Her skiller Norge seg klart fra England – og også Amerika – hvor adopsjon nå fremstår som det primære

valg for barn som forutsettes å måtte være langvarig plasserte (Thoburn 2002, Ward, Munro & Dearden 2006).

Adoptivbarn

Både fosterforeldre og barnevernarbeidere gir ofte uttrykk for at fosterfamilier er mer sammensatte enn andre familier, i den forstand at de i tillegg til egne barn og fosterbarn også ofte har adoptivbarn og ”besøksbarn”. Er det hold i denne opplevelsen? Tabellen under gir en oversikt over adoptivbarna i fosterfamiliene.

Tabell 9

Fosterforeldrenes adoptivbarn

Prosentvis fordeling. N = 864

Ingen adoptivbarn	91%
Ett adoptivbarn	6 %
To eller flere	3 %

Hver tiende fosterfamilie hadde adoptivbarn, om lag slik det også var for elleve år siden. I snitt er det 0,1 adoptivbarn pr. fosterfamilie. Da denne undersøkelsen ble gjennomført bodde de aller fleste adoptivbarna (95 %) fremdeles hjemme.

Fosterbarn

Er det vanlig at fosterfamiliene ”bare” har et fosterbarn, eller pleier de å ha flere, når de først har startet opp som fosterfamilie? Og har de i tilfelle mange fosterbarn samtidige, eller har de dem etter hverandre? Tabellen som følger gir en oversikt over hvor mange fosterbarn fosterforeldrene har hatt i alt.

Tabell 10

Antall fosterbarn til sammen

Prosentvis fordeling. N = 816

Et fosterbarn	65 %
To fosterbarn	24 %
Tre fosterbarn	7 %
Fire eller flere	4 %

I snitt har fosterfamiliene hatt 1,5 fosterbarn. Selv om det absolutt vanligste er at de har hatt bare ett, så har hver fjerde hatt to og hver tiende har hatt minst tre. Når det gjelder hvor mange fosterbarn familiene har hatt, er det ingen forskjell mellom hvordan det var i 1994 og nå.

På det tidspunkt undersøkelsen ble foretatt så det slik ut med hensyn til antall fosterbarn i familiene:

Tabell 11

Antall fosterbarn nå

Prosentvis fordeling. N=813

Et fosterbarn	75 %
To fosterbarn	21 %
Tre eller fire fosterbarn	4 %

Nå, som for elleve år siden, er det typiske at fosterfamilien ”bare” har ett fosterbarn hos seg. I tre av fire fosterfamilier er – og var – det slik. Mindretallet som har to eller flere fosterbarn samtidig, er imidlertid stort: hver fjerde familie har minst to. Men det å ha tre eller flere fosterbarn samtidig hører til sjeldenhetene. Ved undersøkelsestidspunktet har hver fosterfamilie i snitt 1,3 fosterbarn.

Vi skal i det neste avsnittet se noe nærmere på om det er mange fosterforeldre som er ”serie-fosterforeldre”. Deretter skal vi i et eget avsnitt se hvor mange av fosterforeldrene som er i slekt med fosterbarnet, og kort se på de gevinster og belastninger som er funnet å være forbundet med slektsplasseringer.

Gjenbruk – Tar fosterforeldre en ny tårn?

Det er et uttalt ønske om gjenbruk av fosterforeldre. Gjenbruk er ønsket ut fra et kvalitetsmessig perspektiv: fosterforeldre som har gjort en god jobb en gang, står godt rustet til å gjøre en god jobb en gang til. Gjenbruk er videre ønsket ut fra et ressursmessig perspektiv: det offentlige har investert i opplæring av en fosterfamilie, og lønnsomheten av investeringen vil øke jo flere ganger familien kan bli brukt.

Mange av fosterfamiliene i dette utvalget har lang erfaring som fosterforeldre: en fjerdedel minst elleve år. En fjerdepart har mellom seks og elleve år, ytterligere en fjerdedel mellom tre og fem år, og en siste fjerdedel er relativt nyetablerte med opp til to års erfaring.

Det å ha vært fosterforeldre i mange år, betyr imidlertid ikke at de har vært ”brukt” mange ganger. Det betyr først og fremst at det er mange år siden de ble fosterforeldre for *dette* fosterbarnet. To tredjedeler av fosterfamilien har ”bare” hatt det ene fosterbarnet som inngår i denne undersøkelsen. Hvor lenge barna som inngår i undersøkelsen har vært plassert, blir behandlet i kapittel 3.

Heller ikke fosterforeldre som har hatt mer enn ett fosterbarn, er ofte ”gjenbruks” familier. Halvparten av de som har hatt mer enn ett fosterbarn, har hatt det ved at søsken har blitt plassert sammen. I kapittel 3 skal vi se hvor mange av barna som ble plassert sammen med søsken.

Men hver femte fosterfamilie (20 %) har tatt imot minst to fosterbarn som ikke er søsken og som ikke har blitt plassert samtidig. Det er disse fosterforeldre som må sies å ta en ny tørn.

Fosterforeldrenes slektskap med og kjennskap til fosterbarnet.

Barns behov for kontinuitet og stabilitet har i økende grad blitt vektlagt, og danner en basis i norsk barnevernlovgiving. Vanligvis innebærer plassering utenfor hjemmet *både* at barnet får et brudd i sine nærmeste relasjoner *og* at det kommer til ukjente mennesker på et ukjent sted. Det å bli plassert hos slektninger og nære kjente kan mildne begge påkjenningene. Det er derfor en sentral målsetting at flest mulig av barna som plasseres utenfor hjemmet skal bli plassert hos slektninger eller nære kjente (Fosterhjemsforskriften § 4 annet ledd). I hvilken grad har målsettingen blitt oppnådd?

Tabell 12

*Om fosterforeldrene var i slekt med og/eller kjente barnet fra før
Prosentvis fordeling. Kjent fra før: N = 865, I slekt: N = 863*

	Ja	Nei
Kjente barnet eller barnets foreldre fra før	27 %	73 %
I slekt med barnet	16 %	84 %

Hver fjerde fosterfamilie (27 %) tok i mot et barn de kjente fra før, og/eller var i slekt med (16 %). Andelene er omtrent identiske med andelene fra elleve år siden.

De fleste av de som kjente barnet fra før, men som ikke var i slekt med barnet, hadde tidligere vært besøkshjem for barnet. Å bli plassert i besøkshjem er like vanlig som å bli plassert hos slektninger. Begge plasseringsstedene sikrer at barnet kommer til et sted hvor det er kjent, og

til et sted som har valgt å ta i mot akkurat det. Fosterforeldre har trolig blitt fosterforeldre for akkurat dette konkrete barnet, heller enn å søke om godkjenning for et abstrakt barn. At de i det hele tatt har blitt fosterforeldre kan skyldes særlig ansvarsfølelse og/eller godhet for barnet. Besøkshjemmene har, gjennom det at de er besøkshjem, vist en parathed til å dra omsorg for andres barn, og slektningene har – trolig over tid – gjort det de kan for å støtte barnet.

Andel slektsfosterforeldre i denne undersøkelsen er den samme som i undersøkelsen fra 1994. Tilsynelatende har grad av måloppnåelse ikke økt². Imidlertid viser barnevernstatistikken en noe høyere andel slektsplasseringer enn hva denne undersøkelsen gjør: 20 prosent. Slektsfosterforeldre kan derfor være noe underrepresentert i denne undersøkelsen – og hvis så – antagelig fordi de har funnet den mindre relevant enn de øvrige fosterforeldrene.

I en oppsummering av forskning vedrørende slektsplasseringer konkluderer Sinclair (2005) med at det er mange gevinster for barnet ved å bli plassert hos slektninger: barnet opplever det som mer naturlig og bruddet i kontinuitet blir mindre, også fordi barnet ofte forblir i sitt kjente nærmiljø. Videre tenderer plasseringene til å være mer stabile. Men Sinclair fremholder at det ofte også er omkostninger for barnet. Omkostningene ligger i at slektsfosterforeldrene relativt ofte har mindre god økonomi og boligstandard, og at deres omsorgskompetanse kan være svakere enn andre fosterforeldres. Og ikke minst ligger omkostningene i at slektsfosterforeldre ofte doble lojaliteter, og en viss skepsis i forhold til barnevernet. Begge omkostningene kan svekke omsorgsutøvelsen.

Sinclair sin konklusjon er at slektsplasseringer kommer verken bedre eller dårligere ut enn nøytrale plasseringer. Han mener imidlertid at det er gevinster å hente hvis slektsplasseringene ble fulgt opp av barnevernet på bedre og mer tilpassede måter. Han fremholder at samtidig som rollen som slektsfosterforeldre ofte er mer kompleks enn rollen som vanlig fosterforeldre, så er de ofte dårligere forberedt og får dårligere oppfølging. Også i Norge er det funnet at slektsfosterforeldre får dårligere oppfølging enn andre fosterforeldre (Havik 1996, Holtan 2000). Og også i Norge drøftes hvordan dette best kan endres og hvordan slektsfosterforeldre kan få en oppfølging og opplæring som er mer tilpasset deres særlige behov. For noe tid tilbake ble det utarbeidet et eget kursopplegg for fosterforeldre som er i slekt med fosterbarnet sitt (Norsk Fosterhjemsforening 2004)

I denne rapporten skal vi flere ganger sammenligne slektsfosterforeldre med øvrige fosterforeldre. Allerede nå skal det sies at det er positive, om enn ikke veldig store, endringer når det gjelder kontakt og samarbeid med barnevernet.

---

² Seksjon for fosterhjemtjeneste, Fylkesbarnevernet i Rogaland og barneverntjenestene i Hå, Sandnes og Tasta kommuner har gjennomført et prosjekt ("Plassering i familie og nettverk", 2005) som har vist at det er mulig å øke andelen slektsfosterforeldre betydelig. De som gjennomførte prosjektet vurderer det som vellykket.

Besøksbarn

For å få et mest mulig komplett bilde av fosterfamilien anno 2005, ble fosterforeldrene også spurt om de var eller hadde vært besøkshjem. Hver fjerde fosterfamilie hadde vært det, og hver femte er det pr. i dag.. De fleste har vært besøkshjem for ett eller to barn. Det er trolig vanligere for fosterfamilier enn andre familier å være besøkshjem. I snitt har fosterfamiliene hatt 0,3 besøksbarn. Pr. i dag er snittet 0,2.

Det er klart flere som har vært/er besøkshjem i dag enn det var i undersøkelsen fra 1994. Dette gjenspeiler trolig ikke noe annet enn at besøkshjem er et tiltak som blir brukt stadig mer (jfr. Barnevernstatistikken).

Et gjennomsnittelig fosterfamilie-hushold består ut fra dette av mor og far, 1,2 egne barn³, 0,1 adoptivbarn, 1,3 fosterbarn og 0,2 besøksbarn.

OPPSUMMERING

De typiske fosterforeldrene anno 2005 er en mann og en kvinne fra midten mot slutten av førtiårene, som har et stabilt samliv og som bor i en mindre by eller på et tettsted. Deres deltakelse i arbeidslivet er omtrent som for kvinner og menn flest, selv om fostermødre oftere jobber deltid og sjeldnere heltid enn andre kvinner. Deres utdanning og inntekt er også omtrent som for folk flest, men deres ekteskap/samboerforhold er mer stabile.

De har i utgangspunktet like mange barn og er like ofte barnløse som familier flest. Men de får barn i tillegg til, eller i stedet for, sine egne barn, og blir dermed mer barnerike og mer sammensatte enn andre familier. For det første har de alle fosterbarn. Pr. idag minst ett og hver fjerde har minst to. For det andre har de oftere adoptivbarn og besøks/avlastningsbarn enn familier for øvrig. Det er særlig de barnløse fosterforeldrene som har adoptert barn og de har også adoptert flest barn. Undersøkelsen gir ikke svar på om det er tidligere fosterbarn som er adoptert. Men det er de barnløse fosterforeldrene som oftest har overveiet å adoptere fosterbarnet de nå har, selv om de ikke oftere har arbeidet for å få adopsjon i stand.

Det er bare halvparten av fosterhjemshusholdningene som består av både egne barn og fosterbarn. Dels skyldes dette at nesten en femtedel av familiene ikke har egne barn, dels skyldes det at i mange av familiene har de egne barna flyttet ut. Det er altså like typisk at fosterfamilien består av de voksne og fosterbarnet/a, som at den består av de voksne, egne barn og fosterbarnet/a.

De fleste fosterforeldrene får barn som er ukjente for dem. Men omtrent hver fjerde fosterfamilie har fått et fosterbarn de kjenner fra før, og som de ofte også er i slekt med. Fosterforeldre som er i slekt med fosterbarnet er noe oftere klart yngre eller klart eldre enn de

---

³ En drøy tredjedel av fosterforeldrenes egne barn har flyttet hjemmefra

øvrige fosterfamiliene, og de er noe oftere en-foreldrefamilier. I disse plasseringene synes barneverntjenesten å ha lagt større vekt på å ivareta barns behov for kontinuitet og stabilitet, enn å følge tommelfingerregler vedrørende kjennetegn ved vellykkede plasseringer.

Det politiske barnevernet har vært opptatt av at fosterforeldre bør gjenbrukes. I denne tverrsnittsundersøkelsen er det få som har vært fosterforeldre før de ble det for det barnet de nå har. Når mange av dem har lang fartstid som fosterfamilie og mange av dem har hatt flere fosterbarn, så gjenspeiler det mer at de har hatt det nåværende fosterbarnet lenge, samt at de har flere fosterbarn samtidig – som regel søsken – enn at de har hatt mange fosterbarn etter hverandre.

Gjenbruksreserven blant fosterforeldre ligger trolig først og fremst hos fosterforeldre som mottar barn hvor planen for barnet er å bli ført tilbake til foreldrene. Blant fosterforeldre som har oppvekstplasseringer er gjenbruksreserven mindre. I neste kapittel skal vi se at mange av fosterbarna allerede ved oppstartingen av plasseringen var planlagt å skulle være lenge i fosterhjemmet, at de rent faktisk har vært lenge og at planen om oppvekstplassering fortsatt holder.

I dag og for elleve år siden

Sammenlignet med funnene i undersøkelsen som ble gjennomført i 1994 – altså elleve år før denne undersøkelsen – er fosterforeldrene noe eldre da barnet ble plassert. Deres utdanningsnivå er noe høyere, og særlig da fostermødrenes, og det er også deres inntektsnivå. Men parforholdene er verken mer eller mindre ustabile og de deltar i arbeidslivet omtrent på samme nivå som tidligere.

Andelen fosterforeldre som ikke har egne barn er noe mindre. Samtidig har en større andel fosterforeldre egne barn som har flyttet ut. Dermed består også nå halvparten av fosterfamiliehusholdene av ”bare” fosterforeldrene og fosterbarna. Andelen som har adoptivbarn og besøksbarn er omtrent som før.

KAPITTEL 3

FOSTERBARNET

Hvem er fosterbarnet i dagens fosterhjem i Norge? Hvor gamle er de, hvor gamle var de da de kom, og er det flere gutter enn jenter? Hvor lenge har barna vært i fosterhjemmet? Er det lagt planer for hvor lenge fosterhjemoppholdet skal vare, og hva sier i tilfelle disse planene? Disse spørsmålene er fokus for dette kapitlet.

FOSTERBARNAS KJØNN OG ALDER

Kjønn

Det er omtrent like mange jenter (48 %) som gutter (52 %) i utvalget, slik det også var det i 1994. I første omgang kan dette synes noe overraskende. Svært mange undersøkelser finner at gutter er overrepresentert både når det gjelder å ha psykososiale problem – og da særlig atferdsvansker – og henvisning til det psykososiale hjelpeapparatet (se f.eks. Sommerschild & Grøholt 1989, Ogden 1995). Når det gjelder henvisning til barnevernet er det imidlertid mindre forskjeller mellom kjønnene. I 2004 utgjorde jentene 48 prosent av alle påbegynte undersøkelsessaker, og guttene 52 prosent, og det ble søkt om fosterhjem for like mange jenter som gutter (Barnevernstatistikken 2005). At det er små kjønnsforskjeller når det gjelder å være ”barnevernbarn” forklares trolig best med at barn henvises til barnevernet først og fremst på grunn av svikt hos foreldrene. Det er først opp i ungdomsalder at barnas egen atferd er en mer selvstendig henvisningsgrunn til barnevernet (Grinde1995, Clausen 2000).

Det er i denne undersøkelsen få ulikheter mellom jenter og gutter når det gjelder alder ved plassering, antall tidligere plasseringer osv.⁴ I tabellene som følger blir funnene for jenter og gutter derfor fremstilt samlet. Der det er ulikheter mellom kjønnene vil det bli kommentert i teksten.

Alder

Ved *undersøkelsestidspunkt* er fosterbarna i snitt 11,2 år, med et standardavvik på 4.7. Median er 12 år, dvs. at halvparten av fosterbarna er under og halvparten er over 12 år.

Om lag hvert syvende fosterbarn (14 %) er under skolealder og omlag hvert tredje (35 %) er i barneskolealder. Hvert fjerde (25 %) er 15 år eller eldre. Aldersfordelingen samsvarer godt med tall for aldersfordeling av fosterbarn på landsbasis (Barnevernstatistikken 2005).

Tabellen som følger gir en mer detaljert oversikt.

---

⁴ I England – som er et land vi ofte trekker på når det gjelder kunnskap om fosterhjem – er kjønnsforskjellene noe større, men er heller ikke der svært stor. 46 % av fosterbarna er jenter og 54 % er gutter (Sinclair 2005)

Tabell 13

Barnas alder nå

Prosentvis fordeling. $N = 865$

0 - 2 år	3 %
3 - 5 år	11 %
6 - 8 år	17 %
9 - 11 år	18 %
12 - 14 år	23 %
15 - 17 år	21 %
18 år +	8 %

På samme måte som fosterforeldrene er fosterbarna noe eldre nå enn de var i undersøkelsen fra 1994. For elleve år siden var gjennomsnittsalderen 10,7 år og medianen 11 år, mot nå hhv 11,2 år og 12 år.

Dersom vi ser på barnas alder ved plasseringstidspunkt ser vi en betydelig forskyvning mot lavere alder.

Tabell 14

Barnas alder da de kom i fosterhjemmet

Prosentvis fordeling. $N = 858$

0 - 2 år	29 %
3 - 5 år	24 %
6 - 8 år	17 %
9 - 11 år	14 %
12 - 14 år	11 %
15 år og eldre	5 %

Ved *plasseringstidspunkt* var barna i snitt 5,9 år, med standardavvik 4.7. Halvparten av barna var under fem år, og halvparten var over. Hvert tredje barn (29 %) var under tre år ved plasseringstidspunktet, herav 14 prosent nullåringer. Hvert sjette barn (16 %) var tolv år eller eldre. Alderen ved plassering er omtrent den samme som for elleve år siden.

Sammenholdt med alderen på alle barn som ble plassert i fosterhjem i løpet av 2004 (Barnevernstatistikken 2005), er barna i vårt utvalg noe yngre da de ble plassert. Dette forklares ved at undersøkelsen er en tverrsnittundersøkelse. Forklaringen er at mens en stor andel av barna som blir plassert i fosterhjem er plassert i relativt kort tid, så er det noen som forblir. De som forblir er særlig de yngre barna (Kristofersen 2003, Sinclair 2005). I en

tverrsnittundersøkelse vil det være en overopphopping av barn som har vært lenge i fosterhjemmet, og som var unge når de kom dit.

Lovhjemmel for plasseringen

Tabellen under gir en oversikt over plasseringenes lovhjemmel

Tabell 15

Lovhjemmet for plasseringen

Prosentvis fordelinger. N = 843

Paragraf 4 – 12	78 %
Paragraf 4 – 4.5	20 %
Paragraf 4 – 6	0,5 %
Annet	2 %

De fleste barna er plassert som et omsorgstiltak etter bvl. paragraf 4 – 12, men hvert femte barn er plassert som et hjelpetiltak etter bvl. paragraf 4-4.5. At så vidt mange har plasseringen som et hjelpetiltak er neppe overraskende. Det har over tid vært en økende tendens til å hjemle plasseringer som hjelpetiltak heller enn som omsorgstiltak (Barnevernstatistikken) De fleste av disse er i utgangspunktet planlagt å skulle være relativt kortvarige plasseringer, men hvis det viser seg at de blir langvarige er det ingen selvfølge at lovparagrafen blir endret (Havik 2002, Havik 2004). Noen helt få barn – som alle hadde vært plassert i svært kort tid – var plassert etter paragraf 4 -6.

Det er noen systematiske ulikheter mellom barna som har plasseringen som et hjelpetiltak og barna som har plasseringen som et omsorgstiltak. Forskjellene er i tråd med sentrale føringer, og med tidligere forskningsfunn (op cit)

- For det første var barna eldre da de ble plassert (68 % var over 15 år, og bare 14 % var under tre)
- For det andre har plasseringene vart i kortere tid
- For det tredje var de oftere planlagt å skulle vare i kortere tid. Hver fjerde hjelpeplassering (24 %) mot hver åttende omsorgsplassering (12 %) var planlagt avsluttet innen ett år. Samtidig er det verdt å merke seg at fosterforeldrene mener at halvparten hjelpeplasseringene var planlagt som oppvekstsplasseringer.
- For det fjerde visste fosterforeldrene oftere ikke hva som var planlagt: 13 prosent som hadde i hjelpeplassering, mot fem prosent som hadde omsorgsplassering ($r = .13$).

Plasseringens varighet

Denne undersøkelsen er en tverrsnitt eller ”snapshot”undersøkelse, dvs. at den gir et bilde av situasjonen på det tidspunkt undersøkelsen ble foretatt. Den gir derfor ikke gi et bilde av *gjennomstrømmingen* av barn som er i fosterhjem. Men vi har ulike undersøkelser fra ulike land (Flemming Nielsen 2003, Vinnerljung 1996, Wilson et al 2004) som viser at for mange barn varer plasseringen i relativt kort tid. I Norge fant Claussen (2000) at av barn som ble plassert i fosterhjem for første gang i 1991, var 40 prosent plassert kortere enn i ett år, og 55 prosent i kortere enn tre år. Deretter synker opphørsraten markert, og de som blir igjen utgjør, uansett når en undersøkelse blir gjennomført, majoriteten av fosterbarn. Varighet av plasseringen er imidlertid sterkt påvirket av barnas alder da de kom i fosterhjemmet; jo yngre barnet er ved plasseringstidspunkt desto lengre tenderer de til å forbli.

Det er derfor ikke overraskende at de fleste barna i denne undersøkelsen har vært lenge i fosterhjemmet. Bare ett av ti barn (10 %) har vært i fosterhjemmet i mindre enn ett år. I snitt har de vært i 5,3 år. Hvis vi ser på medianen, dvs. hvilken varighet som deler utvalget i to like store deler, så har halvparten vært i fosterhjemmet i mindre enn fire år, og halvparten har vært i mer. Tabellen som følger gir en oversikt.

Tabell 16

Hvor lenge barnet har vært i fosterfamilien

Prosentvis fordeling. N = 858

0 – 1 år	10 %
2 – 3 år	27 %
4 – 5 år	20 %
6 – 9 år	26 %
10 år og lengre	18 %

Plasseringene har vart lengre enn plasseringene i 1994. Da hadde barna i snitt vært i fosterhjemmet i 4,5 år, med en median på 3,4 år – mot nå i snitt 5,3 år og en median på 4 år. Ulikheten skyldes først og fremst at det nå er færre som har vært plassert i svært kort tid, og at det er flere som har vært plassert svært lenge. Noen av ”barna” har hatt så godt som hele oppveksten sin i fosterhjemmet. De fleste av disse er nå over 18 år.

Varighet av *denne* fosterhjems plasseringen gir ikke informasjon om hvor lenge barna har bodd borte fra foreldrene sine. Mange av barna har vært plassert utenfor hjemmet før plasseringen i det fosterhjemmet som inngår i denne undersøkelsen.

Barnas plasseringskarrierer

Før vi ser på hvor mange plasseringer barna har hatt, skal vi kort se hvor barna kom fra når de kom til fosterhjemmet de nå er i.

Tabell 17

Hvor barnet kom fra, da det kom til fosterhjemmet

Prosentvis fordeling. N = 865

Fra foreldre	37 %
Fra beredskapshjem	30 %
Fra barnehjem/institusjon	14 %
Fra annet fosterhjem	7 %
Fra slektninger	6 %
Annet	6 %

Bare vel en tredjedel av barna kom direkte fra foreldrene. Et mindretall av de som kom direkte fra foreldrene har likevel tidligere plasseringer bak seg. Verken når det gjelder alder eller om fosterforeldrene mener de hadde store problemer, skiller de seg fra de øvrige barna. Men barna som kom direkte fra foreldrene var dobbelt så ofte plassert som et hjelpetiltak 15 prosent mot åtte prosent ($r = .17$), og dobbelt så mange fosterforeldrene mente at de var planlagt å skulle være plassert i maksimalt et halvt år: 19 prosent mot åtte prosent ($r = .11$).

For flertallet av barna er denne plasseringen altså ikke den første. Tabell 18 gir en oversikt over hvor mange plasseringer barna hadde hatt før de kom til fosterhjemmet hvor de nå er.

Tabell 18

Hvor mange plasseringer barnet hadde hatt, før det kom i fosterhjemmet

Prosentvis fordeling. N = 862

Ingen	34 %
En	51 %
To	9 %
Tre til fire	5 %
Fem eller flere	1 %

Det var bare en tredjedel av barna (34 %) som aldri har vært plassert andre steder enn i fosterhjemmet hvor de nå er. Dette er noe færre enn for elleve år siden, da to femtedeler (41 %) av barna ikke hadde vært plassert tidligere.

De fleste av de som har vært plassert før har imidlertid bare hatt én tidligere plassering. De fleste av disse var i direkte forkant av denne plasseringen, selv om noen har vært selvstendige,

tidligere plasseringer. Hvert tiende barn har hatt imidlertid hatt to plasseringer og hvert syttende (6 %) tre eller flere. Jo eldre barnet var da det kom i fosterhjemmet, desto større var sannsynligheten for at det også tidligere hadde vært plassert. Sammenhengen er imidlertid svak, og når så vidt statistisk signifikansnivå ($r = .08$, $p < .02$). Sammenhengen mellom alder og antall tidligere plasseringer var meget sterkere i undersøkelsen fra 1994. Det er mulig at den svakere sammenhengen nå – i hvert fall et stykke på vei – kan forklares ved at hjelpetiltak i hjemmet blir forsøkt mer intenst nå enn for elleve år siden, og at dette har forhindret plasseringer som har ført til tilbakeføring og deretter replassering(er).

Selv om en relativt stor andel av barna (15 %) har hatt minst to tidligere plasseringer, er det få som har hatt *flere* enn to. Andelen som har hatt tre eller flere er ”bare” seks prosent. Tilsvarende andeler er funnet i tverrsnittundersøkelser både i Sverige og Danmark (Nielsen 2003)⁵. Stabiliteten i plasseringene synes å være meget større enn hva den er i England, hvor Rushton (1994) har fremholdt at betegnelsen ”serial family care” vil være en riktigere betegnelse enn ”foster care”. Sinclair (2005) fremholder det samme: svært mange barn blir flyttet fra fosterhjem til fosterhjem – og fra fosterhjem tilbake til hjemmet og så til nytt fosterhjem – uten at dette er i tråd med de planene som er lagt for barnet.

Fosterhjemoppholdene for barna i denne undersøkelsen er ikke avsluttet. Det er derfor både mulig og trolig at noen av dem vil få ytterligere plasseringer. Men det at så mange har vært så lenge i fosterhjemmet sitt, og det at nesten alle fosterforeldrene mener at de skal vokse opp der, utgjør en beskyttelse. Samtidig har mange av barna ennå ikke nådd ungdomsalder, som i seg selv utgjør en risiko for at plasseringer bryter sammen (Havik, Hassel, Poulsson 2003, Sinclair et al 2005).

Bildet av ganske stabile plasseringskarrierer blir forsterket av at mange av barna som har hatt tidligere plasseringer, har hatt én av dem som en ”mellomplassering” før det kom i det fosterhjemmet hvor det nå er.

Virkingen av å erfare flere plasseringer vil trolig påvirkes av om de(n) tidligere plassering(en)e har vært som ledd i en planlagt tiltakskjede eller ei. Allerede tidlig på åttitallet fant Seip Flaatten og Sandbæk (1982) at plassering via institusjon ga den etterfølgende fosterhjemplasseringen større stabilitet. Senere har beredskapshjemordningen blitt utbygget, og det vanlige plasseringsmønsteret er nå plassering via beredskapshjem, eventuelt via institusjon. Forklaringen på verdien av en mellomplassering er ganske sikkert sammensatt. Men for det første kan tiden i mellomplasseringen gi barneverntjenesten bedre kunnskap om barnets funksjon og behov og om foreldrenes omsorgskompetanse. Dermed kan barneverntjenesten fatte beslutninger som er mer i tråd med realitetene i barnets og foreldrenes situasjon, og dermed kan den også ha bedre grunnlag for å legge gjennomtenkte

---

⁵ Det kan være viktig å minne om at tverrsnittsundersøkelser ikke gir informasjon om stabiliteten i plasseringer for *alle* barn som blir plassert – kun for de barna som var i fosterhjemmet da undersøkelsen ble foretatt.

planer for barnet, for matching av barn og fosterforeldre, og for oppfølging av fosterforholdene. Til sist – men ikke minst – kan tiden i mellomstasjonen gi barn og foreldre anledning til en begynnende bearbeiding av atskillelsen og en begynnende forberedelse på det som skal komme.

En tidligere plassering av denne typen vil trolig ha helt andre konsekvenser for barnet enn en tidligere plassering som har blitt fulgt av en mislykket tilbakeføring til foreldrene, eller en tidligere plassering som har brutt sammen. Begge de to siste situasjonene er uttrykk for omsorg som går i stykker og er dermed vesensforskjellig fra forhold som planlagt og gradvis leder inn i et annet forhold.

Forskningen som foreligger gir ikke entydige svar på hvilke konsekvenser gjentatte plasseringer har for barnets utvikling. Det er samstemthet om at ustabile plasseringsforløp samvarierer med at barnet har store problem – og da særlig store atferdsproblem. Det er imidlertid usikkert hva som kommer først: om det er gjentatte plasseringer som fører til atferdsproblem eller om det er atferdsproblem som fører til gjentatte plasseringer (Wilson et al 2005, Sinclair 2005). Trolig er det et samspill mellom begge, og trolig vil samspillet bli sterkt påvirket av kjennetegn ved så vel fosterforeldre som barn, og ikke minst av kvalitetene ved de relasjonene som utvikler seg mellom dem.

Det er også usikkert hvilke langsiktige konsekvenser gjentatte plasseringer har. Det er funnet at gjentatte plasseringer først har prediksjonsverdi for tilpasning i ung voksen alder, dersom de overstiger fire (Triseliotis 1980, Bonnier & Kälvesten 1990, Veland 1993). Både Triseliotis og Bonnier og Kälvesten fant at det avgjørende var at det ”ble bra til slutt”, i den forstand at barnets fjerde plassering var en plassering som barnet opplevde som god for seg og som det forble i. Men jo tidligere det blir bra, og jo lengre det varer å være bra, desto bedre var tilpasningen til den unge voksne. Kvaliteter ved de relasjonelle bånd som utviklet seg – eller ikke utviklet seg – mellom barnet og fosterfamilien ble da funnet å være mer avgjørende enn antall plasseringer, så sant disse ikke oversteg fire. Engelsk forskning oppsummeres nå på lignende måte: hvilke konsekvenser en replassering vil få for barnet, vil være bestemt av svært mange forhold som virker sammen. Ikke minst har relasjonelle forhold betydning, fordi disse virker på barnets selvfølelse og barnets motivasjon for å forbli i fosterhjemmet (Sinclair et al 2005).

I tilknytning til dette skal det kort sies at nesten to tredjedeler av barna som hadde hatt minst tre plasseringer før det kom i fosterhjemmet, nå har vært i fosterhjemmet i minst fire år. En så vidt lang varighet peker i retning av at det for disse barna har ”blitt bra til slutt”.

KONTINUITET I BARNAS LIV

Det er en overordnet faglig og politisk samstemthet om at barn har behov for å erfare kontinuitet i livet sitt. Ved plassering i fosterhjem kan det legges til rette for kontinuitet på

flere måter. Det kan arbeides for at barna kommer til slektninger eller andre nære kjente. Det kan videre arbeides for at barn blir plassert sammen med sine søsken. Også det å legge langsiktige så vel som kortsiktige planer for barnet kan bidra til kontinuitet – særlig dersom alle impliserte er vel kjent med planene og særlig dersom de har vært med i utarbeiding av dem. Til sist – men slett ikke minst – har det stor betydning hvordan det legges til rette for samvær mellom barna og deres foreldre og familie.

Sammenlagt ble hvert fjerde barn (39 %) plassert hos kjente og/eller hos slektninger, og/eller sammen med søsken. Vi skal i det følgende først se på plassering hos slektninger, deretter på plassering med søsken. Til slutt skal vi se på planene for hvor lenge plasseringene var – og er – planlagt å vare. Samvær blir behandlet i et eget kapittel.

Plassering hos slekt og/eller nære kjente

I kapitlet om fosterforeldrene har vi allerede sett at hvert fjerde fosterbarn (27 %) kom til fosterforeldre som det kjente fra før, og som det ofte også var i slekt med (16 %). Gevinster for barn ved å komme til slektninger er omtalt i kapittel 2, og vil ikke bli gjentatt her. Her skal det bare kort sies at barna som har oppnådd kontinuitet gjennom å være hos slektninger, oftere ugjenkallelig har mistet moren sin. Mødrene til barna som er plassert hos slektninger er oftere døde (11 %), enn mødrene til barna som er plassert nøytralt (3 %) ($r = .14$).

Plassering sammen med søsken

Omfanget av brudd i kontinuitet minskes hvis barnet blir plassert sammen med søsken. Av barna som hadde søsken⁶, ble drøyt hver femte (22 %) plassert med en eller flere av dem. De aller fleste med én søsken, men noen også med to, eller – men svært sjelden – med tre. Sannsynligheten for å være plassert sammen med søsken er verken større eller mindre ved slekt/kjent plasseringer enn ved nøytrale plasseringer.

De fleste barna som har søsken, har altså erfart å miste det daglige hverdagslivet med dem. De fleste fordi de har søsken som er plassert et annet sted (67 %), men mange fordi de har søsken som fortsatt bor hos foreldrene (42 %). Vi ser av prosentandelene at noen barn både har søsken som er plassert et annet sted og søsken som er hjemme.

Barnevernlitteraturen er relativt samstemt om at det som en hovedregel er gunstig for barn å bli plassert sammen med søsken (Berridge & Cleaver 1987, Thoburn & Rowe 1988). Men med utgangspunkt i mindre men intensive studier gir de engelske forskerne Rushton, Treseder og Quinton (1989) og Wedge og Mantel (1991) uttrykk for at det er omkostninger og risikoer så vel som gevinster ved å plassere søsken sammen. Sinclair (2005) oppsummerer nyere engelsk forskning med at kvaliteter ved relasjonene mellom søsknene har stor betydning både

---

⁶ Tre av fire barn har søsken. Vi har ingen opplysninger om søsknene er helsøsken eller halvsøsken.

på godt og på vondt. Søskenrelasjoner kan være harmoniske og en kilde til trygghet, men de også være vanskelige og true plasseringene. Det er alltid en mulighet for at kontinuitet som er en hjelp i en overgangsfase, på et senere stadium kan være et hinder for utvikling. Erfaringsbasert kunnskap har vist at barn kan holde hverandre fast i gamle lojaliteter og i gamle definisjoner av hverandre, og at dette kan gjøre det vanskelig for dem å ta imot og nyttiggjøre seg de utviklingsmuligheter den nye omsorgssituasjonen gir. At virkningene av søskenplasseringer er sammensatte og ofte vanskelig å forstå, blir vist ved at Rushton et al (2001) fant at barn som ble plassert vekk fra sine søsken klarte seg dårligere enn søsknene som ble plassert sammen. Samtidig hadde barnet som ble plassert alene større atferdsvansker enn søsknene sine, og var også blitt mer avvist av foreldrene sine. Avviste og atferdsvanskelige barn klarte seg bedre hvis de ble plassert sammen med søsknene sine, men atferdsvanskene deres medførte at fosterforeldrene oftere opplevde plasseringen som mislykket, også fordi de ikke maktet å bedre de dårlige søskenrelasjonene.

Fosterforeldre:

- *Vi har fått plassert to søsken. Begge har etter hvert fått sine diagnoser. I ettertid mener vi at det hadde vært bedre om de hadde blitt plassert i hvert sitt fosterhjem.*
- *Småsøsken burde aldri bo i hvert sitt fosterhjem. Hvis de er det burde det være samvær, lovpålagt, ca 1 til 2 helger i måneden.*
- *Hadde vi visst det vi i dag vet hadde vi holdt fast på ønsket om ett barn. Å grunn av at det er mer arbeid og problemer med den ene av søsknene, blir den andre uten problemer satt litt til siden.*

Vi skal i kapittel 8 om samvær se hvor mange av barna som hadde samvær med søsken de ikke bor sammen med. I det følgende skal vi se på hvor lenge plasseringene var planlagt å vare da de startet opp, og hvor lenge de nå er planlagt å vare.

PLANLAGT VARIGHET AV FOSTERHJEMSOPPHOLDET

Fosterhjemplasseringer i utgangspunktet midlertidige. Hovedprinsippet er at barnet skal føres tilbake til sine foreldre når foreldrene igjen er i stand til å gi barnet forsvarlig omsorg. Unntaket for at tilbakeføring til foreldrene da skal skje er at barnet har fått slik tilknytning til menneskene og miljøet der det er, at det etter en samlet vurdering kan føre til alvorlige problemer for barnet om det blir flyttet.

Barneverntjenesten er pålagt å planlegge langsiktig så vel som kortsiktig for barnet. Når et barn taes under omsorg, skal barneverntjenesten utarbeide en plan for barnets fremtidige omsorgssituasjon. Hvis barnet forblir under omsorg, skal barneverntjenesten utarbeide en varig omsorgsplan. Denne skal utarbeides senest to år etter at omsorgsovertagelsen skjedde, og den skal ikke endres uten at forutsetningene for den faller bort. Planen skal forelegges fylkesnemnda for sosiale saker til eventuell uttalelse.

I dette avsnittet er det fosterforeldrenes oppfatning av hvilke planer som var lagt den gangen barnet kom til dem – og hvilke planer som er lagt nå – vi får kunnskap om. Fosterforeldrenes oppfatninger av dette er ikke nødvendigvis de samme som barneverntjenestens, men er viktige i seg selv.

Tabellen som følger gir en oversikt over hvordan fosterforeldrene mener planene for plasseringens varighet var den gang barnet kom til dem.

Tabell 19

Hvor lenge det var planlagt at barnet skulle være i fosterhjemmet

Prosentvis fordeling. N = 860

Vet ikke	7 %
Trolig opp til ½ år	11 %
Trolig opp til 1 år	4 %
Trolig opp til 2 år	4 %
Trolig opp til 5 år	3 %
Trolig vokse opp/varig	72 %

Vi ser at de fleste fosterforeldrene mener at det allerede da barnet kom til dem, var planlagt at barnet skulle vokse opp der. Vi ser også at det er relativt få som sier at de ikke visste hva som var planlagt. Selv om andelen som ikke visste er liten, skal vi først se noe på den.

Når fosterforeldrene ”ikke vet”

Bare syv prosent av fosterforeldrene sier at de – da barnet ble plassert hos dem – ikke visste hvor lenge det var planlagt at det skulle være. Andelen er overraskende liten. Ved plasseringstidspunkt vil det ofte hefte usikkerhet *både* ved foreldrenes mulighet for å kunne rette opp de forhold som gjorde omsorgsovertakelse nødvendig *og* ved barnets tilstand og omsorgsbehov. Hvor lenge plasseringen må vare vil da komme an på ennå ukjente forhold ved både foreldre og barn. Det er derfor ikke overraskende at fosterforeldre som tok i mot et barn som aldri hadde vært plassert før, noe sjeldnere enn de øvrige fosterforeldrene ikke visste hva planene for varighet var ($r = .13$).

Noe mer overraskende er det at fosterforeldre som er i *slekt med barnet* og fosterforeldre som kjente barnet fra før, sjeldnere enn de øvrige visste hva planen for varighet var. Hele 18 prosent av slektningsfosterforeldrene visste ikke hva planen for varighet var, mot bare fem prosent av de øvrige fosterforeldrene ($r = .17$). Årsaken er trolig at plasseringer hos slekt og kjente ofte skjer akutt, i en situasjon hvor det viktigste er å sikre barnet en trygg situasjon her og nå, og hvor mer langsiktige planer for barnets omsorg må komme senere.

Også *lovhjemmel for plasseringen* har noe betydning for om fosterforeldrene visste hvilken plan som var lagt. Når plasseringen er hjemlet som et hjelpetiltak, visste 13 prosent ikke hva planen var, mot fem prosent når plasseringen var hjemlet som et omsorgstiltak ($r = .11$). Mulige forklaringer er at hjelpeplasseringer ofte er dårligere utredet enn omsorgsplasseringer (Havik 2002), og at varigheten i større grad blir bestemt av hva foreldrene mener er nødvendig, og det vet foreldrene kanskje ikke helt selv på det tidspunktet plasseringen skjer. Det er også slik at det er en sammenheng mellom hjelpeplassering og plasseringssted: slektningsplasseringer er hjelpeplasseringer oftere enn hva de nøytrale plasseringene er (24 % mot 19 %, $r = .13$).

Det kan være verdt å merke seg at andelen som sier at de ikke visste hvor lenge plasseringen var planlagt å skulle vare, er *noe* lavere enn ved undersøkelsen i 1994 (7 % mot 13 %). Det er mulig at dette reflekterer at barneverntjenesten i noe større grad legger planer, eller i hvert fall fall at de i noe større grad deler planen med fosterforeldrene. Dermed har fosterforeldrenes muligheter for å innstille seg på sine oppgaver og roller blitt styrket. Sammenlignet med hvordan det var på midten av åttitallet er endringen markert. I en undersøkelse blant 140 fosterforeldre (Snipstad & Hagenlund 1987), var over halvparten av fosterforeldrene uvitende om hvor lenge plasseringen var planlagt å skulle vare.

Når fosterforeldrene ”vet”

Nesten tre av fire fosterforeldre sier at det – den gangen barnet ble plassert hos dem – var planlagt at barnet skulle vokse opp hos dem. Vi må her huske at barna rent faktisk har vært hos fosterforeldrene lenge. Barn som var planlagt å skulle være plassert kort tid, har mindre sannsynlighet for å være med i denne undersøkelsen, fordi planen om kort varighet faktisk er gjennomført og plasseringen dermed har opphørt. Vi må også huske at de fleste barna kom til fosterhjemmet fra en ”mellomstasjon”, og at dette kan ha gitt barneverntjenesten kunnskap om barnet og foreldrene som har gjort det mulig for dem å legge langsiktige planer. Til slutt må vi må huske at fosterforeldrenes kan ha en annen oppfatning av hva som var planen, enn hva barnevernet selv hadde.

At så mange barn allerede ved plasseringen i fosterhjemmet var planlagt å skulle vokse opp der, kan videre trolig delforklares med at terskelen for å bli plassert, og særlig for å bli tatt under omsorg, er høy. Ulike undersøkelser har funnet at barnet og familien i snitt hadde mottatt hjelpetiltak i tre år før plassering finner sted. (Iversen 2000, Lurie 2000), yngre barn oftere enn eldre barn (Clausen 2003). Når omsorgsovertakelse så finner sted vil de vanskene foreldrene og eventuelt også barnet har ofte være av en slik karakter, omfang og varighet at endring blir vurdert å måtte ta svært lang tid.

Uansett mulige forklaringer er andelen plasseringer som fosterforeldrene mente var planlagt som varige svært høy, og enda høyere enn den var i 1994 da to av tre fosterforeldre mente det. Det er mulig at økningen reflekterer at barneverntjenesten i større grad påtar seg ansvaret for å planlegge langsiktig for barnet, og for å dele sine planer med fosterforeldrene – og forhåpentligvis også med barnet selv og barnets foreldre.

Hvilke forhold har så betydning for hvordan fosterforeldrene tenkte om hvor lenge det var planlagt at plasseringen skulle vare?

Barnas alder har noe betydning. De yngste barna var – slik fosterforeldrene ser det – oftere planlagt varig plassert enn de eldre ($r = .17$). Fosterforeldrenes oppfatninger blir støttet av at longitudinelle studier basert på barnevernstatistikken har vist at yngre barn forblir plassert lengre enn eldre barn (Clausen 2000)

Antall tidligere plasseringer har også betydning. Barna som hadde vært plassert en eller flere ganger tidligere var oftere planlagt å skulle vokse opp i fosterhjemmet (hhv. 77 % og 80 % mot 61 %).

Også *lovhjemmel* for plasseringen har betydning. Når barna var plassert som et omsorgstiltak mente 79 prosent av fosterforeldrene at det var planlagt langvarig plassering, mot 49 prosent når barna var plassert som et hjelpetiltak. Dette er en forventet forskjell. Det er imidlertid noe overraskende at halvparten av fosterforeldrene som har barnet plassert som et hjelpetiltak mener at barnet var planlagt å skulle vokse opp i fosterhjemmet.

Det kan også være verdt å merke seg at barnets *problembelastning* ved plassering – slik fosterforeldrene i etterkant vurderer denne – ikke hadde betydning for hvor lenge plasseringen var planlagt å skulle vare.

PLANER FOR HVOR BARNET NÅ SKAL VOKSE OPP

Mange av barna har vært lenge i fosterhjemmet. Det er derfor i utgangspunktet rimelig å tenke seg at mange er tenkt fortsatt å skulle forbli.

Tabell 20

Fosterforeldrenes mening om hvor barnet nå kommer til å vokse opp
Prosentvis fordeling. $N = 858$

I fosterfamilien	89 %
I annet fosterhjem	0,5 %
I mer forsterket fohj./institusjon	1 %
Flytte ut i egen bolig	4 %
Hos foreldrene	5 %

De aller fleste fosterforeldrene (89 %) mener nå at barnet kommer til å vokse opp hos dem. Hovedforklaringen er trolig at de fleste allerede har bodd der lenge. Sannsynligheten for tilbakeføring minsker dramatisk når plasseringene har vart i to år, selv om det også i plasseringer som har vart lenge er en ny risiko for utilsiktede flyttinger når fosterbarna kommer i ungdomsalder (Sinclair 2005).

Andelen som nå mener at barnet skal vokse opp hos dem er enda større enn ved plasseringstidspunktet. Det er bare noen helt få som mener at barnet kommer til å flytte til et annet fosterhjem eller til institusjon, og da som regel til en mer forsterket plassering. Andelen barn som er tenkt å skulle ”omplasseres” er så lite at det ikke gir grunnlag for videre analyser. Barna som er tenkt å skulle flytte ut i egen bolig er også en liten gruppe, og er – ikke overraskende – de eldste av barna.

Også barna som er tenkt å skulle flytte hjem til foreldrene utgjør en liten gruppe. Oppsummert er de noe oftere plassert som et *hjelpetiltak* ($r = .11$), de var noe *eldre* da de kom ($r = .16$), og de har vært noe *kortere* i fosterhjemmet ($r = .09$).

STABILITET I PLASSERINGENE

Vi har tidligere sett at de fleste barna hadde vært plassert før, men også at det er få som hadde vært plassert mange ganger, og at den tidligere plasseringen ofte hadde vært en ”mellomstasjonsplassering”. Vi har også sett at de fleste barna nå har vært lenge i fosterhjemmet og at de aller fleste er forutsatt å skulle forbli der. Til sammen betyr dette at de fleste barna har hatt stabile karrierer.

Én årsak til de stabile karrierene kan være at mange av barna ble plassert mens de ennå var små. Sinclair (2005) konkluderer sin gjennomgang av engelsk forskning med at ”sprekkprosenten” blant de som blir plassert med sikte på oppvekstsplasseringer før de er fem år, ikke er høyere enn rundt syv prosent – og da med 15 års oppfølgingstid. For aldersgruppen fem til elleve stiger sprekkprosenten til anslagsvis en fjerdedel, med samme oppfølgingstid. Det er når barna er mellom 11 og 15 år ved plassering, at risikoen for sammenbrudd av

plasseringen er svært stor. I denne aldersgruppen avbrytes omlag halvparten av plasseringene. I den aller eldste aldersgruppen synker andelen sammenbrudd – kanskje fordi oppfølgingstiden nødvendigvis er kortere, og kanskje fordi vansker i fosterforholdet løses gjennom en ”planlagt” overgang til egen bolig, og kanskje fordi dette er ungdommer som er motivert for å bruke den muligheten plasseringen gir dem til å ta tak med livene sine.

En annen – og viktig – årsak til de stabile karrierene er at denne undersøkelsen er en tverrsnittsundersøkelse, hvor det er en overrepresentasjon av barn som har vært lenge i fosterhjemmet. Uansett er det viktig å ha kunnskap om at mange barn som har mye av oppveksten sin i fosterhjem, har dette i ett og samme hjem.

OPPSUMMERING

Det er omtrent like mange jenter som gutter i utvalget. Da barna kom til fosterhjemmet var de i snitt 5,9 år. Hvert tredje barn var under tre år, og hvert sjette var over tolv. To tredjedeler av barna hadde vært plassert tidligere. Men som oftest var den tidligere plasseringen en plassering i beredskapshjem/institusjon som så ledet opp til den plasseringen barnet nå er i. Eldre barn hadde hatt noe flere plasseringer enn yngre barn, men det var bare få som hadde flere enn to tidligere plasseringer.

Barna har vært lenge i fosterhjemmet, i snitt litt over fem år. Bare ett av ti barn har vært i fosterhjemmet i mindre enn et år, og drøyt to av fem har vært i minst seks år. Vi må her huske at denne undersøkelsen er en tverrsnittsundersøkelse. I tverrsnittsundersøkelser vil det være en overopphoping av barn som har vært lenge i fosterhjemmet. De fleste fosterforeldrene mener at det allerede ved oppstarten av plasseringen var planlagt at barnet skulle vokse opp i fosterhjemmet – og slik har det altså blitt. Og slik mener fosterforeldrene at det skal fortsette å være. Barna som er planlagt å skulle flytte hjem til foreldrene, og barna som er planlagt å skulle flytte i egen bolig, utgjør små mindretall. Et enda mindre mindretall – under to prosent – er planlagt å skulle overføres til et annet fosterhjem/institusjon, og da som oftest et som er mer forsterket.

Hvert femte barn er plassert som et hjelpetiltak. Disse barna er noe eldre enn de andre barna, de har vært kortere i fosterhjemmet og det er fremfor alt de som nå er planlagt tilbakeført til foreldrene.

Det å bli fosterbarn innebærer et brudd i relasjonen til foreldre og hjemmemiljø, ofte også til søsken. For noen av fosterbarna har kontinuitetsbruddet likevel blitt mindre enn for andre. Hvert fjerde fosterbarn kom til noen det kjente, like ofte til besøkshjem som til slektninger, og hvert femte fosterbarn ble plassert sammen med søsken. Til sammen ble to av fem barn plassert på måter man må anta mildnet kontinuitets- og tilknytningsbrudd.

I dag og for elleve år siden

Sammenlignet med for elleve år siden, er barna noe eldre, og de har vært noe lengre i fosterhjemmet. Videre var det oftere allerede ved oppstarten av plasseringen klart for fosterforeldrene at det var planlagt en oppvekstplassering.

Andelen barn som er plassert hos slektninger – og/eller sammen med søsken - har ikke endret seg på de elleve årene som har gått mellom de to undersøkelsene. Det har derimot andelen barn som ikke har denne plasseringen som sin første plassering. For elleve år siden hadde to av fem barn aldri før vært plassert, mot ett av tre barn nå. Vi har ingen informasjon om hva endringen skyldes, men en mulig forklaring kan være at bruk av ”mellomstasjons”plasseringer har økt noe. En annen mulig forklaring kan være at det biologiske prinsipp blir vektlagt noe sterkere. En sterkere streben etter å opprettholde foreldrene som barnets daglige omsorgspersoner, kan øke andelen plasserte barn som blir tilbakeført til foreldrene, men som så på nytt må plasseres.

KAPITTEL 4

FOSTERBARNAS PROBLEMOMFANG

Barn som kommer i fosterhjem har som en hovedregel erfart sviktende omsorg over tid. Hvor stor skade de vil ha tatt, blir bestemt av type, omfang og varighet av omsorgsvikten. Det blir også bestemt av om det har vært forhold ved barnet selv eller barnets omgivelser som har kunnet kompensere for svikten, eller gjort den lettere å håndtere (Werner & Smith 1992, Garmezy 1993, Schultz Jørgensen m.fl.1993, Rutter 2000). Men selv om sviktende omsorg ikke skader alle barn likt og like mye, har svært mange undersøkelser funnet høy forekomst av problem hos barn som blir plassert i fosterhjem (Department of Health 1991, Rutter 2000, Egelund og Hestbæk 2003, Schofield & Beck 2005), og flere og mer alvorlige jo eldre barnet er når det kommer til fosterhjemmet (Wilson et al 2005). At omfang og alvorlighetsgrad av barnets vansker øker med barnets alder ved plassering kan forklares ved at barnet har vært i det omsorgssviktende miljøet lengre, og ved at de tiltak barneverntjenesten har satt i verk ikke har bedret foreldrenes omsorgskompetanse godt nok og/eller ikke har kompensert godt nok for svikten i den. Ulike undersøkelser (Iversen 2000, Lurie 2000, Clausen 2000) har funnet at barn i snitt har mottatt hjelpetiltak i hjemmet over tre år, før de kommer under omsorg. Selwyn et al (2003) konkluderer sine analyser med at hjelpetiltak tenderer til å falle i en av to grøfter – enten at de er ”too low-keyed and too long” eller ”too intensive and too short”.

Barns problem kan beskrives og vurderes på flere måter og ut fra flere perspektiv. De ulike perspektivene vil gi noe ulik vurdering både av hva problemene er, og av hvor alvorlige de er. Ogden (1995) har eksempelvis funnet at lærere, foreldre og barna selv ga ulike vurderinger av aspekter ved det enkelte barnets kompetanse. I en undersøkelse over barnevernbarns mestring og trivsel på barneskolen fant Havik (2003) at lærerne, foreldrene og barna selv hadde ulike vurderinger av dette. Vurderinger av funksjon blir bestemt av flere forhold, som virker sammen. Hvilke situasjoner man kjenner den man skal vurdere fra har betydning. Likeledes hvilke forutsetninger man har for å kunne sammenligne med andre i lignende situasjon eller alder. Det har også forhånds forventninger, og ikke minst de relasjoner man har til den man vurderer.

I denne undersøkelsen er det fosterforeldrenes vurdering av fosterbarnets problembelastning vi får tak i. Fosterforeldrenes vurdering er verken sannere eller falskere enn andres vurdering, selv om den kan være annerledes enn hva foreldrenes ville vært, som igjen kan være annerledes enn hva lærers, saksbehandlers eller behandlende psykologs ville vært. Den kan også være annerledes enn hva barnets ville ha vært. Uansett er det viktig å få kunnskap om hva fosterforeldrene mener om barnets problembelastning ved oppstarten av plasseringen og nå. Det er fosterforeldrene som lever det daglige livet med barna, og så å si har ”skoen på”. Det er trolig slik at hvordan fosterforeldrene opplever barnet og barnets problemer – og ikke minst endringer i barnets problemer – virker inn på hvordan de opplever seg selv som fosterforeldre (Backe-Hansen 1992).

Fosterforeldrene ble spurt om fosterbarnet hadde atferdsvansker, følelsesmessige vansker, lærevansker eller kronisk sykdom/skade da de kom i fosterhjemmet. De ble og spurt om fosterbarnet manglet kunnskaper og ferdigheter i vanlige hverdagsting og om det hadde større behov for omsorg og oppfølging enn vanlig for alderstrinnet. De ble bedt om å angi hvor store vanskene eventuelt var, og de ble bedt om å angi hvordan det var både da plasseringen startet opp, og nå da denne undersøkelsen ble gjennomført. Fosterforeldrenes vurdering av barnets tilstand ved plasseringstidspunkt er selvfølgelig beheftet med den usikkerhet som alltid er forbundet med vurderinger om fortidige forhold og hendelser. Videre vil selvfølgelig vurdering av personer som er en del av vårt hverdagsliv – og som vi opplever ansvar for hvordan har det – alltid være influert av våre følelser og ambisjoner.

Opplysninger om barnas eventuelle behandlingskontakter gir en annen innfallsvinkel for å få kunnskap om fosterbarnas problemomfang. Fosterforeldrene har besvart spørsmål om barnet har vært til undersøkelse/behandling for sine vansker – og i tilfelle når og hos hvem.

I dette kapittelet skal vi først se på hvordan fosterforeldrene opplevde barnets problemomfang da det kom til dem. Vurderingen av dette vil så bli sammenholdt med hvordan de opplever barnets problemomfang ”nå”, dvs. da undersøkelsen ble gjennomført, og med barnas behandlingskontakter. Vi skal også meget kort sammenholde fosterforeldrenes vurdering av barnas vansker ved oppstart og i dag, med omfanget av forsterkningstiltak som barneverntjenesten har iverksatt. Forsterkningstiltak blir mer utførlig behandlet i kapittel 7.

PROBLEMOMFANG VED PLASSERINGSTIDSPUNKT

Fosterforeldrenes vurdering av barnas problemomfang ved plasseringstidspunkt blir vist i tabellen under⁷.

Tabell 21

Fosterforeldrenes vurdering av barnas problemomfang ved plasseringstidspunktet

Prosentvis fordeling. N = 776 / 821

	Ingen	Noe	Store
Følelsesmessige vansker	17 %	43 %	41 %
Atferdsvansker	38 %	33 %	30 %
Lærevansker	46 %	29 %	25 %
Manglende ferdigheter/kunnskaper i vanlige hverdagsting	33 %	30 %	37 %

Etter fosterforeldrenes vurdering er vansker hos fosterbarnet regel heller enn unntak når barnet kommer inn i fosterhjemmet. Fosterforeldrene oppfatter følelsesmessige problemer

⁷ Mange fosterforeldre har trolig funnet det vanskelig å besvare spørsmålet: frafallprosenten varierer fra fem til tolv prosent.

som det hyppigst forekommende problem (84 %), fulgt av manglende ferdigheter/kunnskaper i vanlige hverdagsting (67 %) og atferdsvansker (63 %). Halvparten av barna (54 %) blir vurdert å ha lærevansker, dette stiger til to tredjedeler (69 %) når vi holder barn under skolealder utenfor. Fosterforeldrene mener videre at hvert femte fosterbarn (22 %) hadde noe eller stor grad av kronisk sykdom/skade.

Det er ut fra dette ikke overraskende at fosterforeldrene mener at ni av ti barn (85 %) hadde større behov for omsorg og oppfølging enn hva som er vanlig for alderstrinnet. Over halvparten (57 %) mente at dette behovet var stort.

Var så problemene jevnt fordelt på fosterbarna, eller er det slik at noen var helt uten problemer, mens andre har både mange og store?

Slik fosterforeldrene ser det, var det bare ett av ti barn (12 %) som var *uten* noen av de problemområdene fosterforeldrene ble bedt om å vurdere. De aller fleste hadde ett eller flere problem, av større eller mindre omfang. I det følgende skal vi konsentrere oss om hvordan de *store* problemene var fordelt. Analysen av dette er gjort ved at stor grad av problem på et område er kodet til 1, mens fravær av problem eller moderat grad av problem på samme område er kodet til 0. For de fire områdene får man dermed en skala som går fra 0 til 4, hvor skåren 0 betyr at barnet ikke har stor grad av problem på noen av de fire områdene og skåren 4 betyr at barnet har stor grad av problem på alle områdene.

Tabell 22

Fosterbarnas fordeling med hensyn til å ha stor grad av problem

Prosentvis fordeling. N = 737

Intet stort problem	42 %
Stort problem på 1 område	20 %
Stort problem på 2 områder	15 %
Stort problem på 3 områder	13 %
Stort problem på 4 områder	11 %

I snitt hadde barna noe over ett stort problem (1.3). Fordelingen er imidlertid ikke jevn. Vi finner en stor gruppe barn (42 %) som fosterforeldrene mente *ikke* hadde noe stort problem da de ble plassert. De hadde verken store atferdsproblem, store følelsesmessige problem eller store lærevansker, og heller ikke stor grad av manglende kunnskaper og ferdigheter i vanlige hverdagsting. Hvert tredje barn (35 %) hadde stor grad av problem på ett eller to områder, og hvert fjerde (24 %) hadde stor grad av problem på tre eller fire av de fire områdene.

Fosterforeldrenes vurderinger av barnas problemer er svært like de vurderingene fosterforeldrene gjorde i undersøkelsen for elleve år siden. Likheten gjelder både for type problemer og for fordeling av problemer.

Det er ikke bare det enkelte problems karakter og alvorlighetsgrad som gir en indikasjon på omfang av skade. Antall problemer gir i seg selv en indikasjon. Generaliserte problemer ansees som mer alvorlig enn avgrensede problemer (Quinton & Rutter 1985). Mange og store problemer må tenkes å være en samlet konsekvens av kvaliteter ved den totale omsorg barnet har fått og av barnets konstitusjon. Samtidig utgjør det å ha mange og store problemer en selvstendig risiko for fremtidig utvikling og tilpasning. Den fjerdedelen av fosterbarna som har stor grad av problemer på tre eller fire av de fire problemområdene må ansees å være i høyrisiko for vedvarende psykososiale funksjons- og tilpasningsproblemer.

Det har blitt utført mer detaljerte analyser for å se om barnets kjønn, barnets alder da det kom i fosterhjemmet samt hvor mange tidligere plasseringer barnet hadde hatt, har betydning for om barnet ble vurdert å ha mange store problemer da det kom i fosterhjemmet. Det har videre blitt undersøkt om det er noen sammenhenger mellom barnets problembelastning og hvor barnet ble plassert (hos slektninger eller "nøytralt"), hvilken lov hjemmel det ble plassert etter (hjelpetiltak, jfr. paragraf 4-4.5 vs. omsorgstiltak, jfr. paragraf 4-12) og hvem som har oppfølgingsansvaret (kommune vs. stat).

Fosterbarnas kjønn

Slik fosterforeldrene ser det, var det ingen særlig ulikhet mellom guttene og jentene når det gjaldt å ha store problemer ved plasseringen. Guttene hadde i snitt 1,40 store problemer, jentene i snitt 1,25. Denne forskjellen er så liten at den ikke er statistisk signifikant. Det eneste problemområdet guttene og jentene var ulike på, er om de hadde store atferdsvansker eller ei. Det hadde noe flere gutter enn jenter. Men ulikheten er ikke stor, selv om den er statistisk signifikant ($r = .08$). Heller ikke i 1994 var forskjellen mellom guttene og jentene særlig stor: det å være helt uten noe stort problem var likelig fordelt mellom kjønnene, men når det først var noe stort problem hadde guttene noe flere enn jentene.

Det er overraskende at det ikke er større ulikheter i fosterforeldrenes oppfatning av guttenes og jentenes problembelastning. Det foreligger omfattende empiri på at gutter ikke bare er mer sårbare for belastninger enn jenter, men også at deres reaksjoner er sterkere, og særlig at de har flere og større atferdsproblemer (Rutter 2005). Fosterforeldrenes vurdering finner imidlertid noe støtte ved at guttene ikke har vært oftere henvist til det psykiske helsevernet for barn og unge (BUP) enn jentene. Deres vurdering finner videre støtte i at nyere forskning på fosterbarn ikke finner at fostergutter har særlig større problemer enn fosterjenter, og at det ikke er kjønnsulikheter av betydning når det gjelder ulike utfallsmål (Sinclair 2005).

Fosterbarnas alder

Fosterforeldrene mener at barna som var i mellomgruppealder da de kom til fosterhjemmet, var de som hadde flest store problem. Dette er i tråd med det som kan kalles "sikker viten": jo lengre barn har vært i en omsorgssviktende situasjon, jo mer skadet vil de – som en hovedregel – være (Schaffer 1993). Tabellen under gir en oversikt over barnas alder og problemomfang.

Tabell 23

Barnas alder ved plasseringstidspunkt og fosterforeldrenes vurdering av problemomfang
Prosentvis fordeling. N = 729

	0 – 2 år	3 – 5 år	6 – 8 år	9 – 11 år	12 – 14 år	15 år +
Intet stort problem	64 %	44 %	28 %	28 %	25 %	41 %
1-2 store problem	26 %	38 %	34 %	31 %	47 %	41 %
3-4 store problem	10 %	18 %	38 %	40 %	28 %	18 %

Pearson value: 88,94, df: 10, $p < .000$

Av barna som var under tre år ved plasseringstidspunkt ble de fleste (64 %) vurdert å være helt uten noe stort problem og bare en av ti (10 %) ble vurdert å ha mange store problem. I aldersgruppen 12 til 14 år ble bare hver fjerde (25 %) vurdert å være helt uten noe stort problem, og drøyt en av fire (28 %) ble vurdert å ha mange store problem.

Ungdommer som var 15 år og eldre da de ble plassert bryter imidlertid den lineære sammenhengen mellom alder ved plassering og det å ha stor problembelastning. For de eldste ungdommene er det flere fosterforeldre som mener at de var *uten* noe stort problem da de kom til fosterhjemmet, og færre som mener at de hadde hatt *mange* store problem

Sammenhengen mellom alder ved plassering og stort problemomfang synes derved å være kurvilineær heller enn lineær, slik den også var det i 1994. Det er vanskelig å forklare dette. Ut fra klinisk/praktisk erfaring ville man forventet en lineær sammenheng. En mulig forklaring kan være at fosterforeldrene forventet at ungdommen ville ha store problemer, og at ungdommens faktiske funksjon og atferd ble forstått i lys av denne forventingen. En annen mulig forklaring kan være at eldre ungdom med tunge problemer har blitt plassert i institusjon heller enn i fosterhjem.

Antall tidligere plasseringer

Fosterforeldrene mener noe oftere at barna som hadde hatt tre eller flere tidligere plasseringer hadde større problemomfang enn de som hadde hatt færre – eller ingen – tidligere plasseringer. Det er imidlertid ingen forskjell mellom de som aldri hadde vært plassert før, og

de som hadde vært plassert en gang før eller to ganger før. Skillet går mellom å ha hatt ingen, en eller to plasseringer, og å ha hatt tre eller flere.

At vi bare finner svake sammenhenger mellom antall tidligere plasseringer og problemomfang ved plassering kan trolig dels forklares ved at det er få som har hatt mange plasseringer, og dels ved at flytting fra beredskapshjem/institusjon til fosterhjem må forutsettes å ha vært planlagte og forberedte flyttinger. Det å ha hatt mange tidligere plasseringer ikke vil gi "like" virkninger. Virkningene vil bli påvirket av hvorfor og hvordan de har skjedd, og av hvordan barnet har opplevd og forklart dem. Virkningene av en flytting/ plassering som barnet ønsker vil være andre enn virkningene av en flytting/plassering som barnet motsetter seg. Flere fremholder nå usikkerheten og kompleksiteten ved å forutsi konsekvenser av gjentatte plasseringer (Ward & Skuse 2001, Wilson et al 2005, Sinclair 2005), i tråd med det vi i forrige kapittel så at enkelte eldre undersøkelser også har gjort (Triseliotis 1989, Bonnier og Kälvesten 1990, Veland 1993).

Plasseringssted, lovhjemmel og oppfølgingsansvar

Fosterforeldre som er i slekt med barnet, mener noe *sjeldnere* enn de øvrige at barnet hadde store problem da det kom i fosterhjemmet ($r = .17$).

Lovhjemmel for plasseringen er *uten* noen sammenheng med fosterforeldrenes vurdering av barnas problemomfang.

Fosterforeldre i plasseringer som blir fulgt opp av staten mener det noe *oftere* enn de øvrige at barnet hadde store problem da det kom i fosterhjemmet. ($r = .15$).

PROBLEMOMFANG VED UNDERSØKELSESTIDSPUNKT

Plassering i fosterhjem har som formål å sikre barnet gode oppvekstvilkår. Som et minstemål må oppvekstvilkårene være bedre enn hva foreldrene, med eller uten hjelp og støtte, kan gi barnet. Det blir forventet at de bedre oppvekstbetingelsene skal føre til at barnets vansker modifiseres eller blir overkommet. Denne forventningen blir ofte ikke uttrykt åpent i form av eksplisitte endrings- og utviklingsmål, men ligger likevel nesten alltid som en underliggende forventning hos både barneverntjenesten og fosterforeldrene. En vesentlig målestokk de begge vurderer fosteroppholdets vellykkethet etter, er nettopp endringer hos fosterbarnet.

Blir så forventningene om endring og bedring hos fosterbarnet realisert? Forblir fosterbarnets problemomfang på samme nivå som ved plassering, blir det mindre, eller blir det tvert om mer omfattende og mer alvorlig? Tabellen under viser fosterforeldrenes vurdering av barnas problemomfang ved plasseringstidspunkt og ved undersøkelsestidspunkt.

Tabell 24

Fosterforeldrenes vurdering av barnas problemomfang ved plassering og nå
Prosentvis fordeling. N = 757 / 821

	Ved plassering			I dag		
	Ingen	Noe	Store	Ingen	Noe	Store
Følelsesmessige vansker	17 %	43 %	41%	35 %	55 %	10 %
Atferdsvansker	38 %	33 %	30 %	55 %	38 %	7 %
Lærevansker	46 %	29 %	25 %	54 %	34 %	13 %
Mangl.ferdigheter/ kunnskaper	33 %	30 %	37 %	57 %	36 %	7 %

Etter fosterforeldrenes vurdering har det skjedd markante og positive endringer i løpet av plasseringen. På alle fire problemområdene er det en markert nedgang i forekomst av store vansker. Bedringen er mest uttalt når det gjelder følelsesmessige vansker, og manglende ferdigheter og kunnskaper i vanlige hverdagsting. På begge områdene hadde om lag to av fem barn store problemer da de ble plassert, mot om lag ett av ti nå. Også når det gjelder det å ha store atferdsvansker er nedgangen markant, med en minsking på 23 prosent.

Nedgangen er minst for problemområdet lærevansker. Dette er rimelig. Lærevansker kan ha konstitusjonelle forhold som en vesentlig årsaksfaktor, og det å hjelpe fosterbarn til bedre skolefaglig mestring har vist seg å være svært vanskelig. Flere undersøkelser har vist at fosterbarn kommer inn i fosterhjemomsorgen med svake skoleprestasjoner, og at svært mange forlater den uten at prestasjonene har blitt særlig bedre (Egelund & Hestbæk 2003, Sinclair 2005, Berridge 2007). Det er en økt bekymring for den store andelen fosterbarn som møter voksenlivet uten det nivå av utdanning som er nødvendig i dagens samfunn. Samtidig har mer kvalitativt rettede undersøkelser (Sinclair, Wilson & Gibbs 2005) vist at mange fosterbarn verdsetter sin fosterhjemplassing nettopp fordi den hjelper dem til bedre mestring på skolen. De ser det å få en utdanning som selve inngangsbilletten til et godt liv som voksne.

Som tabellen over viser, skjer nedgangen i vansker ved en forflytning fra *store* problem til *noe* problem, og fra *noe* problem til *intet* problem – vi får færre barn som fosterforeldrene mener har store problem, og flere barn som fosterforeldrene mener har ”noe” problem og flere som fosterforeldrene mener er uten problem (på de områdene vi har spurt om).

Fosterforeldre:

- *Å være fosterhjem avhenger mye av hvordan barnet er. Det første var slitsomt, men kom seg fort, og det var så fint å se, at vi ville prøve en gang til. Det andre var mer skadet, og selv om vi også denne gang har gleden av at det gikk framover, har prisen vært for høy.*

I tråd med at fosterforeldrene mener barnet har færre store problem, er andelen som mener at barnet har *stort* behov for ekstra omsorg og oppfølging blitt halvert, fra 57 prosent til 23

prosent. Tilsvarende har andelen som mener at barnet nå ikke har *noe* behov for ekstra omsorg/oppfølging blitt fordoblet, fra 15 prosent til 29 prosent.

Og i tråd med dette igjen: fosterforeldrene mener nå at dobbelt så mange barn er helt ”problemfrie” på alle de fire områdene (følelsesmessige vansker, atferdsvansker, lærevansker, og manglende ferdigheter/kunnskaper i vanlige hverdagsting). Da barna kom i fosterhjemmet ble bare tolv prosent vurdert å ikke ha problemer på minst ett av disse områdene, mot nå 29 prosent.

Hva nå hvis vi begrenser oss til å se på det å ha *store* problemer? Tabellen under gir en oversikt.

Tabell 25

*Andelen barn som hadde store problem, ved plassering og nå
Prosentvis fordeling. Ved plassering: N = 737, I dag: N = 725*

	Ved plassering	I dag
Intet stort problem	42 %	79 %
Stort problem på 1 område	20 %	11 %
Stort problem på 2 områder	15 %	6 %
Stort problem på 3 områder	13 %	2 %
Stort problem på 4 områder	11 %	2 %

Slik fosterforeldrene ser det er det er nå dobbelt så mange barn som er uten noe stort problem på noen av de fire problemområdene. Fire av fem barn (79 %) vurderes i dag å være uten noe *stort* problem, mot to av fem (42 %) da de kom i fosterhjemmet. Videre blir de fleste som nå blir vurdert å ha noe stort problem, blir vurdert å ha dette på bare *ett* område, og bare noen få vurderes nå å ha store problem på tre eller fire områder. Snittskåren for det å ha stort problem har gått ned fra 1,31 ved plassering til 0,36 ved undersøkelsestidspunktet.

Noen få fosterforeldre mener at barnet har endret seg i negativ retning, når det gjelder å ha store problem. Dette gjelder imidlertid bare for to prosent av barna. Dette er så få barn at videre analyser ikke er meningsfylt.

Har alle barna endret seg like mye?

Har så alle barna endret seg like mye, eller er det slik at noen har endret seg mer enn andre? Dette spørsmålet er analysert ut fra endringer på det å ha et eller flere *store* problem.

Overordnet er det de barna som hadde det dårligste utgangspunktet, det vil si de som fosterforeldrene mente hadde flest store problem da de kom, som har endret seg mest. På den

ene siden er dette rimelig, fordi det er de som har hatt mest å gå på. Hvis man nesten ikke har problem er stor endring ikke mulig. På den annen side er det vanskeligere og mer møysommelig å oppnå endring av mange og store problem enn av få og små.

Det er da også slik at selv om det er de som hadde mange store vansker som har vist størst endring, så har de ikke ”tatt igjen” de som hadde få store vansker. Det er altså fremdeles de samme barna som fosterforeldrene mener har størst problembelastning. Slik bekreftes den gamle sannheten om at funksjon og tilpasning i fremtid forutsies best av funksjon og tilpasning i nåtid.

Vi skal i det følgende først se hvilken betydning kjønn, alder ved plassering, tidligere plasseringer og varighet av plasseringen har for nedgang i problembelastning. Deretter skal vi se på den eventuelle betydningen av slektplassering, lovhjemmel for plassering og oppfølgingsinstans. Vi minner om snittverdiene som presenteres under refererer til antall store problem, og at maksimal belastningsskåre er fire. Vi minner også om at da barna kom i fosterhjemmet var snittskåren på store problem 1,31 mens den nå er 0,36.

Kjønn

Tabellen under gir en oversikt over hvordan fosterforeldrene mente guttene og jentene fordelte seg, nå det gjaldt å ha store problem.

Tabell 26

Fosterforeldrenes oppfatning av store problem da og nå, ut fra barnas kjønn

N = 698

	Snitt da	Snitt nå	Nedgang
Gutter	1,37	0,41	0,86
Jenter	1,26	0,31	0,95

Vi har tidligere i kapittelet sett at fosterforeldrene mente det ikke var særlige forskjeller mellom hvor mange store problem jentene og guttene hadde da de kom i fosterhjemmet. Det mener de fremdeles. Selv om de tilsynelatende mener nedgangen i jentenes store problem er litt større enn guttenes, så er forskjellen ikke statistisk signifikant. At fosterforeldrene ikke mener det er ulikheter mellom guttene og jentene når det gjelder å profitere på plasseringen, er i tråd med funn fra England (Berridge & Cleaver 1987, Farmer et al 2004, Sinclair et al 2005).

Alder ved plasseringen

Vi har tidligere i kapittelet sett at fosterforeldrene mener at barna i ”mellomaldergruppen” – de fra seks til fjorten – var de som hadde flest store problem da de kom i fosterhjemmet. Tabellen under viser hva fosterforeldrene mener nå.

Tabell 27

Fosterforeldrenes oppfatning av antall store problem da og nå, ut fra barnets alder ved plassering

N = 700

	Snitt da	Snitt nå	Nedgang
0 – 2 år	0,74	0,29	0,45
3 – 5 år	1,10	0,33	0,77
6 – 8 år	1,83	0,44	1,39
9 – 11 år	1,89	0,43	1,46
12 – 14 år	1,62	0,38	1,24
15 år +	1,15	0,42	0,73

Fosterforeldrene mener at det er ”mellomaldergruppen” som har hatt den største nedgangen i problem. Men også de yngre og de eldste barna har endret seg, og ”mellomgruppealderen” har ikke tatt dem igjen.

Tidligere plasseringer

Vi har sett at fosterforeldrene mener at det er først når barna har hatt tre eller flere tidligere plasseringer, at det er mer problembelastet. Hva mener de nå om endringer?

Tabell 28

Fosterforeldrenes oppfatning av antall store problem da og nå, ut fra antall tidligere plasseringer

N = 700

	Snitt da	Snitt nå	Nedgang
Ingen	1,32	0,32	1,00
1 – 2	1,25	0,36	0,89
3 +	1,85	0,59	1,26

Fosterforeldrene mener at barna som hadde hatt minst tre tidligere plasseringer har endret seg mer enn de andre. Men endringen har ikke vært så stor at de har tatt de andre igjen.

Varighet av plasseringen

Det er en truisme at varighet av plasseringen har betydning for i hvilken grad fosterbarn kan moderere sine vansker. Tabellen under gir en oversikt over sammenhengen mellom varighet av plasseringen og nedgang i antall store problem.

Tabell 29

Fosterforeldrenes oppfatning av antall store problem da og nå, ut fra varighet av plasseringen

N= 700

	Snitt da	Snitt nå	Nedgang
0 – 1 år	0,88	0,40	0,48
2 – 3 år	1,35	0,26	1,09
4 – 5 år	1,42	0,35	1,07
6 – 9 år	1,51	0,45	1,06
10 år +	1,02	0,38	0,64

Etter fosterforeldrenes mening er nedgangen i store problem størst hos barna som har vært i fosterhjemmet i mellomlang tid (2 til 9 år). Det er da også de barna som fosterforeldrene mener hadde flest store problem da de kom i fosterhjemmet. De har imidlertid ikke tatt igjen barna som har vært henholdsvis i kort og svært lang tid

Plasseringssted, lovhjemmel og oppfølgingsinstans

Vi har foran sett at slektsfosterforeldre mener barnets problemomfang var noe mindre enn hva de øvrige fosterforeldrene mener. I tråd med at endringen har vært minst hos de som hadde minst problemer da de kom, mener slektsfosterforeldrene noe sjeldnere enn andre fosterforeldre at barnets vansker har blitt mindre ($r = .11$).

Lovhjemmel for plasseringen har ingen betydning for hvor problembelastet fosterforeldrene mener barnet var da det kom. Lovhjemmel er også uten betydning for om fosterforeldrene mener barnets problembelastning er endret.

Fosterforeldre som får oppfølging av staten mener noe oftere enn fosterforeldre som får oppfølging av kommunen at barna var problembelastet da de kom i fosterhjemmet. De mener også oftere at nedgangen i problemer har vært større. "Statens" barn har likevel ikke tatt igjen "kommunens" barn. Nå blir fire av fem kommunebarn (81 %) og tre av fem statsbarn (63 %) sett å være uten noen store vansker.

Vi har allerede sett at fosterforeldrenes vurdering av barnas problemomfang er svært lik vurderingene fosterforeldrene gjorde for elleve år siden. Det samme gjelder for vurdering av endring.

FOSTERBARNAS BEHANDLINGSKONTAKTER

Fosterbarnas behandlingskontakter kan gi et alternativt mål på fosterbarnas problemomfang. Men opplysningene om barnets behandlingskontakter inneholder imidlertid minst tre former for unøyaktighet. For det første kan fosterforeldrene mangle informasjon om barnets behandlingskontakter før det kom i fosterhjemmet. For det andre kan de ha glemte kontakter,

særlig dersom kontakten ikke har hatt særlige konsekvenser. For det tredje er det ingen entydig sammenheng mellom det å ha vært til undersøkelse/behandling for et problem og det å *ha* et problem. Det at barnet har vært til undersøkelse/ behandling betyr imidlertid at en eller flere voksne har vært bekymret for barnet, eller belastet av barnet, og har søkt hjelp for dette.

I følge fosterforeldrenes opplysninger hadde 30 prosent av fosterbarna vært til undersøkelse og/eller behandling for vanskene sine før plassering, hos en eller flere instanser. Etter plasseringen fortsatte 20 prosent behandlingen, og ytterligere 39 prosent kom til. Til sammen har drøyt halvparten (59 %) vært til undersøkelse/behandling. Andelen er ganske nøyaktig den samme som i 1994. Tabellen under gir en oversikt over hvilke instanser fosterbarna har vært hos. Flere barn har hatt kontakt med flere instanser, prosentvise summeres derfor ikke til hundre.

Tabell 30

Oversikt over fosterbarnas undersøkelses/behandlingsinstanser

Prosentvis fordeling. N = 867

Barn og unges psykiske helsevern (BUP)	41 %
Pedagogisk psykologisk tjeneste (PPT)	35 %
Privatpraktiserende psykolog	7 %
Spesialpedagog	12 %
Sykehus/medisinsk spesialist	30 %

To av fem barn har vært/er til undersøkelse og/eller behandling hos BUP, og hvert tredje har vært og/eller er hos PPT. Dette er en langt større andel enn blant barn flest. BUP tar nå mål av seg til å kunne ta imot fem prosent av barnebefolkningen. Vi vet ikke om kontaktene med PPT har rettet seg mot pedagogiske og/eller psykososiale forhold, men det er barna som fosterforeldrene mener hadde de største vanskene, som oftest har vært både hos BUP og hos PPT ($r = .24$ / $r = .23$). Sett i forhold til at fosterforeldrene mener at en fjerdedel av barna hadde store lærevansker da de ble plassert, har overraskende få vært hos spesialpedagog. For øvrig er det verdt å merke seg at nesten hvert tredje barn har vært/er til undersøkelse og/eller behandling på sykehus eller hos medisinsk spesialist. Det er først i de senere år at undersøkelser har fokusert barnevernbarns somatiske helse. Hovedkonklusjonen fra undersøkelsene som er gjort, er at deres helsetilstand er dårligere enn hos barn flest (Egelund & Hestbæk 2003, Sinclair 2005, Vinnerljung 2006).

OPPFØLGING FRA BARNEHAGE OG SKOLE

Når barn har særlige vansker, vil foreldre – og fosterforeldre – oftest ha behov for særlig hjelp og oppfølging fra barnets barnehage eller skole. Vi skal i det følgende først se hva

fosterforeldrene mente om hjelp og oppfølging fra barnehagen, deretter hva de mente om hjelp og oppfølging fra skolen.

For mange av fosterforeldrene har det vært uaktuelt å svare på spørsmålet om hjelp og støtte fra barnehagen, fordi barnet var over barnehagealder da det kom til dem. Gjennomsnittsalder ved plassering var 5,9 år. For andre fosterforeldre har det vært uaktuelt å svare, fordi de opplevde å ikke ha hatt behov for hjelp og støtte. Det er imidlertid bare et relativt lite mindretall (16 %) som mener det.

Tabell 31

Har fosterforeldrene fått den hjelp og oppfølging de har hatt bruk for, fra barnehagen?

Prosentvis fordeling. N = 347

Ja, absolutt	54 %
Ja, i noen grad	32 %
Nei, i liten grad	9 %
Nei, absolutt ikke	5 %

Litt over halvparten av fosterforeldrene mener de hadde fått all den hjelp og støtte de hadde hatt/har behov for i barnehagen. Men det betyr at litt under halvparten mener at de ikke hadde fått/får det, og noen få av dem mener dette sterkt.

Også når det gjelder skolen, er dette et uaktuelt spørsmål for noen. Noen ganger fordi de ikke har et fosterbarn som har begynt på skolen. Andre ganger fordi de mener at de ikke hadde hatt/har behov for særlig hjelp og støtte fra skolen. Også her var det et bare hver sjettede fosterforeldre (15 %) som mener de ikke hadde/hadde hatt et slikt behov. De øvrige fordelte seg som vist i tabellen under.

Tabell 32

Har fosterforeldrene fått den hjelp og oppfølging de har hatt bruk for, fra skolen?

Prosentvis fordeling. N = 604

Ja, absolutt	48 %
Ja, i noen grad	36 %
Nei, i liten grad	12 %
Nei, absolutt ikke	4 %

Også når det gjelder støtte og oppfølging fra skolen, er halvparten av fosterforeldrene svært tilfreds. Men også her er det et stort mindretall som er betinget tilfreds og et mindre mindretall som er klart utilfreds. På samme måte som for tilfredshet med oppfølging fra barnehagen, er hver sjettede (16 %) ikke tilfreds med hjelpen og oppfølgingen fra skolen.

Fosterforeldre:

- *Når man ber om hjelp med skole og tackling av atferd, tar det alt for lang tid før det blir gjort noe. Man blir helt utslitt og det fører til at man kommer i en negativ og ond sirkel, som det er vanskelig å komme ut av.*
- *Plasseringen har vært en "berg- og dalbane". Men det siste halve året går det meste over all forventning. Vi har slitt mye med ungdomsskolen og riktig oppfølging av sønnen vår har vært en "kamp". Alt fungerer bedre på videregående skole. Nå ser fostersønnen vår frem til å bli russ! Det hadde de færreste trodd da han kom for 2 år siden. Vi er nok over gjennomsnittet fornøyd – og har verden herligste gutt i huset vårt!*
- *Saksbehandlere i barnevernet gir for liten støtte når man ber om hjelp og støtte til barnet i skolen. Flere fagpersoner i barnevernet er for usikre og svake til å ta kampen opp med skolekontor og skolepersonalet.*

Fosterforeldre som mener at fosterbarnet deres hadde/har mange store problemer, er noe mindre tilfredse med oppfølgingen ($r = .14$). Det er ikke uventet at de som opplever de største problemene kan oppleve oppfølgingen som mindre tilstrekkelig. Store problem er faktisk vanskeligere å avhjelpe enn små problem. Tendensen er den samme for oppfølgingen av skolen, men for skolen er tendensen ikke statistisk signifikant.

OPPSUMMERING

Da fosterbarna kom til fosterhjemmet, kom de som en problembelastet gruppe. Etter fosterforeldrenes vurdering var bare ett av ti barn uten *noe* problem av atferdsmessig, følelsesmessig, læringsmessig eller kunnskaps/ferdighetsmessig karakter, og nesten alle ble vurdert å ha større behov for omsorg og oppfølging enn hva som er vanlig for alderen. For halvparten av barna blir behovet for særlig omsorg og oppfølging vurdert som stort. Et av tre barn hadde allerede vært til undersøkelse/behandling for problemene sine.

Fosterforeldrene mener at barna som var eldre ved plassering og barna som hadde hatt tre eller flere tidligere plasseringer, hadde flere store problem enn de andre, men sammenhengene er ikke svært sterke. Når det gjelder sammenhengen mellom kjønn og problematferd er den svak.

Fosterforeldrene mener vanskene avtar i løpet av plasseringen. Færre har *store* problemer, og færre har *mange* store problemer. Fosterforeldrene mener at problemene hadde avtatt mest for de som hadde størst og flest problemer ved starten av fosteroppholdet, men at disse likevel ikke hadde tatt igjen barna som mener hadde hatt færre og mindre alvorlige vansker.

Noen helt få mener barnet har fått flere alvorlige problem.

Fosterforeldrenes vurdering av barnas problembelastning blir indirekte bekreftet ved at mellom halvparten og to tredjedeler av barna har vært til undersøkelse/behandling for vanskene sine. Mange før plasseringen, og noen etter plasseringen og noen både før og etter. Videre blir opplevelsen indirekte bekreftet av forskning som viser overopphopning av mistilpasning, symptomer og problem hos barnevernets barn (Department of Health 1991, Rutter 2000, Egelund og Hestbæk 2003, Havnen 2002, Schofield & Beck 2005).

Fosterforeldrenes vurdering av bedring blir indirekte bekreftet av forskningsfunn som viser bedring av barnets funksjon når det kommer i fosterhjem (Börjeson & Håkansson 1990, Quentin et al 1998, Rushton & Minnis 2004, Sinclair 2005, Schofield & Beck 2005). I disse undersøkelsene er fosterbarnet blitt sammenlignet med seg selv – slik det ble oppfattet å være da det kom, mot slik det blir oppfattet å være når fosterhjemsoppholdet har vart en tid. Funnene om at barna profiterer på fosterforholdet, gir imidlertid ikke kunnskap om de positive endringene er store nok og omfattende nok til å heve barna opp på det nivå ”barn flest” er på. Det er store metodiske vansker knyttet til å fremskaffe slik kunnskap, slik det også er når det gjelder å fremskaffe kunnskap om hvordan tidligere fosterbarn klarer seg i voksen alder – igjen sammenlignet med både ”voksne flest” og med voksne som har vokst opp under tilsvarende vanskelige forhold som det barna kom fra når det kom i fosterhjemmet (jfr. Havik & Backe-Hansen 1998). De undersøkelser vi har antyder at mellom en halvdel og tre fjerdedeler ”klarar seg bra” i ung voksen alder. Hovedkonklusjonen blir derved at fosterhjemstiltaket for ofte ikke har kunnet reparere skadene barnet var påført da det kom (Bohman & Sigvardson 1985, Bonnier & Kälvesten 1990, Vinnerljung 1996, 2000, Egelund & Hestbæk 2003).

Fosterforeldrenes oppfatning av at barnet har trengt/trenger særlig hjelp og oppfølging på skolen, blir indirekte bekreftet av undersøkelser som viser at fosterbarn som gruppe kommer inn i fosterhjemmet med svake skoleprestasjoner, og at de også – igjen som gruppe – forlater skolen med svake skoleprestasjoner. Vansker med å mestre det faglige på skolen er en belastning i seg selv. Sviktende kunnskaper og lavt utdanningsnivå utgjør videre en betydelig risiko for sviktende mestring av voksenlivet, fordi utdanning er inngangsbilletten til arbeidsliv og inntjening. Fordi barnehage og skole er slike viktige arenaer for trivsel og mestring i både nåtid og fremtid er det behov for et nært samarbeid mellom barnehage/skole, fosterforeldre og barneverntjeneste.

I dag og for elleve år siden

Fosterforeldrenes vurderinger av barnas problemomfang og av endringer i dette, er svært like de vurderingene fosterforeldrene gjorde i 1994 undersøkelsen.

Både i 1994 og nå blir de yngste og de aller eldste barna oppfattet som mindre problembelastet enn mellomaldergruppen. Fosterforeldrenes vurdering av dette får støtte fra

nyere engelsk forskning (Sinclair 2005). I 1994-utvalget var det svake sammenhenger mellom kjønn og problemomfang, og mellom kjønn og endring i problemomfang. Denne sammenhengen er ytterligere svakere i 2005-utvalget. Også den svake sammenhengen mellom kjønn og problemomfang for fosterbarn, får forskningsmessig støtte (op cit).

KAPITTEL 5

BARNEVERNETS ARBEID: FØR Plasseringen

GENERELL OPPLÆRING

Fosterforeldre trenger – lik alle som overveier å påta seg en oppgave – informasjon om hva oppgaven går ut på, og om hvilke plikter og rettigheter den medfører. De trenger både generell og mer spesifikk informasjon. Ansvar for den generelle informasjonen og for opplæringen av fosterforeldre ligger i det statlige barnevernet⁸, mens ansvaret for den spesifikke informasjon, opplæring og oppfølging ligger i kommunebarnevernet. Det statlige barnevernet er pålagt ansvar for å rekruttere fosterforeldre og å bygge opp en bank av potensielle fosterforeldre, dvs. av voksne som er blitt vurdert å være egnet for oppgavene som fosterforeldre, og for generell videreopplæring. Det kommunale barnevernet har ansvaret for å godkjenne fosterforeldre for det konkrete barnet som skal plasseres, og for individuell veiledning.

PRIDE grunnopplæring

PRIDE grunnopplæring har to overordnede siktemål. Det ene er å gi potensielle fosterforeldre god kunnskap og forståelse for hva rollen og oppgavene som fosterforeldre vil innebære. Det andre er å gi de potensielle fosterforeldrene et realistisk grunnlag for å beslutte om de faktisk vil og bør bli fosterforeldre, og PRIDE-lederne et godt grunnlag for å beslutte om de har de kunnskaper, forståelser og ferdigheter som gjør at de *kan* bli det.

PRIDE ble innført i Norge for drøyt ti år siden. I noen fylkeskommuner ble programmet tatt raskt og mer omfattende i bruk, i andre senere og mindre omfattende. Etter den statlige overtagelsen av fylkesbarnevernet har det vært et sentralt mål at alle som blir godkjent som fosterforeldre skal ha gjennomgått PRIDE. For å sikre best mulig nytteverdi har programmet – ut fra erfaringer som er gjort og for å tydeliggjøre teorigrunnlaget – nylig blitt revidert.

Hvor mange har gjennomført grunnopplæringen?

Hvor stor andel av fosterforeldrene har gjennomført PRIDE grunnopplæring? Tabellen på neste side kan forstås som at det er et godt stykke igjen før målet om at alle som er fosterforeldre skal ha gjennomført programmet er nådd. Det er imidlertid viktig å ha i mente at mange av fosterforeldrene i undersøkelsen har vært fosterforeldre i svært lang tid.

---

⁸ Frem til 1.1.2004 i det fylkeskommunale barnevernet

Tabell 33

*Om fosterforeldrene har gjennomført PRIDE grunnopplæring
Prosentvis fordeling. N = 855*

Ja, før plasseringen	29 %
Ja, etter plasseringen	6 %
Nei, men skal/har startet	1 %
Nei	64 %

En tredjedel av fosterforeldrene (35 %) har gjennomført PRIDE grunnopplæring. De aller fleste av dem før plasseringen, men noen få etter.

Det er imidlertid stor forskjell mellom fosterforeldre som har hatt fosterbarnet hos seg i kort tid og fosterforeldre som har hatt fosterbarnet hos seg lenge. Jo kortere tid plasseringen har vart, jo større er andelen som har gjennomført programmet. Slik sett er man på vei mot måloppnåelse. Av de som har hatt barnet plassert i inntil to år, er andelen 47 prosent. Blant de som har hatt barnet plassert i ni år eller lengre, starter andelen på 20 prosent og minsker til 6 prosent ($r = .20$).

Det er også stor forskjell mellom såkalte ”nøytrale” fosterforeldre og fosterforeldre som er i slekt med barnet og/eller som kjente barnet fra før. De sistnevnte har sjeldnere gjennomført PRIDE. Bare 12 prosent av slektsfosterforeldre og 19 prosent av fosterforeldre som kjente barnet fra før, har gjennomført PRIDE ($r = .21$ / $r = .21$).

Det er ikke overraskende at særlig slekt, men også kjente, sjeldnere har gjennomført PRIDE. Plasseringer hos slekt og kjente er ofte akutte plasseringer for å dekke akutte behov. Det vil da ikke være til barnets beste å vente med plassering til de det skal plasseres hos har gjennomført opplæring. En slik ”løsning” ville heller ikke løse problemet: ofte er barnet allerede de facto plassert hos slektningene før barnevernet starter søket etter egnede fosterforeldre. Slektsfosterforeldre og fosterforeldre som kjenner barnet fra før vil derfor ofte få måtte få opplæring i etterkant av plasseringen. Slektsplasseringer er kjennetegnet ved særlig utfordringer. Slektsfosterforeldre vil ofte være i bindinger som er sammensatte og komplekse, ikke bare i forhold til barnet, barnets foreldre og barnets øvrige slekt, men også i forhold til barneverntjenesten. Både praktikere og barnevernforskere har tatt til orde for at opplæringen for slektsfosterforeldre blir tilpasset deres særlige situasjon (Sinclair 2005, Wilson et al 2004). I Norge er det da også utarbeidet et særlig kursopplegg for slektsfosterforeldre (Norsk fosterhjemsforening 2004), slik Fosterhjemsforeningen også har gjort for fosterforeldre som har barn med funksjonshemninger, og for fosterforeldre som tar i mot barn fra andre kulturkretser.

Hvilken lovparagraf plasseringen er hjemlet i, er imidlertid uten betydning for om fosterforeldrene har gjennomført PRIDE grunnopplæringen eller ei. Det må være positivt at fosterforeldre som har plasseringen som et hjelpetiltak har gjennomført programmet like ofte som fosterforeldre som har plasseringen som et omsorgstiltak. Barns behov for vel forberedte fosterforeldre er uavhengig av lovhjemmel for plasseringen.

Hvor nyttig er PRIDE i forhold til sentrale arbeidsoppgaver?

Hvor nyttig synes fosterforeldrene at PRIDE grunnopplæring har vært? Vi skal se på dette i forhold til tre arbeidsoppgaver som PRIDE sikter eksplisitt mot å gi kunnskap om, forståelse for og ferdigheter i: omsorg for fosterbarn, samarbeid med foreldrene og samarbeid med barnevernet. I tillegg ble fosterforeldrene spurt om grunnopplæringen hadde vært til nytte i forhold til omsorgen for egne barn.

Tabell 34

Fosterforeldrenes vurdering av nytteverdien

Prosentvis fordeling. De tre første spørsmålene: N = 276 / 290, Siste spørsmål: 173

	Meget nyttig	Nyttig	Lite nyttig	Bort- Kastet
Omsorgen for fosterbarnet	33 %	52 %	13 %	1 %
Samarbeidet med foreldrene	34 %	45 %	18 %	3 %
Samarbeidet med barnevernet	38 %	45 %	14 %	3 %
Omsorgen for egne barn*	28 %	46 %	22 %	4 %

Omfatter bare fosterforeldre med egne barn som bor hjemme

De fleste fosterforeldrene mener at PRIDE har vært til nytte for dem – og omtrent like mye til nytte i forhold til alle de tre sentrale arbeidsoppgavene. På en skala med maksimumsskåre 4 og minimumsskåre 1, er snittskåren både for ”omsorgen for fosterbarnet” og ”samarbeidet med barnevernet” 3,2, og for ”samarbeidet med foreldrene 3,1. Men til tross for høye snittskårer mener fra hver femte til hver syvende, at ett eller flere tema har vært lite nyttig.

Det er en klar tendens til at mens de fleste er generelt tilfredse med nytteverdien, er noen generelt mindre tilfredse. Fosterforeldre som synes opplæringen har vært nyttig i forhold til en arbeidsoppgave, synes som en hovedregel at den har vært til nytte også i forhold til de to andre. Og omvendt (fra $r = .68$ til $r = .53$). Andelen som mener programmet har vært helt bortkastet for alle tre arbeidsoppgavene er mindre enn en prosent, og andelen som mener en kombinasjon av ”bortkastet” og ”lite nyttig” for de tre arbeidsoppgavene, er syv prosent.

Hvor nyttig er de ulike arbeidsmåtene i grunnopplæringen?

PRIDE grunnopplæring er et omfattende program, med ti samlinger som skal gjennomføres i løpet av noen måneder, og med arbeidsoppgaver for deltagerne mellom samlingene. Det enkelte kurset skal ledes av to kursledere som begge er særlig opplært som ledere av PRIDE.

Den ene lederen skal være barnevernfaglig utdannet og ha bred erfaring fra arbeid med fosterhjem. Den andre skal være en erfaren fosterforelder.

Grunnopplæringen tar i bruk flere arbeidsmåter, eller arbeidsmetoder. På samlingene inngår både innledninger/forelesninger, øvelser og gruppearbeid. Mellom samlingene skal deltagerne arbeide med "Livsboka", som en hjelp til økt refleksjon og forståelse av egne forutsetninger for å være fosterforeldre og av virkningene det kan ha på familien. Kurslederne skal komme på fire hjemmebesøk: ett før kurset, to underveis og ett etter at kurset er gjennomført. Formålet med hjemmebesøkene er primært en felles refleksjon over hvor deltagerne står med hensyn til å ha tilegnet seg de kunnskapene, forståelsene og ferdighetene som det å være fosterforeldre vil kreve. Samtalene tar utgangspunkt i tema fra samlingene og i deltagerens arbeid med "Livsboka". I det siste hjemmebesøket fattes en felles beslutning om hvorvidt deltagerne vil og kan bli fosterforeldre.

Tabellen under gir en oversikt over hvor nyttig fosterforeldrene mener programmets ulike arbeidsmåter har vært.

Tabell 35

Fosterforeldrenes oppfatning av nytten ved de ulike arbeidsmåtene

Prosentvise fordelinger N= 254 / 278

	Meget nyttig	Nyttig	Lite nyttig	Bort- kastet
Innledningene/Forelesningene	34 %	59 %	6 %	2 %
Øvelsene	28 %	53 %	17 %	3 %
Arbeidet med "Livsboka"	34 %	47 %	17 %	2 %
Hjemmebesøkene	32 %	54 %	12 %	2 %
Kontakten med øvrige deltagerne	40 %	48 %	11 %	1 %
Ledet både av bv.person og fosterf.*	53 %	42 %	4 %	0,5 %

* Regulert for når det bare har vært en kursleder

Også når det gjelder arbeidsmetodene som blir brukt mener de fleste fosterforeldrene at alle var til nytte. Snittverdiene ligger på mellom 3 og 3,4 (max verdi er 4). I den grad det kan sies at fosterforeldrene ser ulikheter mellom nytteverdien av de ulike arbeidsmåtene, så verdsetter de det at kursene har to ledere med ulik bakgrunn høyest (snittverdi 3,5)⁹, dernest kontakten med de andre deltagerne og innledningene/forelesningene (snittverdi 3,3). Til slutt følger hjemmebesøkene (snittverdi 3,2), og øvelsene og arbeidet med "Livsboka" (snittverdi 3,1).

Vi har nettopp sett at hvis fosterforeldrene mener at opplæringen hadde vært nyttig for én arbeidsoppgave, så mener de oftest også at opplæringen hadde vært nyttig for de to andre arbeidsoppgavene. Slik er det også for meningen om nytteverdien ved de ulike arbeidsmåtene.

⁹ Undersøkelsen gir ikke informasjon om hvorvidt den ene lederen faktisk har vært en erfaren fosterforelder.

Mener en fosterforelder at nytten av én arbeidsmåte er stor, mener hun/han ofte at også det om de andre arbeidsmåtene. Og omvendt, blir en arbeidsmåte sett som lite nyttig, blir ofte også de andre arbeidsmåtene sett som lite nyttige (fra $r = .44$ til $r = .58$). Det er imidlertid ett unntak fra denne sterke sammenhengen: fosterforeldrenes opplevelse av nytten ved kontakten med de andre deltagerne er mer fristilt, med korrelasjoner på .20 tallet.

De fleste mener at nytteverdien av alle arbeidsmetodene er stor. Bare fem prosent mener en kombinasjon av ”lite nyttig” og ”bortkastet” for alle de seks metodene. Mer som en kuriositet kan nevnes at én fosterforelder mener at alle elementene har vært ”bortkastet”,

Det er en meget sterk sammenheng mellom hva fosterforeldrene mener om nytteverdien for deres tre sentrale arbeidsoppgaver og hva de mener om nytteverdien av de ulike arbeidsmåtene ($r = .72$). Sammenfattet betyr dette at hovedtyngden av de som har gjennomført PRIDE er tilfredse med så vel innhold som form på grunnopplæringen, og at få deltagere er direkte utilfredse. Mellom disse to ytterpunktene er det noen fosterforeldre som er godt tilfreds med noe og lite tilfredse med annet, samt fosterforeldre som er middels tilfreds med det meste.

Vi har sett at slektsfosterforeldre sjeldnere enn andre fosterforeldre har gjennomført PRIDE grunnopplæring. Men de som *har* gjennomført den, mener det har vært like nyttig som fosterforeldrene for øvrig. Fosterforeldre som har hatt fosterbarnet hos seg lenge, dvs. de som gjennomførte programmet for lengre tid siden, er imidlertid mindre tilfredse enn de som gjennomførte programmet for kortere tid siden ($r = .24$). Om dette best kan forklares med at de mer nære opplevelsene fra programmet har bleknet over tid, eller med at gjennomføringen har blitt bedre – eller begge deler – er umulig å vite.

KONKRET INFORMASJON

Det er kommunebarnevernet som har ansvaret for at fosterforeldrene får den konkrete informasjon de trenger for å kunne ta stilling til om de passer til å være fosterfamilie for det konkrete barnet barneverntjenesten ønsker å plassere, og til om de vil kunne utføre de arbeidsoppgavene fosterforeldreskapet vil kreve, under de arbeidsbetingelsene barneverntjenesten kan gi.

Mens det er en overordnet enighet om at fosterforeldrene trenger konkret informasjon, har det vært ulike syn på hvor omfattende og inngående informasjonen bør, kan og må være. Mens man tidligere særlig understreket betydningen av at fosterforeldrene hadde kunnskap om barnets funksjon og behov, og om barnets tidligere liv, har man i de senere år i økende grad blitt opptatt av at fosterforeldrene må få kunnskap om den rollen de går inn i, jfr. PRIDE grunnopplæring. Det har kommet en erkjennelse av at fosterforeldrerollen innebærer svært meget mer enn å dra god omsorg for et barn. Den moderne fosterforeldrerollen innebærer

også et samarbeid med barnevernet og med barnas foreldre og familie. Det har videre kommet en økt forståelse for at et barns reaksjonsmåter best kan forstås i lys av dets tidligere omsorgs- og relasjonserfaringer. Spesifikk kunnskap om hvordan foreldrene har ivaretatt barnet blir dermed vesentlig for fosterforeldrenes muligheter til å møte barnets særegne behov og gi det utviklingsstøtte.

Her oppstår imidlertid en vanske: foreldre har krav på taushet omkring egne private forhold. Barneverntjenesten kan komme i vanskelig beknip mellom barnets behov for at fosterforeldrene skal ha utfyllende kunnskap, og taushetsplikten i forhold til foreldrene. Forsøk på løsning har vært formuleringen ”Fosterforeldrene har rett til alle de opplysninger de trenger for å kunne utføre arbeidsoppgavene de har påtatt seg” Denne formuleringen er imidlertid bare en skinnløsning, fordi det vil være svært vanskelig på forhånd å vite hvilke opplysninger fosterforeldrene ikke har bruk for. Den viktigste – og enkleste – måten å komme ut av beknipet på, er å videreutvikle arbeidsmåter som trekker foreldrene og eldre barn aktivt inn i informasjonformidlingen til fosterforeldrene.

I tillegg til opplysninger om barnets tidligere liv og om barnets funksjon og behov, trenger fosterforeldrene informasjon om hvor lenge plasseringen er tenkt å skulle vare, om planene for barnets samvær med sine foreldre og familie, om fosterforeldrenes plikter og rettigheter, og om hvordan det å være fosterfamilie kan tenkes å virke inn på egen familie, og særlig da på egne barn. De trenger videre informasjon om hvordan barnevernets oppfølging vil skje og om hvilke støttetiltak som vil være tilgjengelige.

Tabellen som følger gir en oversikt over hvor god informasjon fosterforeldrene mener de fikk om sentrale forhold ved fosterhjempllasseringen. For noen fosterforeldre har informasjon om enkelte tema vært uaktuelt. Fosterforeldre som er i slekt med/kjente barnet og barnets familie fra før har angitt at informasjon om barnets tidligere liv og utvikling og om barnets eventuelle vansker og problem har vært uaktuelle informasjonstemaer. De som har mottatt fosterbarn hvis foreldre har vært døde, har anført at informasjon om samværsordning var uaktuelt. Fosterforeldre uten egne barn har anført at informasjon om mulige virkninger på egne barn var uaktuelt. Disse er utelatt fra tabellen som følger.

Tabell 36

Fosterforeldrenes tilfredshet med informasjon før plassering.

Prosentvis fordeling. N = 793 - 825

	Meget god/god	Middels	Meget dårlig/dårlig
Planlagt varighet av plasseringen	72 %	14 %	14 %
Fosterforeldrenes plikter og rettigheter	62 %	22 %	17 %
Barnets samvær med foreldre/familie	61 %	22 %	16 %
Tilsynsførerordningen	50 %	23 %	27 %
Barnets tidligere liv og utvikling	49 %	28 %	22 %
Hjelpetiltak som er tilgjengelig	47 %	28 %	26 %
Foreldrenes/familiens problematikk	47 %	29 %	24 %
Barnets nettverk	46 %	29 %	25 %
Barnets evt. vansker og problem	45 %	26 %	29 %
Mulige virkninger på egne barn/familie	41 %	29 %	30 %
Juridiske forhold ved saken	40 %	29 %	32 %

Fosterforeldrenes tilfredshet med informasjonen de fikk før plasseringen er ulik for de ulike informasjonsområdene. Mest tilfreds er de med informasjonen vedrørende "planlagt varighet av plasseringen". Vi har i kapittel 3 sett at de fleste fosterforeldrene mente å vite barneverntjenestens planer for hvor lenge plasseringen skulle vare. Fosterforeldrene var nest mest tilfredse med informasjonen om "fosterforeldrenes plikter og rettigheter" og "barnets samvær med foreldre og familie". Begge områdene er i de senere år viet særlig oppmerksomhet, dels gjennom PRIDE grunnopplæring og dels gjennom at vedtakene i fylkesnemndene for sosiale saker setter ganske klare rammer for barnets samvær. For de øvrige områdene mener i underkant av halvparten at de fikk god informasjon, og mellom en fjerdedel og en tredjedel at informasjonen var direkte dårlig.

Det er vanskelig å ta stilling til om barneverntjenestens informasjon er "god nok" eller for dårlig – dvs. om hvor listen skal legges. Det er vanskelig å gi informasjon om komplekse forhold. Det er også umulig å gi informasjon som dekker alle de forhold fosterfamilien kommer til å møte. En del forhold kan barneverntjenesten ikke gi informasjon om, fordi den mangler informasjon å gi.

Fosterforeldre:

- *Manglende overensstemmelse mellom beskrivelsen vi på forhånd fikk av fosterbarnet, og det som viste seg å være realiteten etter at vi hadde sørget for å få ham utredet av BUP og PPT. Tunge problemstillinger som vi var uforberedt på.*

Det må være bekymringsfullt at bare halvparten av fosterforeldrene synes de fikk god informasjon om "barnets tidligere liv og utvikling", og bare en meget snau halvpart om

”barnets eventuelle vansker og problemer”. Om det siste synes rett og slett mellom en tredjedel og en fjerdedel at de fikk dårlig informasjon.

Det kan være flere grunner til at det er slik. Barnet selv er ofte lite kjent av barneverntjenesten. I sine fremlegg til fylkesnemnda fokuserer barneverntjenesten ofte mer på å få frem dokumentasjon av omfang og varighet av foreldrenes sviktende omsorgsutøvelse, enn på en kartlegging av barnets funksjon og behov. Ofte er det slik at opplysninger om barnet og barnets tidligere liv først kommer frem når barnet har vært i fosterhjemmet en tid, og opplysningene kommer da ofte direkte til fosterforeldrene heller enn til barneverntjenesten.

For at en plassering i fosterhjem skal tjene barna, er det nødvendig at det investeres mer i å bli kjent med barna og deres funksjon og behov. Ikke minst er det viktig å investere mer på å få del i barnas tanker, forståelser og meninger. Den kunnskapen barneverntjenesten da vil få, må så formidles videre til fosterforeldrene, i størst mulig grad i samarbeid med barna selv og deres foreldre.

Men barneverntjenesten har ikke bare en utfordring med å sikre seg at den faktisk har informasjon å formidle, og at informasjonen blir formidlet til fosterforeldrene. Den har også en utfordring med å sikre seg at den informasjon som blir gitt, faktisk blir mottatt. Fosterforeldre er i ferd med å starte opp et prosjekt de ønsker seg og har tro på, og kan derfor stenge av for informasjon som kan så tvil om prosjektet.

Er det så slik at dårlig informasjon på ett område kompenseres ved god informasjon på et annet område? Dersom det var slik ville alle fått noe. Dessverre er det ikke slik. Det er klare sammenhenger mellom grad av tilfredshet på de ulike informasjonsområdene (hovedtyngden av korrelasjonene ligger i området $r = .40$ til $r = .60$, med en variasjon fra $r = .33$ til $r = .72$). Mener fosterforeldrene at de har fått god informasjon på et område, mener de med stor sannsynlighet at de har fått god informasjon også på de andre områdene. Og omvendt: mener de at de har fått dårlig informasjon på ett område, mener de med stor sannsynlighet at de har fått dårlig informasjon også på de andre områdene.

At det er slik, kan skyldes forhold ved så vel barneverntjenesten som ved fosterforeldrene. Det kan være at noen barneverntjenester mer generelt har hatt mer informasjon å gi enn andre, og også at noen barneverntjenester har ansett det å formidle den informasjon de har som mer viktig enn hva andre har gjort. Det kan også være at noen fosterforeldre mer generelt har hatt vanskeligere for å ta imot informasjon, eller at senere hendelser har gjort at de har “glemt” den informasjon de faktisk tok imot.

Er så fosterforeldre av i dag mer fornøyd med informasjonen de fikk enn fosterforeldre av i går? Ja, i noen grad. De fosterforeldre som har hatt barnet hos seg i relativt kortere tid, er noe mer tilfredse med informasjonen de har fått, enn fosterforeldre som har hatt barnet hos seg i

relativt lengre tid. Sammenhengene er imidlertid ikke sterk (fra $r = .10$ til $r = .12$), og den gjelder ikke for alle informasjonsområdene.

Ganske mange fosterforeldre mener barnevernet bevisst har tilbakeholdt informasjon. Det er opplevelsesmessig stor forskjell på det å oppleve at informasjonen ikke har vært god, og det å oppleve at den er holdt tilbake. I denne undersøkelsen mener 38 prosent av fosterforeldre at barnevernet har holdt informasjon tilbake, og åtte prosent av dem mener dette har skjedd i høy grad. Prosentandelen synes høy, men andre undersøkelser har funnet det samme (Grotle 1993, Sinclair 2005).

Fosterforeldre:

- *Vi har fått god oppfølging og veiledning, men hadde vi vært bedre informert før vi tok valget om å ta i mot barnet, hadde vi nok sagt nei.*

Undersøkelsen gir ikke svar på om barnevernet faktisk *har* tilbakeholdt informasjon. I den grad den har gjort det, kan det delvis ha legitime grunner, og da først og fremst taushetsplikten overfor barnets foreldre. Det kan imidlertid også ha illegitime grunner, og da først og fremst behovet for å få plassert et barn som det ikke foreligger andre alternativ for. Uansett er det et problem at to av fem fosterforeldre mener barnevernet bevisst unnlot å gi informasjon. De som opplever det slik, kan oppleve seg narret og manipulert inn i fosterforeldreposisjonen. En slik opplevelse forrykker den balansen av tillit og tiltro som er nødvendig for et samarbeid omkring barnets omsorg. I kapittel 6 skal vi se at det er sammenhenger mellom at fosterforeldre mener at barneverntjenesten bevisst har holdt informasjon tilbake, og at de opplever oppfølgingen fra barnevernet som dårligere.

Varighet av plasseringen har ingen betydning for om fosterforeldrene opplever at informasjon ble holdt tilbake, og andelen fosterforeldre som mener at informasjon er blitt holdt tilbake er den samme som den var i 1994. Det synes derfor på dette punkt ikke å være forskjell på “nyere og “eldre” tid i barnevernarbeidet.

Det er en svak tendens til at fosterforeldre som er i slekt med barnet, og fosterforeldre som har plasseringen hjemlet som en hjelpetiltaksplassering, noe sjeldnere enn andre mener at barnevernet har holdt informasjon tilbake ($r = .10$ / $r = .11$). Forklaringen er trolig at slektsfosterforeldre ofte allerede er kjent med både barnet og foreldrene. For hjelpetiltaksplasseringene er forklaringen ikke så åpenbar. Men for det første er det en overvekt av hjelpeplasseringer i slektsplasseringene ($r = .13$), og for det andre er det mulig at foreldre i hjelpeplasseringer oftere formidler viktig informasjon om barnet og seg selv direkte til fosterforeldrene.

Hvor godt forberedt følte fosterforeldrene seg?

Å vite hva man går til og hva man kan vente seg, er viktige forutsetninger for å mestre en oppgave. Når vi nå i ettertid spør fosterforeldrene om de følte seg godt forberedt på å være fosterfamilie, vil svaret vi får selvfølgelig være influert av hvordan de opplever at fosterforeldreskapet har artet seg. Svaret gir derfor ikke et “rent” mål på hvordan de faktisk opplevde det den gang. Nåtid vil alltid farge opplevelse og forklaring av fortid.

Tabell 37

Fosterforeldrenes opplevelse av å være forberedt da barnet flyttet inn.

Prosentvis fordeling. N = 855

Godt/svært godt forberedt	71 %
Middels forberedt	22 %
Dårlig/svært dårlig forberedt	9 %

De fleste fosterforeldrene mener at de var vel forberedt på det å skulle være fosterfamilie, men en av elleve mener at de var dårlig forberedt. Det å føle seg godt forberedt er forbundet med opplevelse av å ha fått god informasjon. De sterkeste sammenhengene er – som det også var i 1994 – med informasjonsområdene “fosterforeldrenes plikter og rettigheter” ($r = .40$) og “mulige virkninger på egne barn/familie” ($r = .38$), dvs. med områder som angår rolleaspektet ved det å være fosterfamilie.

Det er derfor ikke overraskende at fosterforeldre som har gjennomført PRIDE grunnopplæring kjente seg noe bedre forberedt enn de øvrige ($r = .17$), og at fosterforeldre som var i slekt med barnet kjente seg noe dårligere forberedt ($r = .23$). PRIDE grunnopplæring sikter spesifikt mot å forberede på roller og oppgaver. Slektsfosterforeldre har sjeldnere gjennomført PRIDE, samtidig som de ofte går inn i sammensatte og komplekse roller, både i forhold til barnets foreldre og i forhold til barneverntjenesten. Fosterforeldre som allerede har en relasjon til barnet og foreldrene, kan trenge særlig god informasjon om roller og dilemmaer knyttet til fosterforeldreskapet.

Fosterforeldres opplevelse av å være godt forberedt, synes ikke å ha endret seg over tid. Fosterforeldrene i denne undersøkelsen kjente seg verken bedre eller dårligere forberedt enn fosterforeldrene i undersøkelsen fra 1994. Det gjør heller ikke de fosterforeldrene i denne undersøkelsen, som har hatt barnet hos seg i relativt kortere tid.

Orden i systemet?

Fosterforeldre:

- *Fornøyd med barnevernet nå. Men det gikk nesten to år fra barnet kom til vedtak ble fattet.*
- *(Denne) Undersøkelsen gir lite rom for hasteplasseringer, svarene vedrørende avtaleverk kommer derfor dårligere ut, enn hva den reelle opplevelsen var.*

Når et barn flyttes fra familien sin til en fosterfamilie er det mange og ulike forhold som må bringes i orden. Mange av disse forholdene gir viktige rammer og retninger for hva fosterforholdet skal være, og for hvordan det skal sikres. Tabellen som følger gir en oversikt over hvilke vesentlige forhold som var brakt i orden innen den første måneden av fosterforholdet. Fordi det er allment erkjent at det er relativt sjelden at alt er ordnet pr. innflyttingsdato, ble fosterforeldrene ikke spurt om hvordan det var da barnet flyttet inn, men om hvordan det var etter en måned. Dette ble gjort for å få et mer realistisk bilde av om barneverntjenesten makter å bringe formalia i orden og etablere nødvendige avtaler, planer og tilsynsordning innen rimelig tid.

Tabell 38

Forhold som var brakt i orden i løpet av den første måneden etter at barnet flyttet inn

Prosentvis fordeling. N = 823 / 835

Avtaleskjema undertegnet	76 %
Skriftlig samværsavtale*	54 %
Tilsynsfører oppnevnt	33 %
Omsorgsplan utarbeidet	33 %

* regulert for fosterforeldre som sier samværsavtale var uaktuelt

Det tar tid å bringe orden i systemet og å få i stand lovbestemte tiltak. En måned etter at barnet var flyttet inn, var fremdeles ett av fire fosterforhold uten undertegnet fosterhjemsavtale. Verre enn at formalia ikke er brakt i orden, er imidlertid at tiltak som skal virke til kontroll og støtte ikke var etablert. Etter en måned var to av tre fosterbarn fremdeles uten tilsynsfører. Like ille er det at selve rammeverket rundt fosterhjems plasseringen, dvs. omsorgsplan – så langt fosterforeldrene var orienterte – bare var utarbeidet for et av tre fosterbarn og at bare en av to hadde fått en skriftlig samværsavtale. Det kan være riktig å ha forståelse for at ting kan ta tid. Men det er galt å ha forståelse for at det tar så lang tid som en måned. Uten et rammeverk som gir retning for plasseringen, må en situasjon som i utgangspunktet er kompleks og vanskelig bli enda vanskeligere for alle dem den angår. Ikke minst gjelder dette for barneverntjenesten selv.

I forhold til undersøkelsen fra 1994, har det vært noe fremgang på enkelte områder. Avtaleskjema er noe oftere undertegnet (76 % mot 67 %), og skriftlig samværsavtale foreligger noe oftere (54 % mot 45 %). Men på andre områder har det vært en stillstand eller tilbakegang. Omsorgsplan er verken oftere eller sjeldnere utarbeidet (33 % mot 35 %), og tilsynsfører er sjeldnere oppnevnt (33 % mot 47 %). Etter at Riksrevisjonen i 2002-2003 (BFD 2003) fant store mangler ved oppnevning av tilsynsførere og utarbeiding av omsorgsplan, har Barne- og likestillingsdepartementet utgitt veiledere for begge disse områdene¹⁰. Departementet har videre gjennomført regionale konferanser vedrørende temaområdene. Det er å håpe at innsatsene for å styrke disse delene av fosterhjemsarbeidet vil bli videreført.

Også når det gjelder om forhold er brakt i orden, er det slik at mens noen fosterforeldre har erfart at det meste er brakt i orden, har andre fosterforeldre erfart at lite er brakt i orden. (fra $r=.27$ til $r=.46$ – de fleste på høyt .30 tall). Det er en tendens til at slektsfosterforeldre oftere enn andre fosterforeldre har erfart at avtaleskjema ikke er undertegnet innen en måned ($r=.21$). I slektsplasseringer er det også en helt svak tendens til at tilsynsfører sjeldnere er oppnevnt ($r=.08$), og veiledning sjeldnere avtalt ($r=.08$).

OPPSUMMERING

Så godt som halvparten av fosterforeldrene som har nyere plasseringer har gjennomført PRIDE grunnopplæring. De fleste som har gjennomført programmet er tilfredse med så vel innhold som arbeidsmåter. Slektsfosterforeldre har sjeldnere enn andre fosterforeldre gjennomført PRIDE, men de som har gjort det vurderer nytten som like stor som de øvrige.

Fosterforeldrenes tilfredshet med den informasjon de fikk før barnet ble plassert er imidlertid mindre positiv. Mest tilfredse er de med informasjon om planlagt varighet av plasseringen, om fosterforeldrenes plikter og rettigheter og barnets samvær med foreldrene. Men det er bare en snau halvpart som mener de fikk god informasjon om barnets tidligere liv og utvikling og om barnets eventuelle vansker og problem, og et stort mindretall mener informasjonen var direkte dårlig. Mange mener også at barneverntjenesten bevisst holdt informasjon tilbake. Barneverntjenesten står derved overfor store utfordringer: for det første å sikre at den har informasjon å gi, for det andre å formidle den informasjon den har, og for det tredje å sikre at informasjon som blir gitt blir mottatt – og husket.

De fleste fosterforeldrene, og særlig de med nyere plasseringer, mener at de følte seg forberedt på det å være fosterfamilie da barnet flyttet inn i familien; fosterforeldre som har gjennomført PRIDE noe oftere enn de øvrige.

---

¹⁰ BLD (2006): Q-1103 B: Veileder for tilsynsførerordningen
Q-1104 B: Veileder for tiltaksplaner og omsorgsplaner

Barneverntjenesten synes derimot ikke å være forberedt: en måned etter at barnet var flyttet inn er det vel så vanlig at avtaler og tiltak ikke var iverksatt som at de var det. Riktignok hadde tre av fire fosterforeldre undertegnet avtaleskjema innen en måned, men to av tre var uten tilsynsfører og en av to uten skriftlig samværsavtale. Barneverntjenesten står derved også her overfor store utfordringer.

I dag og for elleve år siden

Når det gjelder tilfredshet med informasjon før plasseringen og om informasjon er holdt tilbake, er det ingen ulikheter mellom hva fosterforeldrene mener i dag og hva de mente for elleve år siden. Når det gjelder å bringe forhold i orden har det vært noe fremgang på noen av områdene, men stillstand eller tilbakegang på andre. Det er noe overraskende at det ikke har vært en sterkere positiv endring vedrørende disse oppgavene. Vi skal senere se at når det gjelder oppfølgingen av plasseringene, er fosterforeldrene jevnt over noe mer tilfredse nå enn de var for elleve år siden.

Det er vanskelig å forklare hvorfor det som utenfra synes å være relativt enkle oppgaver, som det å få avtaleskjema underskrevet, skal ta så lang tid. En mulig forklaring er at svært mange plasseringer skjer akutt (Christiansen & Havnen 2003), og at all tid blir brukt til å sikre fosterforholdet praktisk og faglig oppfølging. Det er mulig at et forsknings- og utviklingsprosjekt rettet mot plasseringsfasen kan gi kunnskap som kan bidra til at praksis blir styrket.

KAPITTEL 6

BARNEVERNETS OPPFØLGING AV PLASSERINGENE

I dette kapitlet skal vi se på ulike forhold ved barnevernets oppfølging av plasseringene. Saksbehandler i barneverntjenesten er selve krumtappen i oppfølgingen, og kapitlet starter med å se på hvor mange saksbehandlere plasseringen har hatt, hvor ofte det har vært møter det siste året, og om fosterforeldrene mener de har passe mye kontakt. Deretter skal vi og se om fosterforeldrenes mener barnevernet gir god støtte og oppfølging og utøver godt tilsyn og kontroll, og om de mener barnevernet ser fosterforeldrene som samarbeidspartnere.

Kapitlet avsluttes med et avsnitt om fosterforeldrenes erfaringer med og synspunkt på tilsynsførerordningen. Tilsynsfører er ikke en del av barnevernet. At forhold vedrørende tilsynsfører ikke blir fremstilt i et eget kapittel, skyldes rett og slett at et slikt kapittel ville blitt meget kort.

KONTINUITET OG STABILITET

Fosterforeldre:

- *Hjertesukk: Jeg bor i X kommune. Jeg har hatt seks saksbehandlere på fire år.*
- *Det har vært så mange at barnet har spurt om det var noe i veien med henne siden alle (saksbehandlerne) forsvant. Den røde tråden blir borte... Vi er prisgitt at saksbehandler tar seg tid til å sette seg inn i saken. Det blir heller sjelden, har vel ikke opplevd at noen ar prøvd å finne igjen den røde tråden. Det blir litt ad hoc.*
- *Fortsatt uavklart mht ny saksbehandler, fire måneder etter at forrige sluttet. Føles nesten respektløst fra barnevernets side når vi har sagt ja til å oppdra og gi omsorg til en svært krevende og sårbar gutt på femten år.*

I fosterhjemarbeidet har alle aktører – på alle nivåer og over lang tid – vært svært enige om minst en ting: hvis en plassering får stadig nye saksbehandlere brister kontinuiteten i oppfølgingen og fosterforholdets stabilitet blir truet.¹¹ God oppfølging av fosterhjem krever god utøvelse av skjønn. Dermed får også den enkelte saksbehandleren sine forståelser og prioriteringer stor betydning for de føringer som blir gjeldende. En landsomfattende survey rettet mot alle saksbehandlere i kommunebarnevernet fant store ulikheter med hensyn til hva saksbehandlerne mente var de viktigste målsettingene og hensynene når barn var langtidsplassert i fosterhjem (Næss et al 1998). Skifte av saksbehandler kan da føre til relativt store endringer i hvilke forhold som skal ha overordnet og styrende betydning. Dette gjelder særlig dersom det ikke er utarbeidet en omsorgsplan for barnet, hvilket det ofte ikke er (BFD 2003, Havik 2002). En omsorgsplan er et svært nyttig – egentlig et helt nødvendig –

---

¹¹ Dette betyr selvfølgelig ikke at målet om kontinuitet i oppfølgingen er et mål som er overordnet målet om kvalitet ved oppfølgingen. Noen ganger kan skifte av saksbehandler sikre bedre kvalitet, eller i hvert fall bedre samarbeidsrelasjoner mellom fosterforeldre og saksbehandler.

arbeidsredskap i oppfølging av fosterhjem, fordi den gir retning for alle de små og større beslutninger som må taes i løpet av et langt plasseringsforløp. Særlig nytte gir omsorgsplanen når samtlige sentrale aktører er kjent med planen og de føringene den gir.

Antall saksbehandlere

Fosterforeldre:

- *I denne saken har vi hatt få saksbehandlere (ca seks). I den andre har vi mistet tellingen.*

Tabellen under gir en oversikt over hvor mange saksbehandlere fosterforholdene hatt. Nesten en tredjedel (30 %) av fosterforeldrene er usikre på dette. De har da angitt hvor mange de *minst* har hatt. Tallene i tabellen under må derfor sees på som minimumstall.

Tabell 39

Antall saksbehandlere i løpet av den tid plasseringen har vart

Prosentvis fordeling. N = 859

1 saksbehandler	27 %
2 saksbehandlere	27 %
3 saksbehandlere	17 %
4 – 6 saksbehandlere	25 %
7 eller flere	5 %

Bare hvert fjerde plassering har hatt bare én saksbehandler, og ytterligere en fjededel har ”bare” hatt to. Men nesten hvert tredje har hatt minst fire saksbehandlere. Om dette må sies å være mye eller ikke så mye blir bestemt av hvor lenge plasseringen har vart.

Tabell 40

Plasseringens varighet sammenholdt med antall saksbehandlere

Prosentvis fordeling. N = 850

	Vart i 0 -1 år	Vart i 2– 3 år	Vart i 4-5 år	Vart i 6-9 år	Vart i 10 år +
1 saksbeh.	61 %	41 %	22 %	14 %	10 %
2 saksbeh.	28 %	34 %	29 %	23 %	17 %
3 saksbeh.	11 %	14 %	21 %	23 %	14 %
4–6 saksbeh	0 %	10 %	26 %	34 %	43 %
7 og flere	0 %	1 %	2 %	6 %	15 %

χ^2 : 222,43, df: 16, $p < .000$

Når en plasseringen har vart lengre enn et år, er mer enn en saksbehandler regel heller enn unntak. Når plasseringen har vart i ti år eller lengre, har godt over halvparten av dem (58 %) hatt minst fire saksbehandlere. Omsatt i gjennomsnittverdier: Plasseringene har i snitt vart i 5,3 år og har i snitt hatt 2,7 saksbehandlere. Det er noe større stabilitet i plasseringene som blir fulgt opp av staten enn av kommunen ($r = .09$), men forskjellen er ikke stor.

At plasseringer som har vart lenge har hatt mange saksbehandlere er knapt overraskende, selv om størrelsesordenen av utskiftingen kan bekymre. Det er kanskje mer overraskende og enda mer bekymringsfullt at i plasseringer som ennå ikke har vart et år, har en drøy fjerdedel hatt to saksbehandlere og en av ti hatt tre. Oppstartsfasen av en plassering er en sårbar fase, både for barn, fosterforeldre og foreldre.

Når dette er sagt, må det også sies at stabiliteten på saksbehandlersiden er noe bedre nå enn i undersøkelsen fra 1994. Den gangen hadde halvparten av plasseringene som hadde vart i inntil et år, hatt mer enn en saksbehandler, og fem prosent hadde hatt minst fire.

Har saken alltid en saksbehandler?

Fosterforeldre:

- *Vi hadde meget bra oppfølging i 1 ½ år. For ½ år siden ble saksbehandler sykemeldt, og siden har vi ikke hørt noe fra barnevernet. Gjentatte forsøk på å få kontakt med "noen" har ikke ført frem.*

Kontinuitet og stabilitet kan vurderes ut fra *skifte* av saksbehandler. Det kan også vurderes ut fra om plasseringene har vært *uten* saksbehandler. En fjerdedel av plasseringene (26 %) har vært det, de aller fleste av dem dog bare i kortere perioder. På det tidspunktet denne undersøkelsen ble gjennomført er fem prosent – hver tyvende fosterfamilie – uten saksbehandler. Varighet av plasseringen og om barnet har mange store problemer, var uten betydning for om fosterforholdet akkurat nå er uten saksbehandler eller ei.

I undersøkelsen fra 1994 var slektsfosterforeldre uten saksbehandler oftere enn de øvrige fosterfamiliene. Slik er det ikke nå. Gitt slektsfosterforeldres ofte komplekse utfordringer, og gitt sentrale føringer om at slektsfosterforeldre skal ha oppfølging på (minst) samme nivå som andre fosterforeldre, er dette en positiv utvikling.

Hyppighet av kontakt.

I tillegg til antall saksbehandlere og perioder uten saksbehandler, har hyppighet av kontakt betydning for hvordan kontinuitet og stabilitet kan ivaretaes.

Tabell 41

Møte og telefonhyppighet mellom fosterforeldre og saksbehandler det siste året, blant fosterforeldre som har sak behandler nå

Prosentvis fordeling. For møter: $N = 771$. For telefoner: $N = 733$

	Møter	Telefoner
Ingen møter/tlf	5 %	6 %
1 - 2 møter/tlf	45 %	17 %
3 - 4 møter/tlf	36 %	25 %
5 og flere	14 %	52 %

Først skal vi bemerke – som vi senere skal gjøre i langt større grad når det gjelder tilsynsførere – at noen fosterforhold har saksbehandler i navnet men ikke i gagnet. Om lag hver tyvende fosterforelder mener at de ikke har hatt møter eller telefoner med saksbehandleren sin, det siste året. På det andre ytterpunktet finner vi et par prosent som sier de har hatt tolv. Men den vanligste møtefrekvensen er ett til to møter i året, og gjennomsnittet er litt over tre.

Er det slik at fosterforeldre som har hatt få eller ingen møter det siste året, har hatt mye telefonkontakt? Slik er det ikke. Tvert om er det slik at de som har hatt relativt flere møter også har hatt relativt flere telefonkontakter ($r = .49$). Det er videre slik at de som har mye kontakt i dag, også hadde mye kontakt da plasseringen startet opp ($r = .29$).

Hva henger kontakthypighet sammen med? De sammenhengene vi finner er lite overraskende.

Det er *sjeldnere* kontakt når barnet har vært lenge i fosterhjemmet ($r = .25$) og noe *sjeldnere* når det er plassert hos slekt ($r = .11$). Sammenhengen mellom slekt og relativt lav kontaktfrekvens er imidlertid ikke svært sterk, og den er noe svakere enn den var i 1994.

Det er noe *hyppigere* kontakt når barnet var eldre ved plassering ($r = .11$), når det hadde store problemer ved plassering ($r = .19$), når det har store problemer nå ($r = .09/p .02$), og når det er satt inn mye forsterkingstiltak ($r = .20$). Det er også noe *hyppigere* kontakt når fosterforeldrene opplever at barnets samvær er en belastning for fosterforeldrene ($r = .11$). Dette er sammenhenger som kan taes til inntekt for en oppfølging som setter inn mest ressurser der de trenges mest, og man kunne ønsket at sammenhengene var sterkere enn hva de er.

Det kan være verdt å merke seg at praktiske forhold som reiseavstand mellom barneverntjeneste og fosterhjem, og om barnet er plassert innenfor eller utenfor egen kommune, er uten betydning for hyppighet av kontakt. Det er også plasseringens lovhjæmmel og om plasseringen blir fulgt opp av stat eller av kommune.

Hva mener fosterforeldrene om hyppigheten av kontakten?

Vi har nettopp sett at bare fjorten prosent av fosterforeldrene møter saksbehandleren sin oftere enn fire ganger i året. Det blir ofte reist som en bekymring at saksbehandler har for lite kontakt med fosterforeldrene, og at det er vanskelig for fosterforeldrene å få tak i henne. Hva mener fosterforeldrene om hyppigheten av kontakt?

Tabell 42

Fosterforeldrenes tilfredshet med hyppighet av kontakt med saksbehandler

Prosentvis fordeling. N = 837

For mye kontakt	2 %
Passe mye kontakt	75 %
For lite kontakt	23 %

Langt de fleste fosterforeldrene mener at de har passe mye kontakt med saksbehandler, selv om en fjerdedel mener de har for lite og noen ganske få at de har for mye. Andelen som mener de har passe mye kontakt er noe større enn den var i 1994 (75 % mot 69 %). Andelen som har en årsplan for møtene sine er helt klart større (34 % mot 22 %)

Om fosterforeldrene mener de har passe mye kontakt eller ei, er uavhengig av mer ytre forhold som barnets kjønn og barnets alder, barnets problemomfang og varighet av plasseringen. Heller ikke har slektskap/kjennskap eller plasseringshjemmel betydning, ei heller om det er kommune eller stat som står for oppfølgingen.

Det *har* betydning hvor ofte det faktisk er kontakt ($r = .16$) og om møtene skjer etter en avtalt årsplan ($r = .27$). Men meget større betydning har det om fosterforeldrene mener at saksbehandler er engasjert ($r = .43$) og kompetent ($r = .34$), og at hun kjenner fosterbarnet ($r = .31$) og dem selv ($r = .32$). Det er rimelig at det er slik. Heller ikke i fosterhjemsarbeidet kan kvantitet gjøre opp for mangel på kvalitet.

Men det som har aller størst betydning er om fosterforeldrene opplever at det er lett å få tak i saksbehandler ($r = .49$). Da er det positivt at nesten to av tre (63 %) mener det er lett. Det er imidlertid negativt av hver femte (22 %) mener det er vanskelig, og hver tolvte (8 %) at det er meget vanskelig.

I de to neste avsnittene skal vi se hva fosterforeldrene mener om saksbehandlerens kompetanse og engasjement, og om de mener saksbehandler kjenner barnet og dem selv. Dette er alle forhold som virker inn på om fosterforeldrene synes de har passe mye kontakt med saksbehandler.

Saksbehandler – kompetent og engasjert?

Fosterforeldre:

- *Vårt syn er at barnevernet har "hevet" seg på disse årene. Det som bekymrer er at svært unge og nyutdannede sitter med stort ansvar/makt.*
- *I barnevernet, som i andre etater i kommunen, er der hele tiden ansatte som har havnet på feil hylle.*
- *Saksbehandler har grundig formalkompetanse og fornyer den stadig. Den profesjonelle rollen hennes er preget av strukturer, regler og saksbehandling. At det hele dreier seg om et livlevende barn og om vår familie helt inn i intimsfæren, har hun ikke utviklet evne til å respondere på i sin profesjonalitet.*
- *Vår saksbehandler har vært utrolig positiv og hjelpsom.*

De aller fleste fosterforeldrene (86 %) mener at saksbehandleren deres viser passe stort engasjement og interesse i arbeidet. Av de som ikke mener det, mener de fleste at hun viser for lite, men noen helt få mener hun viser for mye. De fleste fosterforeldrene (75 %) mener også at saksbehandleren deres har god kompetanse for fosterhjemsarbeid, selv om hver femte (19 %) mener den er middels og hver fjortende (7 %) at den er dårlig.

Fra barneverntjenestens side kan det være grunn til å fremheve det positive ved at tre av fire fosterforeldre mener saksbehandler har god kompetanse og at nesten alle mener hun er passe interessert og engasjert. Fra fosterforeldrenes side kan det være minst like god grunn til å fremheve det negative ved at hver fjerde saksbehandler blir vurdert å ikke ha god kompetanse.

Det er sterk sammenheng mellom hvordan fosterforeldrene vurderer saksbehandlers kompetanse og hvordan de vurderer saksbehandlers engasjement.

Tabell 43

Fosterforeldrenes vurdering av saksbehandlers kompetanse sammenholdt med saksbehandlers engasjement

Prosentvis fordeling. N=846

	For stort engasjement	Passe engasjement	For lite engasjement
God/meget god kompetanse	2 %	96 %	2 %
Middels kompetanse	1 %	72 %	27 %
Dårlig/meget dårlig kompetanse	0 %	30 %	70 %

χ^2 : 281,24, df.: 4, $p < .000$

Så godt som alle som mener at saksbehandleren deres har god kompetanse, mener også at hun viser passe engasjement, og flesteparten som mener saksbehandler har dårlig kompetanse,

mener hun viser for lite engasjement. Utenfra sett er det vanskelig å forstå at de kan mene det siste. Utenfra sett synes det best at en ikke-kompetent saksbehandler er lite engasjert. Mer trolig er det vanskelig å skille de to komponentene fra hverandre, og kanskje kan man tenke at engasjement er en første forutsetning for å utvikle kompetanse?

Kjenner saksbehandler barnet og fosterfamilien?

Godt fosterhjemarbeid forutsetter mer enn god kompetanse og passe engasjement. Det forutsetter også at saksbehandler kjenner fosterbarnet og fosterfamilien, og at fosterforeldrene opplever at hun gjør det. Fosterforeldrene har angitt hvor godt de mener saksbehandler kjenner fosterbarnet og dem selv.

Tabell 44

Fosterforeldrenes vurdering av hvor godt saksbehandler kjenner barnet og dem selv.

Prosentvis fordeling. Barnet: N = 857, Fosterforeldrene: N = 858

	Fosterbarnet	Fosterforeldrene
Kjenner svært godt	23 %	22 %
Kjenner noe	45 %	54 %
Kjenner lite	22 %	18 %
Kjenner ikke i det hele tatt	9 %	6 %

Ikke overraskende er det en sterk sammenheng mellom hvor godt fosterforeldrene mener saksbehandler kjenner barnet og hvor godt de mener hun kjenner dem selv ($r = .77$). Men som tabellen viser er det få fosterforeldre som mener saksbehandler kjenner noen av dem svært godt. Derimot mener hver tredje fosterforeldre (31 %) at saksbehandler kjenner barnet lite eller ikke i det hele tatt, og hver fjerde (24 %) at saksbehandler har lite eller intet kjennskap til dem selv. Dette er problematisk både i forholdet til at saksbehandler skal fatte beslutninger som har konsekvenser for barnet og fosterfamilien, og i forhold til det at hun skal støtte opp under fosterforholdet. Det er vanskelig å få til et tillitsfullt samarbeid og å oppnå full aksept for beslutninger hvis den ene parten i forholdet opplever at den andre parten – som er den parten som har størst makt – har mindre enn svært godt kjennskap til personene det besluttes for eller gies råd til.

Fosterforeldre:

- *Barnet har veldig stor tillit til barnevernet. Snakker åpent og gleder seg til de kommer. Det er en veldig stor trygghet. Topp saksbehandler har vi.*
- *Har hatt saksbehandlere som ikke har kjent barnet eller oss, det førte til en del konflikter mellom saksbehandler og fosterforeldre, og det ble også vanskelig for fosterbarnet. Nå har vi en saksbehandler som vi alle kjenner.*

Fosterforeldre som opplever at saksbehandler kjenner barnet og dem selv, mener oftere også at saksbehandler har høy kompetanse ($r = .55/r = .56$). Disse fosterforeldrene opplever seg trolig å være i en helt annen situasjon enn fosterforeldre som mener at saksbehandler har lav kompetanse koblet med dårlig kjennskap.

Fosterforeldre mener – rimeligvis – at saksbehandler kjenner barnet og dem selv bedre når de har hatt relativt færre saksbehandlere ($r = .32$) og relativt hyppigere møter ($r = .27$).

Det er imidlertid verdt å merke seg at verken slektskap eller lovhjemmel har noen betydning for de forholdene vi har behandlet her. Det har heller ikke oppfølging fra henholdsvis kommune og stat.

Det er også verdt å merke seg at fosterforeldrene av i dag mener saksbehandler kjenner både barnet og dem selv bedre enn hva fosterforeldrene av i går gjorde. Andelen som mener saksbehandler kjenner barnet lite eller ikke i det hele tatt, har sunket fra 41 prosent i 1994 til 31 prosent i 2005. Andelen som mener saksbehandler kjenner fosterforeldrene lite, har sunket fra 35 prosent til 24 prosent.

STØTTE OG KONTROLL

Barnevernet skal følge opp den enkelte plasseringen. Det har ansvar for å gi fosterforeldrene støtte, råd og veiledning, og for å sikre at barnet har det godt i fosterhjemmet. Mener fosterforeldrene at barnevernet gir dem selv god nok oppfølging? Og mener de at barnevernet fører godt nok tilsyn/kontroll med barnets situasjon og utvikling i fosterhjemmet?

Tabell 45

*Fosterforeldrenes vurdering av barnevernets oppfølging/støtte og av tilsyn/kontroll
Prosentvis fordeling. Oppfølging/støtte: N = 849, Tilsyn/kontroll = 851*

	Oppfølging/støtte	Tilsyn/kontroll
Ja, absolutt	23 %	28 %
Ja	46 %	46 %
Nei	23 %	18 %
Nei, absolutt ikke	8 %	8 %

Det er betryggende at de fleste fosterforeldrene, to tredjedeler, mener barnevernet ivaretar så vel støtteoppgaver som kontrollopgaver. Det er imidlertid lite betryggende at bare en fjerdedel mener dette absolutt, og urovekkende at mellom en fjerdedel og en tredjedel mener at barnevernet *ikke* gjør det.

Det er en klar sammenheng mellom vurderingen av ivaretagelse av de to oppgavene. Dersom fosterforeldrene mener barnevernets oppfølging er god, mener de som regel også at barnevernet fører godt tilsyn ($r = .77$). Det er videre en klar sammenheng mellom hva fosterforeldrene mente om dette ved oppstarten av plasseringen, og hva de mener nå ($r = .61 / r = .62$).

Verken slektskap eller lovhjemmel har betydning for hvor tilfredse fosterforeldrene er med barnevernets støtte og barnevernets kontroll. Men fosterforeldrene er noe mer tilfreds når de har oppfølging fra staten heller enn fra kommunen (støtte: $r = .12$ / kontroll: $r = .10$).

Har fosterforeldrenes oppfatning endret seg siden 1994? Tabellen under gir en oversikt.

Tabell 46

Fosterforeldrenes tilfredshet med barnevernets oppfølging og kontroll, i 1994 og 2005
Prosentvise fordelinger. 1994: N = 663/661, 2005: N = 863/851

	Oppfølging/støtte		Tilsyn/kontroll	
	1994	2005	1994	2005
Ja, absolutt	16 %	23 %	22 %	28 %
Ja	41 %	46 %	42 %	46 %
Nei	28 %	23 %	23 %	18 %
Nei, absolutt ikke	16 %	8 %	13 %	8 %

Som tabellen viser, er fosterforeldre av i dag noe mer tilfredse med både oppfølging/støtte og med tilsyn/kontroll enn fosterforeldrene var for elleve år siden. Tilsvarende er færre utilfredse med de samme forholdene. Endringene i tilfredshet er ikke svært store. Men de er i tråd med at det på de aller fleste områdene vi hittil har omtalt, er endringer i positiv retning

Hva henger tilfredshet med oppfølgingen sammen med?

For å få et mer overordnet bilde av hva fosterforeldrene mener om barnevernets støtte og kontroll er deres svar samlet i en sumskåre. Absolutt tilfredshet på begge områdene – både ved oppstart av plasseringen og nå – gir en skåre på 4. Absolutt utilfredshet gir en skåre på 16. Sumskåren er brukt for å få kunnskap om hvilke forhold tilfredshet med oppfølging henger sammen med.

Vi skal først se hva tilfredshet med oppfølging *ikke* henger sammen med. Den henger ikke sammen med lovhjemmel for plasseringen, og heller ikke med om fosterforeldrene er i slekt med barnet eller ei¹², om de har gjennomført PRIDE grunnopplæring eller ei, eller om de blir

¹² Det er imidlertid en svak, men statistisk signifikant ($r = .11 - r = .12$) tendens til at slektsfosterforeldre var noe mindre tilfredse med oppfølgingen og kontrollen enn de øvrige fosterforeldrene ved *oppstartingen* av fosterforholdet. At de ikke lengre er det, er trolig en indikasjon på at de har erfart godt arbeid fra sine barneverntjenester og saksbehandlere.

fulgt opp av stat eller kommune. Ei heller henger tilfredshet sammen med omfanget av barnets problemer eller med graden av endringer i problemer, og eller med omfanget av forsterkingstiltak.

Tilfredshet med både støtte og kontroll blir i all hovedsak bestemt av forhold ved barnevernet, dvs. ved saksbehandler. Det viktigste er om fosterforeldrene mener saksbehandler ser dem som samarbeidspartnere ($r = .63$), og det nest viktigste er om de mener saksbehandlers har høy kompetanse ($r = .53$) og kjenner barnet ($r = .49$) og dem selv ($r = .47$).

Hyppighet av kontakt har betydning ($r = .41$), men ikke så stor betydning som at det er lett å få tak i saksbehandler ($r = .49$). At det er lett å få tak i saksbehandler er mye viktigere enn å ha noen å ringe til etter arbeidstid ($r = .25$). Antall saksbehandlere plasseringen har hatt betyr også noe ($r = .18$), men mindre enn forholdene over. Og til slutt: jo flere forhold som var avklart innen den første måneden av plasseringen, jo mer tilfreds er – rimeligvis - fosterforeldrene med barnevernets oppfølging, støtte og kontroll.

Hvis vi begrenser vår analyse til bare å se på om fosterforeldrene mener barnevernet fører god kontroll med barnets situasjon og utvikling i fosterhjemmet, finner vi at fosterforeldrene mener at hvor godt *saksbehandler* kjenner barnet og dem selv ($r = .46 / r = .43$) har langt større betydning enn hvor godt *tilsynsfører* gjør det ($r = .17 / r = .17$).

FOSTERFORELDRE – BARNEVERNETS SAMARBEIDSPARTNERE?

Når barn er i fosterhjem er ansvaret for barnet fordelt mellom barneverntjeneste, fosterforeldre og foreldre. Det er ikke entydig hva hver av disse kan og skal bestemme, og bestemmelsene om dette er ulike for hjelpetiltaksplasseringer og omsorgsplasseringer. Når plasseringen er et hjelpetiltak er det foreldrene som har omsorgsansvaret for barnet, og fosterforeldrene utfører den daglige omsorgen på vegne av dem. Når plasseringen er et omsorgstiltak er det barneverntjenesten som har omsorgsansvaret, og fosterforeldrene utfører den daglige omsorgen på vegne av barneverntjenesten. I begge plasseringstypene skal barneverntjenesten følge opp og støtte plasseringene og føre kontroll med at barnet har gode trivsels- og utviklingsbetingelser i fosterhjemmet.

Fosterforeldrenes muligheter for å kunne gi barnet god omsorg og utviklingsstøtte, styrkes når samarbeidet med barneverntjeneste og barnets foreldre er godt. Her er det samarbeidet mellom fosterforeldre og barneverntjeneste vi skal se på.

Fosterforeldre:

- *Har lyst til å si at det mest frustrerende med å være fosterforeldre, er at en saksbehandler som ser barnet et par ganger pr. år skal sitte å bestemme hva som er best for barnet (samvær og lignende), når vi som kjenner barnet best og ser hva det gjør med det, ikke blir hørt.*
- *Jeg savner oppfølgingen jeg fikk tidligere. Hun hadde peiling på fosterhjemsarbeid – og respekt for meg og mitt ”arbeid”. Vi var partnere. Likeverdige.*
- *Vi har nok opplevd mye bedre samarbeid og fått mye bedre hjelp enn ”vanlige” fosterfamilier.*

Barnets situasjon i fosterhjemmet vil bli påvirket av om fosterforeldre og barneverntjeneste har et godt samarbeid. Barneverntjenesten fatter beslutninger som gir premisser og rammer for den daglige omsorgen fosterforeldrene kan utøve. Samtidig er den informasjon fosterforeldrene gir saksbehandler et vesentlig grunnlag nettopp for disse beslutningene – i hvert fall burde den være det.

Det har gjennom år vært et ankepunkt fra fosterforeldre at barnevernet ikke ser dem som samarbeidspartnere, men heller som klienter (Syse 1982, Grotle 1993, diverse innlegg i Fosterhjemskontakt). I undersøkelsen fra 1994, mente imidlertid de fleste fosterforeldrene noe annet. Tabellen under viser hva de nå mener.

Tabell 47

Fosterforeldrenes opplevelse av om barnevernet, sett under ett, ser dem som samarbeidspartnere

Prosentvis fordeling. N = 858

Ja, absolutt	50 %
Ja	40 %
Nei	9 %
Nei, absolutt ikke	2 %

Ni av ti fosterforeldre mener at barnevernet – sett under ett – ser dem som samarbeidspartnere. Men bare halvparten mener dette ubetinget, og en av ti mener at barnevernet ikke gjør det.

Ett viktig kjennetegn på samarbeid er at man søker etter samarbeidspartnerens synspunkt og meninger. Et annet viktig kjennetegn er at samarbeidspartnerens synspunkt blir tillagt vekt. I det følgende skal vi se hvordan fosterforeldrene mener disse forutsetningene for reelt samarbeid blir ivaretatt.

Tabell 48

Fosterforeldrenes syn på om barnevernet spør om deres mening før det fattet beslutninger som angår barnet

Prosentvis fordeling. N = 849

Alltid	46 %
Som regel	34 %
Noen ganger	15 %
Aldri	5 %

Mens "bare" elleve prosent av fosterforeldrene mener at barnevernet ikke ser dem som samarbeidspartnere, mener tyve prosent at barneverntjenesten bare noen ganger eller aldri spør om dem om meningen deres før den fattet en beslutning. Vi skal nå se i hvilken grad fosterforeldrene mener at barneverntjenesten hører på hva de mener.

Fosterforeldre:

- *De hører på oss – men det er ikke sikkert at det skjer noe!!*

Tabell 49

Fosterforeldrenes syn på om de blir hørt når det gjelder observasjoner og meninger

Prosentvis fordeling. N = 772 / 859

	Ja absolutt	I noen grad	I liten grad	Absolutt ikke
Observasjoner de gjør	69 %	21 %	6 %	2 %
Meninger de har	64 %	28 %	6 %	2 %
Tiltak de ønsker for barnet*	59 %	30 %	9 %	2 %
Tiltak de ønsker for seg selv*	49 %	33 %	14 %	4 %
Synspunkt på samvær*	56 %	29 %	11 %	4 %

* Regulert for "uaktuelt". Fire prosent av fosterforeldrene ønsker ikke tiltak for barnet, og ti prosent ikke for seg selv. Elleve prosent har ikke synspunkt på samvær

Mellom to tredjedeler og en halvpart mener ubetinget at de blir hørt av barnevernet når det gjelder observasjoner de har gjort, meninger de har og ønsker de har om tiltak. Omvendt mener mellom halvparten og en tredjepart at de ikke ubetinget blir det¹³. Det er en tendens til at fosterforeldrene mener de blir minst hørt når det gjelder tiltak de ønsker for seg selv. Nesten hver femte fosterfamilie opplever at de blir lite, eller ikke i det hele tatt, hørt når det gjelder dette. Og mellom hver sjettede og syvende mener tilsvarende når det gjelder samvær. Vi kommer tilbake til samvær i et eget kapittel.

¹³ Som nevnt i innledningen, vil tolkningen av funnene svært mange ganger bli påvirket av øynene som ser, eller av hvem som har hvilken sko på. Funn som barneverntjeneste kanskje kan mene er positive kan fosterforeldre kanskje mene er negative.

Fosterforeldrenes opplevelser av å være samarbeidspartner, bli spurt om mening og bli hørt på mening er omtrent de samme nå som for elleve år siden. Nå som da er det også sterke sammenhenger mellom svarene på de ulike spørsmålene vedrørende samarbeid (fra $r = .51$ til $r = .81$). Hvis fosterforeldrene opplever å bli sett som samarbeidspartner, er sannsynligheten stor for at de også opplever å bli spurt om hva de mener. Og hvis de mener de blir hørt på ett område, er sannsynligheten stor for at de mener å bli hørt også på de andre områdene. Og omvendt: hvis de opplever å *ikke* bli hørt på ett område, er sannsynligheten stor for at de opplever ikke å bli hørt på de andre. Opplevelse av å bli hørt synes å være en ganske generalisert opplevelse, og er trolig forårsaket av forhold både ved barnevernet og fosterforeldrene. Noen saksbehandlere er trolig mer lyttende og samarbeidsorientert enn andre, og noen fosterforeldre formidler seg trolig på måter som er mer hensiktsmessige for å bli både spurt og hørt.

Hva henger opplevelse av å være samarbeidspartner sammen med?

Vi har tidligere sett at det er en meget sterk sammenheng mellom at fosterforeldrene mener barneverntjenesten gir god støtte og kontroll og at de mener at barneverntjenesten ser dem som samarbeidspartnere. Det er da også meget av de samme forholdene som påvirker begge opplevelsene.

For begge opplevelsene er det først og fremst forhold ved *saksbehandler* som har betydning, og mer ”myke” forhold som har større betydning enn mer ”harde” forhold. Det betyr ikke at de siste forholdene er uten betydning, men de relativt sett har mindre betydning.

Når antall saksbehandlere fosterforeldrene har hatt øker ($r = .23$), når de har hatt perioder uten saksbehandler ($r = .24$), og når de ikke har saksbehandler nå ($r = .17$), så minsker opplevelsen av samarbeid. Helt ytre forhold som reiseavstand mellom barnevernkantor og fosterforeldre og om barnet er plassert innenfor eller utenfor egen kommune spiller ingen rolle for fosterforeldrenes opplevelse av å være samarbeidspart.

På samme måte som for vurderingen av barnevernets oppfølging har forhold ved fosterbarnet – som kjønn, alder, problemomfang og endring i problemomfang – ingen betydning for fosterforeldrenes opplevelse av om barnevernet ser dem som samarbeidspartnere.

Det har heller ikke slektplassering, lovhjemmel eller om det er kommune eller stat som har oppfølgingen av plasseringen.

TILSYNSFØRER

Alle barn som er i fosterhjem skal ha en tilsynsfører. Tilsynsføreren skal oppnevnes når barnet blir plassert. Tilsynsføreren har to oppgaver. Den ene er å føre kontroll med at barnet har det

godt i fosterhjemmet og at forutsetningene for plasseringen følges opp. Den andre er å være en støtteperson for barnet – en som barnet kan etablere tillit til. Tilsynsfører skal utføre sitt arbeid uavhengig av barneverntjenesten som har gitt tilsynsoppdraget.

Har barna tilsynsfører?

En første forutsetning for at den eksterne kontrollen med barnets situasjon i fosterhjemmet skal være betryggende, er at barnet faktisk *har* en tilsynsfører. På det tidspunktet undersøkelsen ble gjennomført var hvert femte barn (20 %) uten. I tillegg var noen fosterforeldre usikre på om barnet hadde det, slik at bare tre av fire barn (75 %) helt sikkert hadde tilsynsfører. Det er her ingen endringer i forhold til hvordan det var i 1994.

Men det at tre av fire barn hadde tilsynsfører nå, betyr ikke at tre av fire har hatt tilsynsfører gjennom hele plasseringsforløpet. Vi har allerede sett at i bare en tredjedel av sakene var tilsynsfører oppnevnt innen en måned etter plasseringen. Tabellen under gir en oversikt over om barna har vært uten tilsynsfører.

Tabell 50

Perioder uten tilsynsfører

Prosentvis fordeling. N= 848

Aldri vært uten	36 %
Vært uten i kortere perioder	36 %
Vært uten mesteparten av tiden	25 %
Aldri hatt	3 %

Det er bare en tredjedel av barna (36 %) som har aldri vært uten tilsynsfører. En av tre (36 %) har vært uten i kortere perioder, men en av fire (25 %) har vært uten mesteparten av tiden. I tillegg kommer noen få barn som har aldri hatt tilsynsfører. Også disse andelene er rimelig sammenlignbare med de tilsvarende andelene i 1994.

Det er – noe overraskende – ingen sammenheng mellom hvor lenge plasseringen har vart og om barnet har vært uten tilsynsfører i kortere eller lengre perioder.

Kontinuitet og stabilitet

Fosterforeldre:

- *Flere har vært oppnevnt, men ikke vært her. Det at det nå, etter så mange år, plutselig dukker opp en tilsynsfører oppfatter vi som irriterende og som en ekstra belastning. Barnet synes også det er negativt.*

- *Tilsynsfører nr. 1 "hilste på". Tilsynsfører 2 kom en gang og lekte i en time. Tilsynsfører nr. 3 har hatt et møte for å "bli kjent".*
- *Tilsyn for sjelden til at tilsynsfører blir tilstrekkelig kjent med barnet. Samt stadig skifte av tilsynsfører – og av saksbehandler – gjør at barnet ikke får tillit til de voksne. Og også at barn ofte må ha kontakt med psykolog, PPT, besøkshjem osv.*

En forutsetning nummer to for at det skal bli ført god ekstern kontroll er at det er kontinuitet og stabilitet over tilsynet, dvs. at tilsynsfører forblir i oppdraget sitt over tid, og at hun kommer de gangene hun skal. Bare da kan tilsynsfører bli godt nok kjent med barnet og dets situasjon i fosterhjemmet, og bare da kan barnet etablere tillit til tilsynsfører. Vi skal først se hvor mange tilsynsførere barnet har hatt, deretter på hvor ofte tilsynsfører kommer på besøk.

Tabell 51

*Antall tilsynsførere, blant de som har hatt det
Prosentvisfordeling. N = 804*

1 tilsynsfører	56 %
2 – 3 tilsynsførere	37 %
4 eller flere	7 %

Vi ser at noe over halvparten av barna bare har hatt én tilsynsfører. Men hvert femte barn (21 %) som bare har hatt én tilsynsfører, har vært *uten* tilsynsfører mesteparten av tiden, og hvert femte (21 %) har vært uten i kortere perioder. Slik er det også for de som har hatt to, tre, eller flere tilsynsførere, en stor andel har vært uten i kortere eller lengre perioder.

For svært mange av barna må det å ha tilsynsfører oppleves som at ukjente mennesker til ulike tider dukker opp, formidler at de skal være barnets tillitsperson, spør hvordan barnet har det, og blir borte. Svikten i kontinuitet og stabilitet er trolig først og fremst en belastning for barna, men er trolig også en belastning for fosterforeldre og barneverntjeneste. Svikten i tilsynsførerordningen er ett av de forholdene som ikke har endret seg siden 1994.

Jo lengre plasseringen har vart, desto flere tilsynsførere har barnet hatt ($r = .43$). Men lovhjemmel for plassering, plasseringssted (slekt eller nøytralt) og hvem som har oppfølgingsansvaret, er uten betydning.

For å kunne føre tilstrekkelig kontroll med barnets situasjon i fosterhjemmet, og for å kunne bli en person barnet har tillit til, forutsettes det at tilsynsfører skal møte barnet minst fire ganger i året¹⁴. Hvor ofte har tilsynsførerne til barna i denne undersøkelsen vært på besøk?

---

¹⁴ Under bestemte forhold kan det avtales at tilsynsbesøk skal være to ganger i året

Tabell 52

*Hyppighet av møter siste året, for de som har tilsynsfører
Prosentvis fordeling. N = 662*

Ingen møter	4 %
1 – 2 møter	23 %
3 – 4 møter	62 %
5 eller flere	11 %

Vi ser at en liten andel har tilsynsførere som ikke har vært på besøk siste året, men at de aller fleste har hatt tre til fire møter. Ser vi på kravet om fire besøk, finner vi at halvparten (53 %) – vel og merke av de som har tilsynsfører – har hatt det. Vi ser også at hvert tiende barn (11 %) har hatt flere besøk enn de fire som er bestemt i forskriften.

Trykker tilsynsførerordningen barnets situasjon i fosterhjemmet?

En tredje forutsetning for at tilsynsfører skal kunne føre tilsyn og kunne være en støtte for barnet, er at tilsynsfører kjenner barnet og også fosterfamilien. I hvilken grad mener fosterforeldrene at tilsynsfører gjør det? Bare de som har tilsynsfører nå er med i tabellen.

Tabell 53

*Fosterforeldrenes vurdering av om tilsynsfører kjenner barnet og dem selv
Prosentvis fordeling. Fosterbarnet: N = 651 / Fosterfamilien: N = 653*

	Fosterbarnet	Fosterfamilien
Kjenner svært godt	24 %	20 %
Kjenner noe	47 %	48 %
Kjenner lite	22 %	22 %
Kjenner ikke i det hele tatt	7 %	10 %

Bare hver fjerde fosterforeldre mener tilsynsfører kjenner svært barnet godt, og ytterligere en halvpart mener tilsynsfører kjenner barnet noe. Det å kjenne barnet noe er kanskje tilstrekkelig til å kunne føre kontroll med barnets omsorgssituasjon, men utilstrekkelig for å oppnå barnets tillit. Det å kjenne lite – eller ikke i det hele tatt – er utilstrekkelig også for det å kunne føre kontroll. Det er derfor verdt å merke seg at mellom hver fjerde og tredje fosterforeldre mener tilsynsfører kjenner barnet og dem selv lite eller ikke i det hele tatt.

Når fosterforeldrene mener tilsynsfører kjenner barnet godt, mener de også meget oftere at barnet synes det er positivt å ha tilsynsfører ($r = .52$). En drøy tredjedel av fosterforeldrene mener at barna har en positiv opplevelse av det å ha tilsynsfører. Men de fleste mener at barnets opplevelse er nøytral, og noen (11 %) at den er negativ.

Det har over lang tid vært bekymring for om tilsynsførerordningen sikrer barnets situasjon i fosterhjemmet godt nok. Fosterforeldrene ble derfor bedt om å angi sin *generelle* mening om det. Bare to av fem (42 %) menet at ordningen i stor grad sikrer fosterbarns situasjon, mens en av fem (18 %) mener den gjør det i liten grad.

Både nå og i undersøkelsen fra 1994 er det saksbehandler sitt kjennskap til barnet – heller enn tilsynsfører sitt kjennskap – som har betydning for om fosterforeldrene mener det blir ført god kontroll med plasseringen ($r = .46$ / $r = .17$).

Det har over svært mange år vist seg vanskelig for det første å sikre at barn i fosterhjem faktisk har en tilsynsfører, for det andre at tilsynsfører forblir i oppdraget sitt, og for det tredje at tilsynsfører gjennomfører de besøk som er forutsatt. For å bedre situasjonen har Barne- og familiedepartementet fått utarbeidet en veileder om tilsynsførerordningen (BLD 2006 c), og det blir oppmuntret til interkommunalt samarbeid for å sikre en bank av tilsynsførere. Det er imidlertid mulig at man bør tenke helt andre ordninger. Det finnes flere muligheter. Tilsynsoppgaven kan overføres til fylkesmannsembetene som allerede har tilsynsansvaret for barn i institusjon. Tilsynsoppgaven kan legges til helsesøster, som er en person mange barn og unge har tillit til og som mange oppsøker for å fortelle om seg, sine liv og sine vansker. Å legge tilsynsoppgaven til helsesøster kan bidra til å normalisere fosterbarns liv, ved at de – som alle andre barn – kan bli oppmuntret til å ”sladre” til helsesøster hvis noe er galt i familien/fosterfamilien. Endelig kan tilsynet med fosterbarns situasjon i fosterhjemmet styrkes ved føre å ressurser som går til tilsynsførerordningen inn i barneverntjenesten, slik at den kan følge fosterhjemmene tettere opp. En motforestilling mot dette kan være at det da ikke vil bli ført tilsyn med at forutsetningene for plasseringen blir fulgt opp. Imidlertid er fylkesmannsembetene klageinstans hvis noen opplever mangler ved barneverntjenestens arbeid.

OPPSUMMERING

Å oppleve skifte av saksbehandler er regel heller enn unntak. Selv i fosterforhold som bare har vart i inntil et år, har to av fem opplevd skifte av saksbehandler, og i plasseringer som har vart inntil tre år: tre av fem. Den manglende kontinuitet på saksbehandlersiden må utgjøre et problem for så vel fosterforeldre, fosterbarn og foreldre som for barnevernet selv. Problemet blir forsterket av at såpass mange som ett av fire fosterforhold har vært uten saksbehandler i kortere perioder. På det tidspunkt undersøkelsen ble foretatt var en av fem uten.

Fosterforeldre som hadde relativt hyppigere kontakt med saksbehandler ved oppstartingen har relativt hyppigere kontakt også i dag. Den vanligste møtefrekvensen mellom saksbehandler og fosterfamilien er ett til to møter i året, men fem prosent hadde ikke hatt noen.

Det er noe sjeldnere kontakt når barnet har vært lenge i fosterhjemmet og når det er plassert hos slekt/kjente. Det er noe hyppigere kontakt når barnet var eldre ved plassering, når barnet hadde problemer ved plassering, når barnet har problemer nå og når det er satt inn forsterkningstiltak. Det er videre noe hyppigere kontakt når fosterforeldrene opplever belastninger ved barnets samvær med foreldrene.

Tre av fire fosterforeldre mener de har passe mye kontakt med saksbehandler. Fosterforeldrenes tilfredshet med kontakthypighet er bestemt mer av deres opplevelse av saksbehandlers kompetanse og engasjement, enn av hvor hyppig kontakten faktisk er. Videre har fosterforeldrenes opplevelse av om saksbehandler kjenner barnet og dem selv stor betydning. Størst betydning har det likevel om de opplever at saksbehandler er lett å få tak i, hvilket nesten to av tre gjør.

Selv om de fleste mener saksbehandlers kompetanse for fosterhjemsarbeid er god, er det et ganske stort mindretall som ikke mener det. Disse er i den situasjon at de må samarbeide med, og i stor grad rette seg etter, en person de må oppleve har sviktende forutsetninger for å gi dem råd og foreta beslutninger. Særlig problematisk må dette være hvis fosterforeldrene opplever at saksbehandler verken kjenner barnet eller dem selv særlig godt. Det er bare et mindretall av fosterforeldrene som mener saksbehandler kjenner barnet og dem selv svært godt.

Slik er det også når det gjelder fosterforeldrenes oppfatning av barnevernets oppfølgingsarbeid. Selv om de fleste mener barnevernet gir god støtte og fører god kontroll, er det for få som mener dette absolutt, og for mange som mener at barnevernet ikke gjør det.

I fosterforeldrenes vurdering av barnevernets oppfølgingsarbeid er det (igjen) forhold ved saksbehandler som har størst betydning: om hun opplever å være kompetent og engasjert, og om hun kjenner barna og dem selv. Ytre forhold som reiseavstand og om barnet er plassert innenfor eller utenfor egen kommune er uten betydning.

Og slik er det også for fosterforeldrenes opplevelse av om barnevernet ser dem som samarbeidspartene eller ei, det er forhold ved saksbehandler det dreier seg om, og det kompetanse og kjennskap som er det vesentligste. Det betyr ikke at det å ha vært uten saksbehandler, eller å ha sjelden kontakt med saksbehandler er uten betydning, men at det har relativt sett mindre betydning.

Det er flere som mener barnevernet ser dem som samarbeidspartnere enn som mener at barnevernet spør dem om meningene deres før det fatter beslutninger som angår barnet. Opplevelsen av å bli sett som samarbeidspartner er trolig mer global, og sier kanskje mer om hvordan fosterforeldrene mener barnevernet definerer dem, enn om hvordan de mener

barnevernet behandler dem. Det å bli spurt om mening – og bli hørt på mening – gir trolig de mest presise beskrivelsene av samarbeidsforholdet.

Ulike undersøkelser har gjort ulike funn når det gjelder barnevernets forhold til sine brukere. I en undersøkelse over *foreldres* tilfredshet med sin kontakt med henholdsvis barnevern, BUP og PPT fant Sandbæk (1995) at de fleste var tilfredse med kontaktene, og at de som var i kontakt med barnevernet var like tilfredse som de som var i kontakt med de andre instansene. I en annen undersøkelse (Havnen & Sayer 2002, Havnen 2003) anga langt de fleste foresatte at de mente seg både forstått og respektert av saksbehandleren i sin, og også at barneverntjenestens innsatser var til hjelp for dem. Disse funnene står i motsetning til undersøkelser (Ryburn 1996, Uggerhøj 1996) som peker på at barnevernet tenderer til å behandle både foreldre og ungdommer som objekter heller enn subjekter i deres egen sak, men er i overensstemmelse med at saksbehandlere er funnet å legge mye energi i å få til et godt samarbeid (Egelund 2002).

Tilsynsfører

Fosterforeldrene har hatt færre tilsynsførere enn de har hatt saksbehandlere. Dette forklares imidlertid først og fremst med at de ikke har hatt tilsynsfører. Det er bare ett av tre barn som aldri har vært uten tilsynsfører, og en av fire har vært uten tilsynsfører mesteparten av tiden. På den tid undersøkelsen ble foretatt er bare trefjerdedeler av fosterforeldrene sikre på at barnet har tilsynsfører.

Av barna som har tilsynsfører da undersøkelsen ble gjennomført, har halvparten hatt minst fire besøk siste året. Det er imidlertid bare et mindretall av fosterforeldrene som mener tilsynsfører kjenner barnet og dem selv svært godt.

I dag og for elleve år siden

I forhold til for elleve år siden er det større stabilitet blant saksbehandlerne. Riktignok har like mange vært uten saksbehandler i perioder, men færre er uten nå, og færre har vært uten kontakt i siste året. Særlig er det verdt å merke seg at selv om slektsfosterforeldre har noe sjeldnere kontakt enn de øvrige fosterforeldrene, så er ulikheten noe mindre enn før. Fosterforeldrene er generelt noe mer tilfredse med hyppigheten av kontakt og de mener noe oftere at saksbehandler kjenner barnet og dem selv bedre. Ut fra dette er det knapt overraskende at de mener at så vel barnevernets støtte som barnevernets kontroll er noe bedre.

Barna er uten tilsynsfører like ofte som for elleve år siden. Men når de først har tilsynsfører har de noe oftere hatt besøk av denne fire ganger i året.

KAPITTEL 7

FORSTERKINGSTILTAK

Når omsorgsoppgavene til fosterforeldrene blir vurdert å være særlig store, kan barneverntjenesten sette inn ulike forsterkingstiltak. Ulike tiltak har noe ulike hensikter. Eksempelvis sikter tiltaket veiledning primært mot å utvikle og styrke fosterforeldrenes kunnskaper og forståelser for barnet og barnets behov, reaksjoner og relasjoner slik at de kan gi barnet best mulig utviklingsstøtte. Tiltaket avlastning/besøkshjem sikter primært mot å gi fosterforeldrene et pusterom fra sine oppgaver, eventuelt mot at barnet skal få erfaringer det ikke kan få i fosterhjemmet, eventuelt kombinert med at det skal opprettholde relasjoner til tidligere besøkshjem eller fosterhjem.

Forsterkingstiltak er ikke en lovfestet rettighet, men iverksettes etter skjønnsmessig vurdering. Tiltakene kan bli satt inn ved oppstartingen av fosterforholdet, eller de kan settes inn underveis. Når det ikke lenger er behov for tiltaket – eller det skulle vise seg ikke å ha den ønskede effekt – skal det opphøre.

HVILKE OG HVOR MANGE?

Tabellen under gir en oversikt over hvor mange fosterforeldre som har mottatt de mest brukte forsterkingstiltakene.

Tabell 54

Forsterkingstiltak i fosterhjemmene

Prosentvis fordeling. N = 838 – 845

	Mottatt hele tiden	Mottatt del av tiden	Aldri mottatt
Forhøyet lønn	28 %	32 %	50 %
Frikjøp fra jobb	16 %	31 %	53 %
Forhøyet utgiftsdekning	7 %	14 %	79 %
Avlastning/besøkshjem	18 %	31 %	50 %
Støttekontakt	2 %	11 %	87 %
Veiledning, individuelt	17 %	36 %	47 %
Veiledning, gruppe	6 %	15 %	79 %

Økonomiske tiltak som forhøyet lønn og frikjøp fra jobb¹⁵, avlastnings/besøkshjem og veiledning er de forsterkingstiltakene som flest har fått. Rundt halvparten av fosterforeldrene

---

¹⁵ En del fosterforeldre (24 %) oppgir at de har mottatt både forhøyet lønn og frikjøp fra jobb. Undersøkelsen gir ingen informasjon om dette er tiltak som har fulgt etter hverandre, eller om de har blitt gitt samtidig. I undersøkelsen fra 1994 var ”Frikjøp fra jobb” ikke med som alternativ..

har mottatt ett eller flere av disse tiltakene (se kolonnen ytterst til høyre). Forhøyet utgiftsdekning, støttekontakt og gruppeveiledning er det relativt få som har mottatt.

Av tabellen ser vi at det er vanligere å ha mottatt et tiltak en del av tiden, enn å ha mottatt det gjennom hele plasseringsperioden¹⁶. Under følger en skjematisk oversikt over flyten i tre tiltak som mye brukt:

	Individuell veiledning	Avlastning/ besøkshjem	Frikjøp fra vanlig jobb
Satt i verk ved oppstart	29 %	22 %	36 %
Avsluttet etter en tid	11 %	4 %	20 %
Satt i verk underveis	24 %	27 %	10 %
Avsluttet etter en tid	11 %	8 %	5 %
Har tiltaket i dag	29 %	36 %	20 %

Oversikten viser at de tre tiltakene har noe ulike flytmønstre. I tiltaket ”veiledning” har det vært relativt stor utskifting: relativt mange har avsluttet underveis, og nye har kommet til. Ved starten av plasseringen og i dag er andelen som mottar veiledning like stor. I tiltaket ”avlastning/besøkshjem” har få avsluttet tiltaket, samtidig som mange nye har kommet til. Det er derfor flere fosterforeldre som har avlastning/besøkshjem i dag enn da plasseringen startet. Tiltaket ”frikjøp” er det mange som startet opp med, men også mange som har avsluttet, og ikke så mange nye som har kommet til. Det er derfor færre som mottar frikjøp i dag enn det var ved oppstartingen. Vi kan se antydninger til tre ulike ”flytmønstre”. Flytmønsteret i veiledning er oppstart under hele plasseringsforløpet og rimelig *høy* grad av avslutning. Flytmønsteret i avlastning/besøkshjem er oppstarting under hele plasseringsforløpet, og rimelig *liten* grad av avslutning. I frikjøp er flytmønsteret tidlig oppstarting, og stor grad av avslutning.

Fosterforeldre:

- *”Vi ser i vår ”fostervernekrets” at barneverntjenesten ofte har en grunntanke om at en bør sette inn mange hjelpetiltak i oppstarten, for så å trekke dem tilbake innen to til tre år. Vi mener det er grunnleggende feil. Vi har i hvert fall erfaring med at dess lengre tid det går, dess sterkere båndene våre blir til disse barna, dess mer synlige blir skadeomfanget og hverdagen dermed tøffere.”*

Vi skal nå skifte fokus fra *hvilke* tiltak fosterforeldrene har fått, til hvor *mange* de har fått. Tabellen under viser om forsterkingstiltakene er jevnt fordelt på fosterforholdene eller om det er slik at noen har hatt/har svært mange, mens andre har vært/er helt uten. Tabellen gir en oversikt over hele plasseringstiden og over hvordan det er i dag.

¹⁶ Når vi så vet at plasseringsperiodene fremdeles pågår – og at mange er planlagt å pågå lenge – vil det bli ennå færre som har mottatt et tiltak gjennom hele plasseringsperioden. Forsterkingstiltakene skal opphøre når det ikke lenger er bruk for dem, eller de viser seg å ikke være til hjelp

Tabell 55

Hvor mange forsterkingstiltak fosterforeldrene har hatt i løpet av plasseringstiden og pr i dag
Prosentvis fordeling. N = 838

	Totalt i løpet av plasseringen	Pr. i dag
Ingen	11 %	35 %
Ett	18 %	22 %
To	22 %	19 %
Tre	21 %	13 %
Fire eller flere	27 %	11 %

Det er bare en av ti fosterfamilier (11 %) som aldri har mottatt noe forsterkingstiltak. Det er over dobbelt så vanlig å ha mottatt mange tiltak, som ikke å ha mottatt tiltak i det hele tatt.

Vi har tidligere sett at mange har mottatt tiltak bare en del av tiden. Pr. i dag er hvert tredje fosterforhold uten forsterkingstiltak, og det er færre som mottar tre eller flere tiltak.

Andelen fosterforeldre som har mottatt forsterkingstiltak nå, er større enn den var i 1994 (89 % vs 70 %). Det er også flere som har mottatt mange tiltak. For elleve år siden hadde bare hver fjerde plassering mottatt tre eller flere tiltak, mot nå en av to. Det er særlig besøkshjem som har økt, men det har også vært øking i individuell veiledning, og i frikjøp fra jobb. Støttekontakt blir derimot brukt mindre. Det er mulig å spekulere over om besøkshjem – som er et mer intensivt tiltak – i økende grad blir foretrukket fremfor støttekontakt.

NÅR BLIR DET SATT INN FORSTERKINGSTILTAK?

Hensikten med forsterkingstiltak er å forsterke fosterforholdet. Det kan være mange og ulike forhold som gjør at en forsterking er ønskelig eller nødvendig. Forhold ved barna er trolig det viktigste, men også forhold ved fosterforeldrene og ved rammebetingelser for plasseringen kan ha betydning. I denne undersøkelsen er det først og fremst forhold ved barna vi har mulighet for å se på. Av forhold ved barna skal vi se på kjønn, alder og barnas problemomfang. Vi skal deretter se om varighet av plasseringen spiller inn, og om slektskap, lovhjemmel og hvem som har oppfølgingsansvaret har betydning.

Barnets kjønn og alder

Vi har tidligere sett at sammenhengen mellom kjønn og problematferd er svak. Det må derfor vurderes som positivt at det ikke er noen sammenheng mellom kjønn og omfang av forsterkingstiltak. Det har vært satt inn forsterkingstiltak i 90 prosent av fosterhjemmene hvor fosterbarnet er gutt, og 87 prosent av fosterhjemmene hvor fosterbarnet er jente.

Vi har videre sett at jo eldre barna var da de kom i fosterhjemmet jo større er sannsynligheten for at de hadde mange og store problem, med unntak av at fosterforeldrene mente at de aller eldste barna hadde mindre problem enn mellomalder barna. Sammenhengen mellom alder og at det har vært satt inn mange forsterkingstiltak er ikke sterk ($r = .10$), men jo yngre barna var da de kom, jo sjeldnere og jo færre forsterkingstiltak har de hatt.

Barnets problemomfang

Når fosterforeldrene opplever at barnet har mange og store problemer, vil de ofte ha behov for sammensatte forsterkingstiltak. Tabell viser sammenhengen mellom antall store problem ved plasseringen og hvor mange forsterkingstiltak som er satt i verk gjennom plasseringsforløpet.

Tabell 56

*Forsterkingstiltak sammenholdt med fosterbarnets problemomfang ved plassering
Prosentvis fordeling. N = 683*

	0 - 1 forsterk.tiltak	2 - 3 forsterk.tiltak	4 og flere forsterk.tiltak
Ingen store problemer	60 %	28 %	12 %
Et til to store problemer	34 %	40 %	26 %
Tre til fire store problemer	16 %	36 %	48%

Pearson value: 94,50, df: 4, $p < .000$

Jo flere store problem barnet hadde da det kom i fosterhjemmet, desto større er sannsynligheten for at det har blitt satt inn forsterkingstiltak, og for at det har blitt satt inn flere tiltak. En tilsvarende sammenheng er det også mellom forsterkingstiltak og barnets problemomfang pr. i dag ($r = .29$). Sammenhengen mellom problemomfang og forsterkingsomfang er relativt sterk, og må sees som en indikasjon på at barnevernet setter inn mest ressurser der hvor det trenges mest.

Plasseringens varighet

Når plasseringer har vart lenge, har det vært lengre tid til å sette inn forsterkingstiltak. Man skulle derfor tro at de hadde hatt forsterkingstiltak oftere enn plasseringene som har vart kort. Slik er det imidlertid ikke. Plasseringene som har vart lengst har oftere vært helt uten forsterkingstiltak. I plasseringer som har vart i ti år eller lengre har nesten to tredjedeler (62 %) vært uten forsterkingstiltak, mot bare en fjerdedel (24 %) i plasseringene som har vart i inntil ett år. Dette betyr at dagens barnevern setter i verk forsterkingstiltak noe oftere enn gårsdagens.

At forsterkingstiltak blir brukt mer nå enn tidligere kan skyldes flere forhold, som trolig forsterker hverandre heller enn å utelukke hverandre. Ett forhold kan være at barn som

kommer i fosterhjem nå er mer skadet enn tidligere, fordi foreldrenes problemer har endret seg fra å ligge på et mer ytre plan til å ligge på et mer indre, personlighetsmessig plan (jfr. Grinde 1995). Vi har imidlertid lite klare data på om barna faktisk har større vansker, og fosterforeldrene i denne undersøkelsen synes ikke at barnas problemomfang er større enn det fosterforeldrene i 1994 syntes. Et annet forhold kan være endret forståelse av hvor krevende fosterforeldrenes omsorgsoppgavene er. Et tredje forhold kan være at fosterhjemsomsorg i økende grad blir sett som et prosjekt som fosterforeldre ikke skal være alene om (Vinnerljung 1996, Havik & Backe-Hansen 1998). Denne endringen har skjedd svært gradvis, og i hvert fall over lengre tid enn ti år. Fra henholdsvis Sverige og England mener Vinnerljung (1996) og Sinclair (2005) et skille fant sted i løpet av åttitallet. Slik sett kan det sies at Bettelheim (1971) sitt utsagn om at "Love is not enough" har blitt stadig mer styrende for oppfølgingen av fosterhjemmene. Kunnskap, forståelse og spesifikk omsorgskompetanse blir sett som stadig viktigere, jfr. målsettingen om at alle fosterforeldre bør ha PRIDE grunnopplæring, og at veiledning blir gitt oftere nå enn før.

Rammebetingelser for plasseringen

Vi har sett at det er sammenhenger mellom ulike aspekter ved barnevernets oppfølging, og det at barnet er plassert hos slektninger. Vi har også sett at sammenhengene er svakere nå en for elleve år siden. Hvordan er sammenhengen mellom slektsplasseringer og omfang av forsterkingstiltak?

Tabell 57

Forsterkingstiltak sammenholdt med slektsplassering

Prosentvis fordeling. N = 793

	Ingen forsterk.tiltak	1 – 2 forsterk.tiltak	3 og flere forsterk.tiltak
Slektsplassering	26 %	41 %	33 %
Nøytral plassering	9 %	40 %	51 %

Pearson value: 33,25 df: 2, p < .000

Slektsplasseringene har for det første oftere ikke mottatt forsterkingstiltak i det hele tatt, og har for det andre har de sjeldnere mottatt mange tiltak. Slik var det også for elleve år siden. Men selv om forskjellen er like stor når det gjelder om man har mottatt tiltak, så har den blitt mindre når det gjelder det å ha mottatt *mange* tiltak. For elleve år siden hadde de nøytrale plasseringene mottatt mange forsterkingstiltak tre ganger så ofte som slektsplasseringene. At slektsfosterforeldre oftere er helt uten tiltak kan et stykke på vei forklares ved at de mener barna var mindre problembelastet. Vi skal om kort tid se at slektsfosterforeldre er verken mer eller mindre tilfredse med omfanget av forsterkingstiltak.

Også når det gjelder hvem som har oppfølgingsansvaret for plasseringen er det ulikheter i omfang av forsterkingstiltak. Forsterkingstiltak blir satt i verk noe oftere og noe mer omfattende når plasseringen blir fulgt opp av staten enn når den blir fulgt opp av kommunen ($r = .14$). Dette er i tråd med at vi tidligere har sett at barna som blir fulgt opp av staten hadde noe større problemomfang da de kom i fosterhjemmet, og også noe større problemomfang pr. i dag.

Vi har nå flere ganger sett at lovhjemmel for plasseringen er uten betydning for de forhold vi har omtalt. Slik er det også når det gjelder om det er satt inn forsterking eller ei, og omfanget av forsterking som er satt inn.

ER FORSTERKINGSTILTAKENE TILSTREKKELIGE?

Fosterforeldre:

- *”Vi har to barn som bærer på store skader som følge av omsorgssvikt de første leveårene. Vi mottar i dag de forsterkingstiltak som er mulig i vår situasjon. Vi har stått hardt på avlastning – det har berget oss.”*
- *”Vi savner mer kreativitet når det gjelder forsterkingstiltakene. Vi ble anbefalt avlastningshjem, men nektet å motta det da vi mente det ikke ville gagne barna. (I ettertid ser vi at det var et klokt valg). Måtte ”jobbe” litt mer for å få gehør da vi mente at den beste hjelpen vi kunne motta var en stødig og stabil barnevakt. Barnevakten er blitt ansatt i barneverntjenesten og kan ved oppsigelse få attester for sitt arbeid, noe som gjør det attraktivt for vår fantastiske 18 år gamle barnevakt (nesten som barna har fått en storesøster).”*

De fleste fosterforeldrene (63 %) mener at forsterkingstiltakene de mottar pr. i dag dekker behovene deres. Men hver sjettede (16 %) mener de er klart underdekket. Vi skal nedenfor se om grad av tilfredshet har sammenheng med omfang av tiltak.

Tabell 58

Om forsterkingstiltakene vurderes å dekke behovene, sammenholdt med antall tiltak

Prosentvis fordeling. N = 724

	0 – 1 forsterk.tiltak	2 – 3 forsterk.tiltak	4 eller flere forsterk.tiltak
Dekker i stor/meget stor grad	54 %	61 %	72 %
Dekker i noen grad	18 %	26 %	17 %
Dekker lite/overhodet ikke	28 %	13 %	11 %

$\chi^2 = 27.51$, df: 4, $p < .000$

Jo flere forsterkingstiltak fosterforeldrene mottar, jo mer dekkende mener de forsterkingen er. Tre fjerdedeler (72 %) av fosterforeldrene som mottar tre eller flere tiltak, to tredjedeler (61 %) av de som mottar ett til to tiltak og halvparten (54 %) av de som ikke mottar noe tiltak i

det hele tatt, mener at deres behov for forsterkning er dekket. Samtidig er det verdt å merke seg at halvparten av de som ikke har mottatt noe forsterkingstiltak, heller ikke synes at de har trengt det. Det er også verdt å merke seg at en av ti som har hatt mange tiltak, likevel synes at de har trengt mer. Trolig illustreres dette at tyngende omsorgsoppgaver og store problemer ikke alltid lar seg løse ved de forsterkingstiltak barnevernet rår over.

Men fosterforeldrenes oppfatning av om forsterkingstiltakene er tilstrekkelige eller ei, har ikke bare sammenheng med om og hvor mange tiltak de mottar. Det har også sammenheng med om de mener barnets problemomfang har blitt mindre ($r = .19$). Men aller viktigst er hvor tilfredse de er med barnevernets oppfølging. Og som vi har sett i kapittel 6 er fosterforeldrenes tilfredshet med oppfølgingen først og fremst bestemt av forhold ved saksbehandler: om saksbehandler blir oppfattet som kompetent og engasjert, om hun blir opplevd å kjenne barnet og dem selv og om hun blir opplevd å se fosterforeldrene som samarbeidspartnere.

Vi har sett at slektsfosterforeldre mottar forsterkingstiltak sjeldnere enn øvrige fosterforeldre, og også at de mottar noe færre tiltak. De mener imidlertid like ofte som de øvrige at tiltakene de får er tilstrekkelige.

Hvilke tiltak er særlig savnet?

De forsterkingstiltak flest fosterforeldre savner er veiledning og avlastning. Hver tredje fosterforeldre (33 %) mener det er for lite veiledning og like mange (32 %) at det er for lite avlastning. Men også forhøyet utgiftsdekning (25 %), forhøyet lønn (22 %) og frikjøp (21 %) er tiltak ganske mange ønsker mer av. Det er også noen av fosterforeldrene som – i invitasjonen til å skrive ned tanker/kommentarer som ikke ble dekket av spørreskjemaet – har understreket at frikjøp i seg selv er utilstrekkelig, fordi frikjøpet ikke reelt kompenserer for lønnstapet.

Fosterforeldre:

- *Det er avlønningen som er den store irritasjonen i vårt arbeid!! Det bør ikke være lov å tilby en voksen erfaren person lønnstrinn 9 i en jobb som krever deg 24 timer i døgnet. Har i tillegg aldri hørt om fosterforeldre som må betale avlastning og SFO fra det beløpet som barnet har fått tildelt for at en av oss skal kunne være tilgjengelig til enhver tid. Hvis barnevernet mener at barna skal få oppleve det samme som andre barn i form av aktiviteter så må lønna heves betraktelig.*
- *Lønnet i lønnstrinn 8 i noen år. Langt fra lønnskompensasjon, men med pålegg om ikke å ta meg jobb utenom!*
- *Det å være fosterfamilie bør ikke bli en økonomisk påkjenning. Skal man kunne følge opp barnet slik en bør, blir det vanskelig å jobbe 100 %. Men taper man penger blir det vanskelig.*

- *Frikjøp fra vanlig jobb er genialt!! -> over mange år!!*

Støttekontakt er det tiltaket færrest mener det burde vært mer av (16 %) – selv om vi har sett at dette er et tiltak som få har fått og at det er et tiltak det har blitt mindre av, i forhold til for elleve år siden.

Også for elleve år siden var veiledning det enkelttiltaket flest mente de trengte mer av. Selv om andelen som mener det er noe mindre nå enn da – trolig fordi flere faktisk får veiledning nå enn da – skal vi i avsnittet som følger gå mer inn på fosterforeldrenes oppfatninger vedrørende veiledning.

VEILEDNING

Fosterforeldre:

- *Det er i all hovedsak manglende veiledning og det å føle at en ikke blir hørt/møtt i sin frustrasjon/hjelpeløshet.*
- *Det var aldri veiledning å få. Vi ønsket veileder med kompetanse på kultur og språk – fra der vår datter kom fra.*
- *Barnet er fra en annen kultur og har mange traumer fra krig og flukt. Dette gir oss utfordringer det kan være vanskelig å få hjelp til.*

Selv om nesten halvparten av fosterforeldrene har mottatt individuell veiledning – enten i en periode eller under hele plasseringstiden, mener en tredjedel av fosterforeldrene at det er for lite veiledning. Det er ikke overraskende at de mener det. De aller fleste mener at barnet hadde behov for særlig omsorg og oppfølging da det kom i fosterhjemmet og mange mener at barnet fremdeles har det. Mange mener også at de hadde fått dårlig informasjon om barnets vansker. Senere skal vi se at det enkelttiltaket flest fosterforeldrene mener ville være til mest hjelp for dem, er hjelp til å forstå og håndtere barnets atferd og reaksjoner.

Veiledning er et tiltak som har blitt iverksatt i økende grad. Jo kortere plasseringen har vart, jo større er sannsynligheten for at fosterforeldrene har mottatt veiledning. I 49 prosent av plasseringene som har vart i mindre enn to år, ble veiledning satt i verk fra starten. Slik var det bare for 37 prosent av plasseringene som har vart mellom seks og syv år, og bare 13 prosent av plasseringene som har vart i ti år eller lengre.

I neste avsnitt skal vi se hvilke områder fosterforeldrene mener veiledningen bør rette seg mot. Deretter skal vi se om de mener veiledningen bør være individuell eller i gruppe og hvem de mener bør forestå den.

Hva veiledningen bør rette seg mot

Hva mener fosterforeldrene at veiledningen bør rette seg mot? Tabellen som følger gir en oversikt. Mange fosterforeldre mente veiledningen burde rette seg mot flere forhold og prosentene adderes derfor ikke til hundre.

Tabell 59

Hva fosterforeldrene mener veiledningen bør rette seg mot

Prosentvis fordeling. N = 856

Forhold ved barnet	87 %
Forholdet til barnets foreldre	55 %
Forhold innad i fosterfamilien som helhet	47 %
Forholdet til barnevernet	25 %
Fosterforeldrenes forhold (par-forholdet)	15 %

Det er ikke overraskende at de aller fleste fosterforeldrene mener veiledning bør rette seg mot forhold ved barnet. Omsorg, utviklingsstøtte og endringsarbeid i forhold til fosterbarnet er den grunnleggende hensikt med fosterhjemtiltaket. Å gi god utviklingsstøtte til barn som har særlige behov, krever særlige forståelser og relasjonelle ferdigheter. Selv om fosterforeldrene mener det går bedre for barnet etter hvert, vil det stadig være mange og komplekse avveininger som må foretaes, og mange og komplekse følelser som blir aktivert.

Det er heller ikke overraskende at noe over halvparten av fosterforeldrene mener veiledningen bør rette seg mot forholdet til barnets foreldre. Fosterforeldre og foreldre vil ofte ha ulike normer, verdier og virkelighetsforståelser, og også ulike handlingssett. De vil være i ulike posisjoner i forhold til barnet, og det vil ofte være uklare avtaler om hvem som kan og skal bestemme hva. Ønskeligheten av å fremme samarbeid er åpenbar, likeså nødvendigheten av å forebygge og håndtere konflikt.

Fosterforeldre som er i slekt med barnet, og fosterforeldre som har barnet plassert som et hjelpetiltak, mener verken oftere eller sjeldnere enn andre fosterforeldre at forholdet til foreldrene er et viktig tema å få veiledning på. Man kunne tenkt seg at de hadde sett temaet som særlig viktig, fordi begge plasseringsformene kan møte særlige utfordringer vedrørende balansen mellom nærhet og distanse. For fosterforeldrene i hjelpeplasseringene fordi de utøver den daglige omsorgen for barnet på vegne av foreldrene og ikke på vegne av barnevernet. For slektsfosterforeldrene fordi de har en relasjonell fortid – og også fremtid – med barnets foreldre, og fordi andre slektsmedlemmer ofte vil oppleve seg som meningsberettiget når det gjelder hvordan så vel omsorg som relasjoner bør være. Vi skal i kapittel 10 se hvordan fosterforeldrene mener forholdet er mellom dem selv og barnets foreldre.

Fosterforeldre:

- *Vi er i slekt med fosterbarnet. Mye familiekonflikter gjør ting veldig vanskelig. Det er ikke lett å "lykkes" når alle prøver å finne feil. Men vi overlever! Det må vi tro.*
- *Fosterforeldre som er i slekt med barnet slår veldig positivt ut for barnet, men kan være noe mer slitsomt for fosterforeldrene.*

At nesten halvparten av fosterforeldrene angir at forhold innad i fosterfamilien er et viktig område for veiledning, reflekterer trolig det faktum at det å ta imot et fosterbarn fører til endringer både for og i det enkelte familiemedlemmet og for og i familiesystemet som helhet. Et betydelig mindretall av fosterforeldrene (23 %) opplever eksempelvis at det at de ble fosterforeldre har hatt negative så vel som positive effekter på deres egne barn. Noen (12 %) opplever at det har det også hatt det i forholdet til slekt og venner.

Det er bare femten prosent som mener veiledningen bør rette seg mot parforholdet. Dette er en noe større andel enn i 1994, men andelen er fremdeles liten. Det å dra omsorg for et barn som krever særlig mye kan utgjøre en slitasje på parforholdet. På den annen side har vi sett at samlivsbrudd er sjeldnere i fosterfamilier enn i andre familier. I en intervjuundersøkelse blant fosterforeldre fant Höjer (2001) at deres fosterforeldreskap var preget av stor grad av delte observasjoner og refleksjoner vedrørende barnet og av hvordan dagen hadde gått. Höjer mener at fosterforeldrene fant det hun benevner som "det reflekterende foreldreskap" givende, og at de delte refleksjonene var en støtte for deres innbyrdes forhold.

I vår undersøkelse mener de fleste fosterforeldrene at det å være fosterforeldre har virket positivt eller nøytralt for forholdet dem imellom. Men en av fem mener det har hatt negative så vel som positive virkninger, og noen helt få at det har hatt overveiende negative virkninger. Fosterforeldre som opplever at det har hatt sammensatte virkninger mener noe oftere enn de øvrige at veiledningen bør rette seg mot parforholdet. ($r = .16$).

En fjerdedel av fosterforeldrene mener veiledningen bør rette seg mot forholdet til barnevernet. Det er naturlig av fosterforeldre ønsker veiledning på barnevernet. På samme måte som det er innebygd spenninger i forholdet mellom fosterforeldre og barnets foreldre er det innebygd spenninger i forholdet mellom fosterforeldre og barnevernet. Barnevernet har mange og tildels motstridende oppgaver overfor fosterhjemmene. Det kan være vanskelig å forstå og forholde seg til et system som har støtteoppgaver, kontrollopgaver og beslutningsoppgaver så vevet inn i hverandre som barnevernet har. Det kan oppleves som viktig å få tak i hvordan barnevernet tenker og handler. Det synes å bli opplevd særlig viktig av slektsfosterforeldre – noe flere slektsfosterforeldre enn andre fosterforeldrene mener veiledningen bør rette seg mot forholdet til barnevernet (35 % mot 23 %) ($r = .10$).

Samlet er det imidlertid en noe mindre andel som ønsker veiledning på barnevernet nå, enn det var enn i 1994. Da ønsket en tredjedel av fosterforeldrene veiledning på barnevernet. Det er mulig at nedgangen kan taes som en indikasjon på et mer åpent og forutsigbart barnevern?

Individuelt eller i gruppe? Og av hvem?

Så godt som alle fosterforeldrene (96 %) mener veiledningen bør gies som individuell veiledning. Men halvparten ønsker seg gruppeveiledning i tillegg. Det er bare noen helt få (4 %) som ønsker gruppeveiledning heller enn individuell veiledning.

For å få frem informasjon om hvem fosterforeldrene helst vil ha veiledning av ble fosterforeldrene bedt om å prioritere tre av åtte mulige veiledere. Fosterforeldrenes svar følger i tabellen under.

Tabell 60

*Hvem fosterforeldrene helst vil ha veiledning av
Prosentvis fordeling. N = 854*

Saksbehandler i barneverntjenesten	51 %
Fosterhjemtjenesten/Bufetat	43 %
Erfarne fosterforeldre	43 %
Barn og unges psykiske helsevern (BUP)	32 %
Privatpraktiserende psykolog	17 %
Pedagogisk psykologisk tjeneste (PPT)	10 %
Andre	6 %
Ingen	3 %

Før vi ser nærmere på hvem fosterforeldrene helst vil ha veiledning av, skal vi bare kort merke oss at en meget liten del av fosterforeldre ikke ønsker veiledning av noen. I denne lille andelen er slektsfosterforeldre noe overrepresentert ($r = .14$). At de er det, reflekterer kanskje at de opplever seg mer som en besteforelder, tante eller onkel som drar omsorg for "sitt eget" barn, enn som fosterforeldre som drar omsorg for "barnevernets barn". De fleste slektsfosterforeldre har trolig ikke hatt et generelt ønske om å bli fosterforeldre i et offentlig system, men om å ta vare på et kjent og oftest kjært barn som trenger dem, og som de føler forpliktelse for.

For øvrig er det saksbehandler i barneverntjenesten som peker seg ut som oftest ønsket som veileder, tett fulgt av fosterhjemtjenesten og erfarne fosterforeldre. Men det kan også være motforestillinger mot at barneverntjenesten skal forestå veiledningen:

Fosterforeldre:

- — *en uavhengig veileder, en fortrolig samtalepartner med kompetanse som står i forhold til barnets ”problemer”. Veiledningen bør være uavhengig av den som har gitt fosterforeldrene oppdraget – barnevernet – og et godt veiledningsopplegg kan etter min mening erstatte dagens tilsynsførerordning.*

I forhold til undersøkelsen for elleve år siden, er andelen som nå ønsker seg veiledning fra den statlige fosterhjemtjenesten større enn andelen som den gangen ønsket seg veiledning fra barnevernkontoret i fylket (43 % mot 33 %). Det er mulig at dette reflekterer at fosterforeldre er kjent med – eller selv har erfart – at noen fosterhjemtjenester har organisert egne veiledningstjenester for fosterforeldre (se for eksempel Ianke & Thorød 2006).

At så mange fosterforeldrene mener veiledning best kan skje ved saksbehandler i barnevernet, peker i retning av at de har hatt gode erfaringer med veiledning de har fått av henne. Det er dobbelt så mange som ønsker at veiledningen skal gies av saksbehandler i barnevernet, enn som ønsker veiledning på barnevernet.

KURS OG SEMINAR

I tillegg til at om lag halvparten av fosterforeldrene har fått veiledning over kortere eller lang tid, har relativt mange deltatt på kurs og seminarer, og/eller i samtalegruppe for fosterforeldre.

Fosterforeldre:

- *Alle fosterforeldre bør få tilbud om kurs/opplæring.*
- *Omlegging av barnevern fra fylke til region har gitt bortfall av kurs. Barnevernet betaler ikke kurs til fosterforeldrene. De burde ha betalt et kurs hvert år.*
- *Det er fint med kurs, men hva med barna da? Vi har ingen familie i nærheten som kan passe dem.*

En tredjedel av fosterforeldrene har ikke deltatt på noen av de kursene, seminarne eller møtene de blir spurt om de har deltatt på. Men hver fjerde har deltatt på minst tre av dem. Det vanligste er å ha deltatt på en spesifikk type kurs/møte/seminar en eller to ganger. Unntaket er møtene i fosterhjemsforeningen og samtalegruppene ledet av fagperson hvor det er flere som hadde deltatt mange ganger. Tabellen som følger gir en oversikt over fosterforeldrenes deltagelse i seminar, kurs og møter.

Tabell 61

Fosterforeldrenes deltagelse i seminar, kurs, samtalegrupper og møter
Prosentvis fordeling. $N = 768 / 823$

Seminar	39 %
Familiehelg	37 %
Møter i fosterhjemsforeningen	29 %
PRIDE etteropplæringskurs	13 %
Samtalegruppe med fagperson	33 %
Samtalegruppe uten fagperson	13 %

De fleste (65 % – 90 %) mener at seminarene, kursene, familiehelgene samt møtene i fosterhjemsforeningen hadde vært nyttige. De mener relativt sjeldnere at samtalegruppe som ikke er ledet av en fagperson er nyttig, og relativt oftere at faglige seminar/kurs som går over to hele dager er nyttigere enn de som går over en dag, som igjen blir sett som nyttigere enn de som går over en halv dag. Undersøkelsen gir ingen opplysninger om hva temaene for de ulike samlingene har vært.

I tråd med at de fleste fosterforeldrene mener kursene de har deltatt på har vært nyttige, mener nesten alle (94 %) at fosterforeldre bør ha *rett* til å få opplæring. Det er imidlertid færre som mener at opplæring bør være en *plikt*. Snaut tre av fire (72 %) mener det, mens hver tidende (11 %) er i tvil og hver sjettede (17 %) mener nei.

To grupper fosterforeldre skiller seg *noe* fra fosterforeldre generelt i synet på om det bør være plikt til opplæring. Den ene gruppen er slektsfosterforeldre, den andre er fosterforeldre som har gjennomført PRIDE grunnopplæring. Synspunktene til de to gruppene er som forventet: Slektsfosterforeldre mener noe sjeldnere at det bør være plikt ($r = .11$), mens PRIDE-foreldrene mener noe oftere det bør være plikt ($r = .13$).

OPPSUMMERING

Forsterkingstiltak er en regel heller enn et unntak. Nesten ni av ti plasseringer har – kortere eller lengre, eller hele tiden – mottatt forsterkingstiltak. Det vanligste er at det har vært satt inn ett, to eller tre tiltak, men i hver sjettede fosterfamilie har det vært satt inn minst fire. De forsterkingstiltak som oftest har vært satt inn er veiledning, frikjøp, forhøyet lønn og avlastning/besøkshjem.

På det tidspunktet undersøkelsen ble gjennomført, mottar tre av fem plasseringer ett eller flere forsterkingstiltak. De ulike forsterkingstiltakene har noe ulike mønstre. Veiledning blir ofte satt i verk både ved oppstart og underveis, og avsluttes ofte etter en stund.

Besøkshjem/avlastning tenderer til å fortsette, mens forhøyet lønn tenderer til å bli mest brukt den første perioden av plasseringen.

Forsterkingstiltak blir oftere satt i verk når barnet - etter fosterforeldrenes vurdering – hadde og/eller har store problemer, og er relativt eldre. Videre har forsterkingstiltak oftere blitt satt i verk ved nye plasseringer enn ved plasseringer som har vart lenge, og oftere i nøytrale plasseringer enn i slektplasseringer.

To av tre fosterforeldre mener forsterkingen de mottar er tilstrekkelig, jo oftere jo flere forsterkingstiltak de mottar. Men like viktig er hvor tilfreds de mer generelt er med oppfølgingen fra barnevernet, og om de opplever at barnets problemer har minsket.

De forsterkingstiltakene fosterforeldrene særlig ønsker mer av, er veiledning og avlastning.

Når det gjelder veiledning, mener fosterforeldrene at denne først og fremst bør rette seg mot forhold ved fosterbarnet, og deretter mot forholdet til barnets foreldre. Det vil si at de ønsker veiledning først og fremst på de nye elementene i sin situasjon.

Slik sett er det neppe overraskende at hver fjerde fosterforeldre ønsker veiledning på forholdet til barnevernet. Barnevernets handlinger og beslutninger har vidtrekkende betydning for hvordan fosterforeldrene kan leve sitt liv som fosterfamilie. Slik sett er det rimelig og hensiktsmessig at såpass mange fosterforeldre mener veiledning skal fokusere på forholdet til barnevernet.

Men samtidig som mange ønsker veiledning på forholdet til barnevernet, er det dobbelt så mange som mener at saksbehandler i barnevernet er den som bør forestå veiledningen. Dette kan peke i retning av at mange fosterforeldre har erfart at saksbehandleren deres har maktet å finne en god balanse mellom sine mange – og til dels motstridende – oppgaver i oppfølgingen av fosterhjemplasseringene.

Hovedtyngden av fosterforeldrene er tilfreds med kursene og seminarene de har deltatt på, etter at de ble fosterforeldre.

I dag og for elleve år siden

Det er nå flere plasseringer som har mottatt forsterkingstiltak, og hver plassering har mottatt flere tiltak. Fosterbarnets kjønn har ikke lengre betydning for om det blir satt inn tiltak eller for hvor mange tiltak. Dette er i tråd med at sammenhengen mellom kjønn og problematferd nå bare er helt svak. Slektsfosterforeldre mottar sjeldnere forsterkingstiltak, og de mottar færre. De mener imidlertid like ofte – eller sjelden – som andre fosterforeldre at tiltakene de får er tilstrekkelige.

Fosterforeldrene mener oftere nå enn for elleve år siden at forsterkningstiltakene er tilstrekkelige. Men fremdeles er det tiltakene veiledning og avlastning fosterforeldre oftest mener det er for lite av. Begge tiltakene blir gitt oftere nå enn for elleve år siden, men behovet for dem er fremdeles underdekket.

KAPITTEL 8 SAMVÆR

Når barn er i fosterhjem har barnet og foreldrene rett til å ha samvær med hverandre. For barn som er plassert som et hjelpetiltak er det foreldrene som har myndighet til å bestemme hvor ofte det skal være samvær, hvor det skal være, hvor lenge det skal være og alle andre forhold vedrørende samvær. For barn som er plassert som et omsorgstiltak er det Fylkesnemndas vedtak som gir rammene. Riktignok kan foreldre og barneverntjeneste bestemme at det skal være mer samvær enn det Fylkesnemnda har vedtatt, men de kan ikke bestemme at det skal være mindre. Når det gjelder den konkrete planen for gjennomføring av samværene, er det barneverntjenesten – i samarbeid med fosterforeldre, barn og foreldre – som har ansvar for å utarbeide den.

Vi skal i det dette kapitlet se på hvor ofte barna har samvær med sine foreldre, hvor samværene pleier å være, hvor lenge de pleier å vare, og på om det har vært endringer i omfanget av samvær i den senere tid. Videre skal vi se på barnets samvær med andre enn foreldrene sine, og særlig da med søsken.

HVEM AV FORELDRENE HAR BARNA SAMVÆR MED?

Samværene mellom barnet og foreldrene deres kan være organisert på ulike måter. Tabellen under gir en oversikt over om barna – som en hovedregel – har samvær med begge foreldrene samtidig, eller om de har separate samvær med mor og separate samvær med far. Tabellen gir også en oversikt over hvor mange barn som bare har samvær med én av foreldrene, og hvor mange som er helt uten samvær.

Tabell 62

Hvordan barnas samvær er organisert

Prosentvis fordeling. N = 813

Mor og far samtidig, som en hovedregel	16 %
Mor og far hver for seg, som en hovedregel	34 %
Bare med mor	33 %
Bare med far	6 %
Ikke med noen av foreldrene	11 %

Halvparten av barna (50 %) har samvær med begge sine foreldre – som oftest med mor og far hver for seg. At de fleste har separate samvær med mor og med far, forklares trolig best med at mange av barnas mødre og fedre – med stor grad av sannsynlighet – ikke bodde sammen da barnet ble plassert. Barn som får tiltak fra barneverntjenesten kommer meget oftere enn ”barn flest” fra en-forelder familier, og jo oftere jo mer alvorlig tiltak som blir satt i verk (Clausen

2000, Vinnerljung 2006). I en undersøkelse over seks- til tolvåringer som ble plassert utenfor hjemmet ved hjelp av barnevernet, bodde bare tolv prosent av barna sammen med både moren sin og faren sin (Andenæs 2004).

To av fem barn (39 %) har samvær bare med én av foreldrene, og da som oftest med mor. Ett av ti barn (11 %) er uten samvær med *noen* av foreldrene

Andelene barn som er uten samvær med noen av foreldrene sine er lavere enn den var i 1994, som igjen var lavere enn på midten av åttitallet. Da var henholdsvis 19 prosent og femti prosent uten samvær. Også undersøkelser fra England har funnet de fleste fosterbarn nå har samvær med minst en av foreldrene, og med mødrene i meget høyere grad enn med fedrene (Cleaver 2000, Farmer et al 2004, Sinclair et al 2004).

Noen barn er uten samvær fordi en eller begge foreldrene er døde. Fem prosent av mødrene og elleve prosent av fedrene er det. Dette er en høy dødsrate, men i tråd hvordan det var i undersøkelsen fra 1994, og med at flere undersøkelser har funnet en overrepresentasjon av død hos foreldre til barn som er i kontakt med barnevernet – og særlig hos foreldre til barn som blir plassert av barnevernet (Vinnerljung 2006). Andre barn er uten samvær fordi det er besluttet at det ikke skal være det. For en prosent av mødrene og ni prosent av fedrene, som er i live, er det besluttet at det ikke skal være samvær¹⁷. Andelen foreldre som ikke skal ha samvær, er betydelig mindre enn for elleve år siden. Den gangen skulle ti prosent av mødrene og 24 prosent av fedrene ikke ha samvær.

HVOR OFTE HAR BARN SAMVÆR MED FORELDRENE?

Vi skal i det følgende se hvor ofte barna har samvær med foreldrene sine. Tabellen under gir en oversikt. Foreldre som er døde, eller ikke skal ha samvær, er ikke med i tabellen. Tabellen gir derfor ikke oversikt over andel av fosterbarn som totalt sett har slikt eller sånn samvær med foreldrene.

Tabellen som følger viser at halvparten av barna (49 %) har samvær med moren sin – og en drøy fjerdedel (28 %) med faren sin – minst en gang i måneden. Men et ganske betydelig mindretall ikke har samvær mer enn en eller to ganger og i året, og noen har aldri samvær – selv om de i prinsippet kunne hatt det. Mødrene faller sjeldnere ut av samvær enn fedrene, og mødrene har også noe hyppigere samvær enn fedrene. Det at fedrene faller oftere ut av samvær enn mødrene, og at de har mindre hyppige samvær, reflekterer trolig at de var relativt mer fraværende også før barnet ble fosterbarn.

---

¹⁷ Undersøkelsen gir ikke informasjon om hvem som har fattet denne beslutning. Når plasseringen er en omsorgsplassering ligger beslutningsmyndigheten hos fylkesnemnda for sosiale saker, evt. hos domsstol. Det er imidlertid mulig at foreldre og barnevern selv har blitt enige om at det ikke skal være samvær – til tross for at de ikke har kompetanse til å sette en slik enighet ut i livet.

Tabell 63

Samværshyppighet mellom fosterbarn og foreldre, når foreldrene lever og det ikke er bestemt at det ikke skal være samvær

Prosentvis fordeling. Mor: N = 672, Far: N = 573

	Mor	Far
Hver uke	4 %	2 %
Hver 14.dag	9 %	5 %
Hver måned	33 %	21 %
3-6 ganger i året	34 %	25 %
1-2 ganger i året	15 %	21 %
Aldri	5 %	27 %

Har så samværshyppigheten vært den samme hele tiden? Det har den som regel ikke. Det er bare en tredjedel (34 %) av fosterforeldrene som sier at samværsordningen ikke har blitt endret. To av fem ordninger (40 %) har blitt endret til mindre samvær, og en av fire (26 %) til mer samvær. Rimeligvis har det oftest skjedd endringer i plasseringene som har vart lenge. I plasseringer som har vart i ti år eller lengre, har det skjedd endringer i nesten ni av ti. I plasseringer som har vart i mindre enn tre år har det skjedd endringer i om lag to av fem. Endringene har noen ganger ført til at det har blitt sjeldnere samvær, andre ganger til at det har blitt hyppigere.

Fosterforeldre:

- *Forholdene i foreldrehjemmet er betydelig bedret etter plassering. Dermed er også økt samvær en god ting.*
- *Før var samvær/kontakt med mor en stor belastning for barnet og oss. Det er mye mindre samvær nå.*

Endring til sjeldnere samvær er vanligst i plasseringene som har vart lengst, mens endring til hyppigere samvær er vanligst i plasseringene som har vart kortest.

Tabell 64

Endring til mer vs. mindre samvær med mor sammenholdt med varighet av plasseringen, for de plasseringene hvor endring har skjedd

Prosentvis fordeling. N=540

	Plasseringen vart i inntil 3 år	Plasseringen vart i 4 – 9 år	Plasseringen vart i minst 10 år
Hyppigere samvær	47 %	38 %	28 %
Sjeldnere samvær	53 %	62 %	72 %

χ^2 : Pearson Value: 10,30, df: 2, $p < .006$

I plasseringene som har vart i inntil tre år, er det like vanlig at det har blitt hyppigere samvær, som at det har blitt sjeldnere. I plasseringene som har vart ”mellomlenge” har det sjeldnere blitt hyppigere, og oftere blitt sjeldnere. I plasseringene som har vart svært lenge er denne tendensen ytterligere forsterket. Men heller ikke disse sammenhengene er uten unntak. Som tabellen viser har det har vært endringer til mer samvær i en fjerdedel av plasseringene som har vart svært lenge.

Kontakt med foreldrene gjennom telefon, SMS og internett

Barn og foreldre har kontakt ikke bare gjennom å være sammen. De har også kontakt gjennom telefonsamtaler, SMS meldinger og e-post. På samme måte som det er flere mødre enn fedre som har samværskontakt med barna, er det flere mødre enn fedre som har ”avstands” kontakt. Og det er mødrene som har oftest samværskontakt, som også har oftest avstands kontakt ($r = .45$). Fosterforeldrene opplyser at nesten en fjerdedel av mødrene har minst ukentlig kontakt med barnet gjennom telefon, SMS eller e-post, og nesten halvparten (46 %) minst månedlig. På den andre siden har en tredjedel (30 %) aldri slik kontakt med barnet.

FORHOLD SOM HAR SAMMENHENG MED SAMVÆRSHYPPIGHET

Vi skal i det følgende se om det er sammenhenger mellom samværs hyppighet på den ene siden og forhold ved barnet, plasseringsted og lov hjemmel på den andre siden. For å lette oversikten er det bare sammenhenger med mors samvær som blir fremstilt. Fars samvær viser de samme sammenhengene som mors samvær, men sammenhengene er jevnt over noe svakere.

Forhold ved barnet

Barnets kjønn og alder nå, har ingen betydning for hvor ofte det er samvær. Det har heller ikke barnets problemomfang; verken slik fosterforeldrene vurderer at omfanget var ved oppstart eller slik de vurderer at det er i dag. Derimot har det betydning hvor gammelt barnet var da det ble plassert: barn som var yngre ved plassering har sjeldnere samvær enn barn som var eldre. Tabellen som følger gir en oversikt.

Tabell 65

Samværshyppighet mellom mor og bana, sammenholdt med barnets alder da det ble plassert
Prosentvis fordeling. $N = 666$

	0 – 2 år	3 – 5 år	6 – 8 år	9 – 11 år	12 år +
Minst hver måned	31 %	45 %	48 %	56 %	66 %
3 – 4 ganger i året	41 %	35 %	36 %	30 %	22 %
1 – 2 ganger i året	22 %	16 %	13 %	14 %	7 %
Aldri	6 %	4 %	3 %	3 %	6 %

χ^2 : 39,19, df:12, $p < .000$

Jo yngre barnet var da det ble plassert, jo sjeldnere er det samvær minst en gang i måneden. Av barna som var yngst har bare ett av tre samvær minst hver måned, mot to av tre av de som var eldst. Og de som var yngst har meget oftere enn de som var eldst samvær bare en til to ganger i året: 22 prosent mot syv prosent. Men når det gjelder om samvær i det hele tatt finner sted eller ei, har alder ved plassering imidlertid ingen betydning.

Forhold ved plasseringen

Plasseringens varighet

Barn som har vært lenge i fosterhjemmet har mindre hyppige samvær med foreldrene enn barn som har vært kort. Tabell 66¹⁸ under gir en oversikt over varighet av plasseringen sammenholdt med faktisk hyppighet av samvær. For lesbarhetens skyld gjelder tabellen bare mor.

Tabell 66

Samværshyppighet mellom mor og barn, sammenholdt med plasseringens varighet
Prosentvis fordeling. $N = 666$

	0 – 1 år	2 – 3 år	4 – 5 år	6 – 9 år	10 år +
Minst hver måned	54 %	53 %	45 %	42 %	34 %
3 – 4 ganger i året	40 %	33 %	37 %	36 %	28 %
1 – 2 ganger i året	5 %	11 %	12 %	17 %	30 %
Aldri	2 %	2 %	6 %	5 %	8 %

χ^2 : Pearson value: 39,25, df: 12, $p < .000$

Jo lengre tid barnet har vært i fosterhjemmet, jo sjeldnere er det samvær mellom mor og barn. Den samme sammenhengen er til stede også for far, men er da noe svakere. Men selv om det

¹⁸ Det er her viktig å minne om at tabell 66 gir en oversikt over hvordan samvær fordeler seg blant mødre som har anledning til å ha samvær, i den forstand at de er i live, og at samvær ikke er nektet dem. Tabellen gir derved ikke en oversikt over hvor mange barn som totalt sett ikke har kontakt med mor.

blir mindre samvær etter hvert som tiden går, er hovedregelen likevel at det er samvær, og at det er relativt hyppige samvær. Når barnet har vært seks til ni år i fosterhjemmet, er det fremdeles to av fem mødre (42 %) som har samvær minst en gang i måneden, og ”bare” en av tyve (5 %) som aldri har samvær. Og når barnet har vært så lenge som ti år eller mer, har en av tre mødre (34 %) samvær minst en gang i måneden og ”bare” en av tolv (8 %) har aldri har samvær. Men for halvparten av barna som har vært lengst i fosterhjemmet har far falt ut.

Sammenlignet med undersøkelsen for elleve år siden er det flere mødre og fedre som opprettholder relativt hyppige samvær med barna sine, selv når plasseringen har vart svært lenge. I 1994 hadde 23 prosent av barna som hadde vært i fosterhjemmet i minst ti år, samvær med mor minst en gang i måneden, og 19 prosent hadde aldri samvær. I 2005 er de tilsvarende prosentene 34 prosent og åtte prosent.

Slektsplasseringer

Det er oftere samvær når barnet er plassert hos slektninger og/eller kjente. Hver tredje mor (30 %) som har barnet sitt hos slektninger, har samvær minst hver fjortende dag. Dette gjelder bare for en av ti (10 %) som har barnet plassert ”nøytralt”. Men når det gjelder å ha svært sjelden samvær – og å ikke ha samvær i det hele tatt – er det imidlertid ingen ulikheter mellom slektsplasseringer og nøytrale plasseringer. Den statistiske sammenhengen er dermed ikke særlig sterk. ($r = .10$).

At sammenhengen ikke er særlig sterk, illustrer at slektsplasseringer – på samme måte som nøytrale plasseringer – er ulike. Mens noen slektsplasseringer vil være kjennetegnet av å fungere som en storfamilie, vil andre slektsplasseringer være kjennetegnet av splittelse (Holtan 2002).

Lovhjemmel

Det er noe hyppigere samvær ($r = .14$) når plasseringen er et hjelpetiltak. I hjelpeplasseringene har tre av fem (63 %) samvær med mor minst en gang i måneden, mot to av fem (42 %) i omsorgsplasseringene.

Det er ikke overraskende at det er ulikheter i samværshyppighet i hjelpeplasseringene og omsorgsplasseringene. Heller er det overraskende at ulikhetene ikke er større. I hjelpeplasseringene er foreldrene i prinsippet enerådende når det gjelder hvor ofte det skal være samvær, hvor lenge samværene skal vare, og hvor samværene skal være. Tidligere undersøkelser (Havik 2002a, 2004) og praksiserfaring gir imidlertid grunn til å mene at barneverntjenesten i praksis påvirker samværsordningen sterkt, gjennom veiledning og forhandlinger.

Reisetid

Det sier seg selv at reisetid mellom fosterhjemmet og foreldrene har betydning for hvor ofte samværene kan være ($r = .31$). Betydningen er imidlertid sterkest når det gjelder relativt hyppige samvær. Godt over halvparten (58 %) av de med reisetid under en time har samvær minst en gang i måneden, mot en fjerdedel (23 %) av de med reisetid på mellom fire og fem timer og nesten ingen (2 %) av de med reisetid på åtte timer eller mer. Betydningen er til stede også når det gjelder mer sjeldne samvær, men den er da ikke så sterk. Når det gjelder det å ikke ha samvær i det hele tatt er den ytterligere svakere, og nesten ikke tilstede.

ORGANISERING AV SAMVÆRENE

I det følgende skal vi se hvordan samværene er organisert: hvor lenge de varer, hvor de finner sted, og om det er samvær i ferier. Videre skal vi se hvor ofte det er tilsyn under samværene. Alle disse forholdene samvarierer med hvor hyppig samværene er. Jo hyppigere samvær, desto lengre varer de, desto oftere er de hos foreldrene, desto oftere er det feriesamvær, og desto sjeldnere blir det ført tilsyn (fra $r = .33$ til $r = .51$).

Vi har tidligere sett at fedrene oftere er helt uten samvær enn hva mødrene er, og også at de har mindre hyppige samvær. Men når det gjelder forhold som hvor samværene er, hvor lenge de varer og om det er tilsyn under samværene, er det ikke lengre forskjeller mellom mødrene og fedrene.

Hvor finner samværene vanligvis sted

Det første forholdet vi skal se på er hvor samværene, i følge fosterforeldrene, pleier å finne sted.

Tabell 67

Hvor samværene vanligvis finner sted.

Prosentvis fordeling. Mor: N = 658, Far: N = 425

	Mor	Far
Hos foreldrene	45 %	43 %
Hos fosterforeldrene	25 %	24 %
Begge steder like ofte	4 %	4 %
På nøytralt sted	19 %	22 %
Hos besteforeldre/familie	7 %	8 %

Det vanligste er at samværene er hjemme hos foreldrene. Å ha samværene hos foreldrene er nesten dobbelt så vanlig som å ha dem hos fosterforeldrene. Det er bare et lite mindretall som har samvær like ofte begge steder. Da er det langt flere som har samværene på et nøytralt

sted: ett av fem fosterbarn har det. Å ha samværene hos besteforeldre eller annen familie er relativt sjeldent. Undersøkelser (Cleaver 2000, Moldestad 2002, Havik & Moldestad 2003) har funnet at de fleste mødre ønsker at samværene skal være hjemme hos dem selv, først og fremst fordi det gir en helt annen mulighet for fortsatt å oppleve seg som en familie og for å ivareta foreldreoppgaver. Cleaver (2000) fant at også de fleste barna ønsket samværene hjemme hos foreldrene, selv om noen av dem ga uttrykk for at de følte seg utrygge, og selv om de var mer positivt innstilt enn mødrene til samvær i fosterhjemmet.

Sammenlignet med hvordan det var i 1994, er det ingen store endringer. Men noe flere samvær blir holdt på et nøytralt sted: 19 prosent mot 12 prosent, og noe færre samvær er like ofte begge stedene, dvs. omtrent like ofte hos foreldrene som hos fosterforeldrene: fire prosent mot 11 prosent. Endringene er små, men kan være tegn på en utvikling hvor flere samvær blir holdt på nøytral grunn. Det synes som det er under utvikling ulike offentlige og private tiltak som sikter mot å gi barn og foreldre trygge rammer rundt samværene sine (se Ianke & Thorud 2006). I Danmark har det over flere år vært egne hus hvor foreldre og barn har hatt ”overvåget samvær” (Wegler & Elgaard 1998).

Det er flere forhold som har betydning for hvor samværene finner sted.

For det første har *barnets alder* betydning. Jo yngre barnet er, jo oftere er samværene i fosterhjemmet. For 54 prosent av 0-2 åringene, 29 prosent av 6-8 åringene og 11 prosent av 15 – 17 åringene er samværene med mor vanligvis i fosterhjemmet.

For det andre har *varigheten av plasseringen* betydning. Når plasseringen har vart kort, er samværene oftere hos mor. For 57 prosent av de som har vært i fosterhjemmet i mindre enn et år, mot 39 prosent av de som har vært i fosterhjemmet i fire til fem år, er samværene hos mor. Det at samværene blir sjeldnere hos mor, jo lengre plasseringen har vart, betyr imidlertid ikke at de blir tilsvarende oftere i fosterhjemmet. Vel så vanlig er at de er på nøytralt sted, eller hos barnets øvrige familie.

For det tredje har *lovhjemmel* for plasseringen betydning. Barn som er plassert som et hjelpetiltak har oftere samværene hjemme hos mor enn barn som er plassert som et omsorgstiltak (60 % mot 40 %). De har også sjeldnere samvær på nøytralt sted (8 % mot 22 %).

For det fjerde har det betydning om barnet er *plassert hos slektninger*. Barn som er plassert hos slektninger har noe oftere samværene i fosterhjemmet (33 % mot 24 %), og noe sjeldnere på nøytralt sted (13 % mot 20 %).

Hvor lenge varer vanligvis det enkelte samvær

Omfanget av kontakt mellom fosterbarn og foreldrene blir ikke bare bestemt av hvor ofte de møtes. Det blir også bestemt av hvor lang tid det enkelte samvær vanligvis varer.

Tabell 68

Den vanlige varighet av samværet

Prosentvis fordeling. Mor: N = 654, Far: N = 436

	Mor	Far
1 – 3 timer	38 %	42 %
4 – 8 timer	31 %	28 %
9 – 24 timer	9 %	7 %
2 – 3 døgn	22 %	23 %

Det vanligste er at det enkelte samværet varer kort. For to av fem fosterbarn er den vanlige varigheten tre timer eller mindre. Men mindretall som har relativt langvarige samvær er ganske stort: hvert femte fosterbarn har samvær som vanligvis strekker seg over minst to døgn.

I tillegg har drøyt ett av ti barn ”ofte” feriesamvær med mor (13 %) og med far (10 %) og en av tre (31 %) har ”noen ganger” feriesamvær med mor, og en av fire (25 %) ”noen ganger” feriesamvær med far. Om barna har feriesamvær eller ei, henger sammen med hvor lenge samværene pleier å vare: jo kortere de vanlige samværene varer, jo sjeldnere har barnet feriesamvær. Når samværene pleier å vare i inntil tre timer, har tre fjerdedeler (77 %) av barna aldri feriesamvær med mor. Når samværene pleier å være over to til tre døgn, er det bare 15 prosent som aldri har feriesamvær.

Det er flere forhold som henger sammen med hvor lenge det enkelte samvær vanligvis varer – og også om det er feriesamvær eller ei.

For det første har *barnets alder* betydning. Yngre barn har kortere samvær og de har sjeldnere feriesamvær. Vi har allerede sett at yngre barn har mindre hyppige samvær enn eldre barn, og at samværene oftere finner sted i fosterhjemmet.

For det andre har det betydning om barnet er *plassert hos slektninger*. Barn som er plassert hos slektninger har ofte lengre samvær med moren sin enn andre barn. Nesten dobbelt så mange har samvær som går over døgn (49 % mot 29 %), og halvparten så mange har helt korte samvær (21 % mot 42 %). Vi har allerede sett at barn som er plassert hos slektninger oftere har svært hyppige samvær, selv om de like ofte som de øvrige har svært sjeldne samvær eller ikke samvær i det hele tatt.

For det tredje spiller det rolle hvilken *lovparagraf* barnet er plassert etter. Barn som er plassert som et hjelpetiltak har sjeldnere helt korte samvær (26 % mot 41 %) og de har oftere døgnsamvær (39 % mot 18 %). Vi har allerede sett at barn som er plassert som et hjelpetiltak har hyppigere samvær enn barn som er plassert som et omsorgstiltak, og at samværene oftere finner sted hos foreldrene.

Tilsyn under samvær

Dersom fylkesnemnd eller domsstol vurderer at foreldrenes væremåter eller handlinger kan påføre barnet store belastninger, kan den bestemme at barneverntjenesten skal – eller kan – føre tilsyn under samværene. Tabellen under gir en oversikt over om det blir ført tilsyn under samværene.

Tabell 69

Tilsyn under samværene

Prosentvise fordeling. Mor: N = 670, Far: N = 456

	Mor	Far
Ja, alltid	29 %	32 %
Ja, som regel/noen ganger	15 %	12 %
Aldri	55 %	56 %

Nesten halvparten av barna har alltid eller som regel/noen ganger tilsyn under samværene.

Hva henger så det å ha tilsyn sammen med?

For det første henger det sammen med *barnets alder*. Jo yngre barnet er, desto vanligere er det at det blir ført tilsyn. Bare en tredjedel (32 %) av de yngste barna har aldri tilsyn under samværene, mot halvparten av barna i mellomgruppen (47 %), og tre fjerdedeler (77 %) av de eldste. Sammenhengen mellom alder og tilsyn er lite overraskende. Små barn kan mindre beskytte seg selv enn eldre barn. Det er imidlertid overraskende at så mange som en av fire av de eldste ungdommene i det hele tatt har tilsyn under samværene.

For det andre henger det sammen med hvor *hyppige* samværene er. Jo hyppigere samvær, jo sjeldnere er det tilsyn.

For det tredje henger det *ikke* sammen med hvor lenge plasseringen har vart. Eksempelvis har 32 prosent av barna som har vært fosterbarn i kort tid (under ett år) og 32 % av barna som har vært fosterbarn i ganske lang tid (syv år) og 31 prosent av barna som vært svært lenge (i tolv år), alltid tilsyn under samværene. Slik var det også for elleve år siden, og slik burde det vel ikke være. Hvis tilsyn stadig blir vurdert som nødvendig, må det være fordi foreldrenes måter

å forholde seg på under samværene, stadig blir vurdert å belaste barnet/ungdommen. Det synes dermed å bli tatt lite hensyn til kunnskapen om at varigheten av belastninger utgjør en selvstendig risiko for barnets utvikling (Schaffer 1993).

For det fjerde blir det sjeldnere ført tilsyn når plasseringen er en *hjelpeplassering*. Tre av fire hjelpeplasseringer (73%) mot en av to omsorgsplasseringer (49 %) har *aldri* tilsyn ved samvær. Men det kan være verdt å merke seg at i tolv prosent av alle hjelpeplasseringene er det alltid tilsyn under samværene. Det bør drøftes om det er riktig å hjemle en plassering hvor det vurderes som nødvendig å føre tilsyn under samværene, som en hjelpeplassering. En hjelpeplassering er i utgangspunktet tenkt som en kortvarig plassering når foreldrene *midlertidig* er ute av stand til å dra omsorg for barnet. Deres forutsetninger for å gjennomføre trygge samvær skulle derfor være gode, og tilsyn skulle være unødvendig

Om barnet er plassert hos *slektninger* eller ei, er uten betydning for om det blir ført tilsyn.

Samvær med andre enn foreldrene

Fosterforeldre:

- *Alt er mye roligere nå, og barnet har god kontakt med sine besteforeldre. Bare rolig og stabile relasjoner på begge sider.*
- *Vi har nær kontakt med familien på farssiden. Svært verdifullt! God avlastning – det hadde vært vanskelig uten.*

Én viktig hensikt med samvær mellom fosterbarn og foreldre er å gi barnet konkret kjennskap til egen opprinnelsesfamilie og en opplevelse av kontinuitet. En slik hensikt kan et stykke på vei ivaretas, eller forsterkes, ved at barnet har samvær med øvrig slekt og familie.

Det er imidlertid ikke slik at barn som har lite eller intet samvær med foreldrene, får dette kompensert ved å ha samvær – eller mye samvær – med søsken og slektninger for øvrig. Det er ingen sammenheng mellom det å ikke ha samvær med foreldrene, og det å ha samvær med øvrig familie. Samvær med søsken og slektninger kommer derfor ikke som en erstatning for fravær av samvær med foreldrene.

Men hvis barnet først har samvær med noen slektninger, har det oftere samvær også med andre slektninger. Sammenhengene er sterkest for slektninger på morssiden. Dersom barnet har samvær med sine morforeldre, har det oftere samvær også med tanter og onkler ($r = .57$) og med søsken ($r = .26$).

Av alle slektninger utenom foreldrene, er søsken de slektningene barna oftest har samvær med. Tilsvarende funn er gjort i England (Cleaver 2000). Av barna som har søsken¹⁹ er det ”bare” en av ti (10 %) som ikke har samvær med noen av dem. Disse barna har mistet sine søsken. Tapet kan ha skjedd da barnet flyttet i fosterhjem, men det kan også ha skjedd tidligere eller senere. Vi vet ikke om tapet er midlertidig eller endelig. Det er mulig at søsken kan finne hverandre på et senere tidspunkt i barndommen, eller i voksen alder.

På den andre enden av skalaen finner vi barn som slett ikke har mistet sitt eller sine søsken. Dette er barn, som er plassert sammen med en eller flere av dem. Hvert femte (22 %) av barna som har søsken, bor sammen med minst en av dem. Noen få barn er i den situasjon at de bor sammen med en eller to søsken, har en tredje eller fjerde søsken plassert et annet sted, og har en eller flere søsken som bor med foreldrene.

De slektningene barna oftest har samvær med, er altså søsknene. Deretter kommer besteforeldrene på morssiden (45 %), tanter og onkler (38 %) og til slutt besteforeldrene på farssiden (25 %). At det er besteforeldrene på farssiden barna oftest mister kontakt med, er i tråd med at vi tidligere har sett at færre fedre enn mødre opprettholder samvær og kontakt med barnet. Dette igjen er i tråd med de mange undersøkelsene som har vist at barn som blir plassert i fosterhjem og institusjon som en hovedregel blir plassert fra en mor som er alene om omsorgen (Clausen 2000, Andenæs 2004).

OPPSUMMERING

De aller fleste fosterbarna har samvær med foreldrene sine: ni av ti har samvær med minst en av dem, betydelig oftere med mor enn med far.

Noen ganger er samvær ikke mulig, fordi foreldren er død. Noen sjeldne ganger er det ikke samvær, fordi samvær er nektet. Noe flere ganger har det bare ”blitt sånn”. Denne undersøkelsen kan ikke gi noe svar på hvorfor det har skjedd.

Fedrene faller, på alle punkter, oftere ut av samvær enn mødrene. Først faller de ut ved at de oftere er døde (dobbelte så ofte som mødrene), dernest ved at de oftere blir nektet samvær (ni ganger så ofte som mødrene), og til slutt ved at de dropper ut av samvær (seks ganger så ofte som mødrene).

Halvparten av mødrene som er i live og som ikke er nektet samvær, har samvær minst en gang i måneden. Det er sjeldnere samvær jo yngre barnet var ved plasseringen, og jo lengre plasseringen har vart. Men likevel har hvert tredje barn som ble plassert i helt ung alder, og hvert tredje barn som har vært svært lenge i fosterhjemmet, minst månedlige samvær.

---

¹⁹ 72 prosent av barna har søsken. Vi vet ikke om det er helsøsken eller halvsøsken

Det er oftere samvær når barnet er plassert hos slektninger, og når barnet er plassert som et hjelpetiltak heller enn som et omsorgstiltak. Samværene er da ikke bare hyppigere: hvert samvær varer lengre, og det er også oftere samvær i feriene. Det er imidlertid noen ulikheter mellom slektplasseringene og hjelpeplasseringene. Mens samværene i slektplasseringene noe oftere er i fosterhjemmet, er samværene i hjelpetiltaksplasseringene oftere hjemme hos foreldrene. Og mens tilsyn under samværene er like vanlig i slektplasseringer som i nøytrale plasseringer, så er tilsyn (rimeligvis) mindre vanlig i hjelpetiltaksplasseringene.

Tilsyn under samvær er vanligst når barna er små. Det er ikke overraskende at det er slik; yngre barn kan dårligere beskytte seg selv. Men det er overraskende at tilsyn er like vanlig ved plasseringer som har vart lenge som ved plasseringer som har vart kort. En mulig forklaring er at tilsynet så og si lever sitt eget liv og fortsetter selv om det ikke lenger er bruk for det. En annen mulig forklaring er at tilsynet fortsetter fordi tilsyn stadig blir sett som nødvendig for å sikre at samværene ikke blir for belastende for barnet. Hvis denne forklaring er riktig illustrerer det den store betydning fortsatt foreldre-barn kontakt blir tillagt.

Det foreligger ikke sikker kunnskap om hvilke effekter samvær og omfang av samvær har for barns trivsel og utvikling. Quinton et al (1997) fremholder at det som best predikerer dette, er hvordan foreldrene forholder seg overfor barnet, fosterforeldrene og barnets plassering. Både teori og empiri peker i retning av samvær vil oppleves og virke ulikt, for ulike barn i ulike situasjoner (Wolkind & Rushton 1994). Etter en gjennomgang av nyere engelsk barnevernforskning konkluderer Sinclair (2005) med at det foreligger tilstrekkelig evidens for at samvær kan skade – så vel som støtte – utvikling, og at skade er assosiert med samvær med konkrete personer og ikke med samvær i seg selv. Det er et klart behov for videre forskningsinnsatser.

I dag og for elleve år siden

Færre barn er helt uten samvær med sine foreldre i dag, enn for elleve år siden. Da var et av fire fosterbarn uten samvær med noen av foreldrene sine, mot nå ett av ti. Og på midten av åttitallet var andelen uten samvær enda høyere: et av tre fosterbarn var da uten samvær (Snipstad & Hagenlund 1987). Men det er fremdeles mor de har oftest – og mest – samvær med.

Men selv om flere barn har samvær, har de ikke hyppigere samvær. Samværene er ikke hyppigere i dag, enn for elleve år siden. Den klare oppgangen i samværshyppighet, som vi så fra åttitallet til nittitallet, synes altså å ha stanset opp.

Det er heller ingen endring når det gjelder hvor mange samvær som blir gjennomført med tilsyn.

KAPITTEL 9

SAMVÆR TIL BESVÆR?

I det følgende skal vi se på hvordan fosterforeldrene opplever fosterbarnas samvær med foreldrene. Fosterforeldre som hadde fosterbarn med samvær, ble bedt om å angi i hvilken grad de mente syv ulike utsagn vedrørende samvær stemte for dem selv²⁰.

Tabell 70

Fosterforeldrenes grad av enighet i utsagn om samvær

Prosentvis fordeling. N = 725 / 732

	Helt enig/ enig	Både / og	Uenig/helt uenig
Barnet gleder seg til samværene	44 %	42 %	15 %
Foreldre holder alle avtaler	35 %	30 %	35 %
Barnets samvær river ned det vi har bygget opp	25 %	36 %	40 %
Barnet har for mye samvær	20 %	33 %	47 %
Barnets samvær er en belastning for vår familie	18 %	34 %	48 %
Samværene er en kilde til konflikt mellom oss og foreldrene	8 %	21 %	71 %

Før fosterforeldrenes grad av enighet i de enkelte utsagnene kommenteres, vil vi fremheve som et hovedfunn at fosterforeldrenes svar viser at de opplever forhold rundt og ved samvær som komplekse og sammensatte. På alle utsagnene er det en stor andel som sier at det er ”både/og”, dvs. at ”på den ene siden er det slik, og på den andre siden er det sånn”.

Allerede i det første utsagnet ser vi hvor sammensatte fosterforeldrenes oppfatninger er. Hele to av fem fosterforeldre mener at det er både riktig og uriktig at barnet gleder seg til samværene. Det vil si at gledingen ikke er en ”enkel” gledning, men inneholder elementer av ikke å glede seg. Ut fra selve hovedelementet i fosterbarns komplekse situasjon – det at foreldrene ikke er i stand til å gi så forsvarlig omsorg at barnet kan bo hos dem – er det rimelig at fosterbarn ofte vil ha ambivalente følelser knyttet til samvær, at de kan både glede seg og grue seg – og de kan se frem til noe, og bekymre seg for annet. Tilsvarende funn er gjort i England. Både Cleaver (2000) og Sinclair et al (2004) fant at fosterbarna vanligvis så frem til samvær og ofte ønsket mer samvær, men at de samtidig ofte ble urolige av det.

Fosterforeldre:

- *Vår erfaring er at det er viktig med samvær med foreldrene fordi at når det går for lang tid mellom besøkene, uroer gutten seg for foreldrene. Han har behov for å treffe dem for å få stadfestet at alt er bra. Ofte er det ikke så bra med mor, men det er bedre*

---

²⁰ I spørreskjemaet var halvparten av utsagnene formulert positivt, og utsagn med positiv og negativ valør sto blandet. Ett av utsagnene: ”Vi får hjelp av barnevernet til å planlegge samværene” er utelatt av tabellen.

å realitetsorientere ham enn å la ham leve i det usikre. Han har i løpet av de siste årene hatt mulighet for å overnatte, men har aldri villet. Han tør ikke.

Når det gjelder det å holde samværsavtaler, mener hver tredje fosterforeldre at barnets foreldre holder alle avtaler, en tredjedel mener at det gjør foreldrene i varierende grad og en tredjedel mener at det gjør foreldrene ikke. I kurs- og veiledningssammenheng gir fosterforeldre ofte uttrykk for at det blir vanskelig for barnet når foreldrene ikke holder avtaler, og at de selv ofte opplever det som vanskelig å vite hvordan de best skal støtte og hjelpe barnet når avtaler blir brutt, og barnet ikke vet hva det kan forvente. Avtaler som ikke holdes svekker forutsigbarhet, og ulike forskningsfunn peker på at uregelmessighet i samvær utgjør en selvstendig risiko for tilpasning på kort og lang sikt (Veland 1993, Quinton et al 1997).

Hver fjerde fosterfamilie sier seg enige i utsagnet ”Barnets samvær river ned det vi har bygget opp”. Men betydelig flere sier seg uenige. Men også på dette utsagnet har mange av fosterforeldrene sammensatte oppfatninger, i form av at på den ene siden – eller på noen måter – så river samværene ned, på den andre siden – eller på andre måter – så gjør de det ikke.

Også når det gjelder oppfatningen av om barnet har for mye samvær, ser vi at mange av fosterforeldrene (33 %) mener at dette er et sammensatt spørsmål uten klare svar. Trolig mener de at ut fra ett hensyn kan det være for mye, men ut fra et annet hensyn kan det være passende, eller for lite. Hvor sammensatt og komplekst samvæerspørsmålet ofte er, bli også vist ved at noen av fosterforeldrene som mener samværet river ned det de har bygget opp, likevel ikke mener at barnet har for mye samvær.

Også når det gjelder oppfatning av om samværene er en belastning for fosterfamilien har hver tredje fosterfamilie et både – og syn. Men halvparten mener at de ikke utgjør en belastning. På den andre siden mener nesten en av fem at de gjør det. I to undersøkelser fra England (Farmer et al 2004, Sinclair et al 2004), mente henholdsvis en fjerdedel og en femtedel at barnets samvær påvirket fosterfamilien negativt.

Fosterforeldre:

- *Ungene våre besøker sine biologiske foreldre annenhver helg. Rent egoistisk begrenser det hverdagslivet vårt, ved at vi ikke kan gjøre utflukter med mer. Men for ungene er praksis ikke bare udelt positiv: de blir involvert i kommende rettssaker, ofte samtaler om tilbakeføring. Konsekvensene blir at guttene blir svært urolig.*

Når det gjelder utsagnet om konflikt, er fosterforeldrene mer entydige og samstemte enn de er på de øvrige utsagnene. Til tross for at så vidt mange mener barnet har for mye samvær, at samværene er en belastning for familien, at foreldrene ikke holder alle avtaler, at barnet ikke

entydig gleder seg, og at samværene river ned det de bygger opp, mener de fleste fosterforeldrene (71 %) at samværene *ikke* er en kilde til konflikt mellom dem selv og barnets foreldre, og bare en av tolv (8 %) mener at det *er* det.

Fosterforeldre:

- *Vi har utrolig godt samarbeid med biologisk mor, noe som har skapt mye trygghet i barna!*
- *Vi har endt opp som en utvidet storfamilie. Felles bursdagsfeiringer, julefeiringer osv.*
- *Vi tilhører forskjellige "verdener" og er viktige voksenpersoner i hver vår verden.*

Sammenlignet med for elleve år siden, er det ikke endringer av betydning i hva fosterforeldrene mener.

Er det så slik at en negativ vurdering vedrørende noen av utsagnene blir gjort opp for ved en positiv vurdering på andre av utsagnene? Analyse av sammenheng mellom svarene viser at slik er det ikke. Det er tvert om en klar tendens til at fosterforeldre som har positiv vurdering vedrørende ett område, har det også på de øvrige områdene – og omvendt.

NÅR BLIR SAMVÆR OPPLEVD SOM BELASTENDE?

Det som har størst sammenheng med at fosterforeldrene opplever samværene som belastende, er at de mener samværene river ned det de selv bygger opp ($r = .64$), og at de mener samværene er en kilde til konflikt mellom dem selv og foreldrene ($r = .53$). At de mener at barnet ikke gleder seg til samværene ($r = .24$), og at foreldrene ikke holder avtalene ($r = .25$) har også betydning, men betydningen er ikke så stor.

Fosterforeldre som mener samværene er til belastning for fosterfamilien, at de river ned, og at de er en kilde til konflikt, mener – rimeligvis – oftere enn andre at barnet har for mye samvær. I tillegg mener de oftere at de ikke blir hørt av barnevernet på sine synspunkt vedrørende samvær (33 % mot 10 %). Årsakene til at fosterforeldrene mener som de mener, er ganske sikkert svært sammensatte. En undersøkelse som dette kan ikke gi noe nær uttømmende svar. Det denne undersøkelsen kan gjøre, er å gi kunnskap om hvilke enkeltforhold som samvarierer med om fosterforeldre opplever barnets samvær med foreldrene som belastende. Vi skal først se på forhold ved barnet, deretter på forhold ved plasseringen.

Forhold ved barnet

Kjønn, alder og problemomfang

Om fosterbarnet er gutt eller jente er uten betydning for om fosterforeldrene opplever samværene som belastende. Men barnets alder har noe betydning. For det første er belastningen noe mindre jo eldre barnet er nå ($r = .12$). For det andre er belastningen mindre

hvis barnet var helt lite da det ble plassert, og hvis det var klart eldre. At fosterforeldrene opplever samværene som mindre belastende når barna var helt små da de kom, kan kanskje forklares med at de yngste barna har mindre hyppige samvær, og at samværene oftere er hos fosterforeldrene. Fosterforeldrene kan da oppleve at barnet blir mindre belastet, ved at kontinuitet og stabilitet blir mindre truet. Det er vanskeligere å forklare hvorfor de blir mindre belastet av samværene til barna som var klart eldre når de ble plassert. Mulige forklaringer kan være at de opplever at de eldste barna trenger samværene mer enn de yngre barna, og at de mener at de eldste bedre kan ta vare på seg selv hvis de erfarer vanskelig samhandling eller hendelser.

Hvis fosterforeldrene mener barnet hadde mange og store problem da det kom til dem, og hvis de mener barnet har mange og store problem i dag, opplever de oftere samværene som belastende. Tabellen under gir en oversikt over sammenhengen pr. i dag.

Tabell 71

Barnets problemomfang i dag, sammenholdt med om fosterforeldrene opplever samværene som belastende

Prosentvise fordelinger. N=621

	Lite problemomfang (problemskåre 0 – 2)	Stort problemomfang (problemskåre 3 – 4)
Samværene belaster fosterfamilien	17 %	47 %
Samværene belaster både/og	34 %	29 %
Samværene belaster ikke	49 %	24 %

χ^2 : 13,20, df: 2 p < .001

Halvparten av fosterforeldrene som mener barnet har mange og store vansker, mener at samværene belaster fosterfamilien, og "bare" en fjerdedel mener at de ikke gjør det. Blant fosterforeldrene som mener barnet har færre eller ingen store vansker er det omvendt. Av dem mener halvparten av samværene ikke belaster fosterfamilien, og bare en av seks mener at de gjør det.

Barnets ønsker

Slik fosterforeldrene ser det, ønsker over halvparten av barna (59 %) endringer i den samværsordningen de har. Av fosterforeldrene som mener barnet ønsker endringer, mener tre av fem at barnet ønsker mer samvær, enten ved at samværene er hyppigere (23 %) og/eller ved at hvert samvær varer lengre (15 %). Men to av fem mener at barnet ønsker mindre samvær, enten ved at samværene er sjeldnere (22 %) og/eller at hvert samvær er kortere (19 %).

Det er ingen sammenheng mellom at fosterforeldrene mener barnet ønsker *mer* samvær og at de mener barnets samvær er belastende for fosterfamilien. Men når de mener barna ønsker *mindre* samvær, mener de oftere at samværene belaster dem. Tabellen under gir en oversikt.

Tabell 72

*Barnas ønsker om mindre samvær, sammenholdt med om samværene belaster fosterfamilien
Prosentvis fordeling. N = 695*

	Barnet ønsker ikke mindre samvær	Barnet ønsker mindre samvær
Samværene belaster fosterfamilien	15 %	38 %
Samværene belaster både/og	33 %	39 %
Samværene belaster ikke	52%	23 %

χ^2 : 38,12, df: 2, p . < .000

Fosterforeldre som mener at barnet ønsker å ha mindre samvær, mener dobbelt så ofte som andre fosterforeldre at samværene er en belastning for dem selv (38 % mot 15 %). Undersøkelsen kan ikke gi noe svar på hvorfor fosterforeldrene blir belastet når de oppfatter det slik at barna ønsker mindre samvær. Men det kan være rimelig å tenke seg at fosterforeldrene finner det vondt og vanskelig å skulle støtte – eller overtale – barnet til å gjennomføre samvær som det motsetter seg, og at de kan finne det særlig vanskelig hvis de selv mener samværene påfører barnet belastninger og/eller av samværene river ned det de selv bygger opp.

Fosterforeldre:

- *I begynnelsen skulle samvær gjennomføres, uansett. Vi fosterforeldre følte oss som barnemishandlere.*
- *Det er stor belastning for barnet å bli TRUET til å besøke sine biologiske foreldre, selv med bare en gang i året.*

Forhold ved fosterforeldrene

Fosterforeldre som er *i slekt* med barnet opplever noe mindre belastning ved samvær enn andre fosterforeldre ($r = .14$).

Tabell 73

Belastninger ved samvær sammenholdt med slektskap med barnet

Prosentvis fordeling. N= 723

	Slektsfosterforeldre	Øvrige fosterforeldre
Samværene belaster fosterfamilien	9 %	20 %
Samværene belaster både/og	29 %	35 %
Samværene belaster ikke	63 %	45 %

χ^2 : 14,29, df: 2, $p < .001$

Det å være i slekt med barnet, synes å utgjøre en beskyttelse mot å oppleve belastning ved barnets samvær med foreldrene. Bare en av ti slektsforeldre, mot en av fem av de øvrige, opplever samværene som klart belastende. Og nesten to av tre slektsfosterforeldrene blir ikke belastet, mot 45 prosent av de øvrige. Det er rimelig at det er slik. Slektsfosterforeldrene har så godt som alltid kjent barnet før plasseringen skjedde. Slektskap og konkret forhåndskjennskap gir ikke bare opphav til ansvarsfølelse og motivasjon, det gir også mulighet for realistiske vurderinger av hvordan fremtiden trolig vil bli. Denne vurderingen er trolig medbestemmende for om potensielle slektsfosterforeldre faktisk blir fosterforeldre. Til tross for disse klare samvariasjonene, kan det være viktig å merke seg at også slektsfosterforeldre kan oppleve samværene som belastende.

Det er en svak tendens til at fosterforeldre som har gjennomført *PRIDE grunnopplæring*, opplever noe mindre belastning ved samværene enn andre fosterforeldrene ($r = .09$).

I utgangspunktet kunne man tenke at fosterforeldre *uten egne barn* opplevde barnets samvær som mer belastende enn andre. Man kunne tenke at de mer enn andre ønsket å ha barnet for seg selv, for å være en familie. Vi har tidligere sett at fosterforeldre uten egne barn oftere ønsket å adoptere fosterbarnet. Men fosterforeldre uten egne barn opplever seg verken som mer eller mindre belastet av samværene enn andre.

Forhold ved organiseringen av samværene, samt av lovhjemmel og oppfølgingsansvar

Kanskje noe overraskende har hyppighet av samvær, varighet av samvær, sted for samvær samt tilsyn under samvær ingen betydning for om fosterforeldrene opplever samværene som belastende eller ei. Den viktigste årsaken til dette er trolig at omfang av samvær i utgangspunktet har blitt besluttet i tråd med barnets behov, og ikke minst – forhåpentligvis – at omfanget har blitt endret underveis dersom det har vist seg ikke å være det. Vi har tidligere sett at to av tre samværsordninger har blitt endret i løpet av plasseringstiden, oftere i retning mindre samvær enn mer samvær. Endringene har trolig skjedd ut fra erfaringer som har blitt gjort om hvordan samværene har virket for barnet. Både samvær som er hyppige og samvær som er mer sjeldne vil da ha rimelig lik sjanse for å ivareta barnets behov.

At omfang av samvær ikke i seg selv har betydning for om fosterforeldrene opplever barnets samvær som belastende eller ei, er i tråd med at Quinton et al (1998) fant at samværsomfang i seg selv var uten betydning for barnets utvikling i fosterhjemmet. Overordnet er det kvaliteter ved samværene, heller enn kvantiteter, som har betydning.

Om plasseringen er hjemlet som en *hjelpeplassering* har noe betydning. Fosterforeldrene opplever da noe mindre belastning ved samværene enn fosterforeldre som har barn plassert som et omsorgstiltak ($r = 13$).

Om fosterforholdet blir fulgt opp av *stat eller kommune* er imidlertid uten betydning for fosterforeldrenes opplevelse av belastning ved samværene.

OPPSUMMERING

Halvparten av fosterforeldrene angir at barnets samvær ikke utgjør noen belastning for dem. På den annen side angir like mange at det utgjør en eller annen sammensatt grad av belastning, og mellom hver femte/sjette familie angir at belastningen er klart til stede.

Fosterforeldrenes opplevelse av belastning ved samvær har ingen sammenheng med hvor ofte samværene skjer. Den sannsynlige forklaringen er at de samvær som har vært de mest belastende har blitt trappet ned. Opplevelse av belastning har heller ingen sammenheng med om fosterforeldrene har egne barn eller ei.

Samværene oppleves som mindre belastende når barnet er eldre nå, og når det enten var helt lite eller klart eldre da det kom til familien. De oppleves videre som mindre belastende av slektsfosterforeldre enn av andre fosterforeldre.

Samværet oppleves som mer belastende når barnet har flere store problemer. En mulig forklaring er at barnas problemer blir forstått som forårsaket av forhold ved barnets foreldre, og at samvær med foreldrene opprettholder vanskene. Det utsagnet som korrelerer sterkest med om fosterforeldrene opplever samværene som belastende, er utsagnet: "Barnets samvær med foreldrene river ned det vi har bygget opp". Fosterforeldrene som mener dette står i en situasjon hvor de må oppmuntre til, eller i hvert fall godta, en handling de opplever truer bedring hos barnet. Det er rimelig at fosterforeldre blir belastet av å gjennomføre en handling de mener svekker barnets utviklingsmuligheter. I tråd med dette resonnementet oppleves samværene som mer belastende når fosterforeldrene mener at barnet ønsker mindre samvær.

Fosterforeldrenes svar viser at de legger stor vekt på at barnet skal ha samvær, slik også andre undersøkelser har vist at de gjør (Triseliotis et al 2000). Den vekt fosterforeldre tillegger

samvær blir synliggjort ved at det er flere som mener samværene river ned det de bygger opp, og at barnet ikke gleder seg enn som mener barnet har for mye samvær.

Videre viser fosterforeldrenes svar at belastninger de opplever ved barnets samvær ikke uten videre fører til opplevelse av konflikt mellom dem selv og barnets foreldre. Det er flere som mener barnet har for mye samvær, at samværene river ned det de bygger opp og at foreldrene ikke overholder avtaler, enn som mener samværene er en kilde til konflikt mellom dem selv og barnets foreldre.

Fosterforeldrene synes ut fra dette å tillegge samvær mellom fosterbarnet og foreldrene stor selvstendig betydning. Hensynet til samvær blir ofte satt over de belastninger fosterforeldrene mener barnet og de selv opplever i forbindelse med samværet. Den betydning fosterforeldrene tillegger samvær mellom fosterbarn og foreldre er i tråd med viktige verdier i vår kultur. Det biologiske prinsipp er fastslått som et bærende prinsipp i så vel lovgiving som i den opplæring fosterforeldre får. I de senere år har enkelte norske barnevernforskere og praktikere reist spørsmål ved om barns behov for kontinuitet i omsorg blir tillagt for stor vekt og barns behov for god og stabil omsorg for liten vekt. Med andre ord om det biologiske prinsippet står for sterkt i alvorlige barnevernsaker (Bunkholdt 2002, Bunkholdt 2003, Backe-Hansen 2003, Skivenes 2003, Havik 2003).

I dag og for elleve år siden

Det er ingen endringer av betydning i hvordan fosterforeldrene opplever og mener om samværene. Det er meget stor grad av likhet i de svarene fosterforeldrene gir på utsagnene, og på de sammenhenger analysene finner.

Det er rimelig at det ikke er forskjeller av betydning for hvordan fosterforeldrene opplever barnets samvær med foreldrene. Hvordan emosjonelle og relasjonelle forhold oppleves og forstås, viser generelt større grad av stabilitet over tid enn hva mer ytre strukturer gjør.

KAPITTEL 10

RELASJONER MELLOM DE SENTRALE AKTØRENE

En plassering i fosterhjem kan være mer eller mindre ønsket av barnets foreldre og av barnet selv. Fosterforeldrene kan være mer eller mindre forberedt på hvordan barnet er og på hva det vil trenge og kreve av dem, og på hvordan barnets foreldre er og hva de vil forvente og kreve. Det er mye som skal klaffe for at det skal utvikles positive relasjoner mellom alle de sentrale aktørene. Fosterforeldrenes opplevelse av relasjonene mellom dem selv og barnet, mellom dem selv og barnets foreldre, og mellom barnet og dets foreldre, har stor betydning for barnets trivsel og utvikling i fosterhjemmet og for hvordan fosterforeldrene opplever det å være fosterforeldre.

Dette kapitlet tar for seg hvordan fosterforeldrene opplever de ulike relasjonene. Fosterforeldrenes oppfatninger av relasjonene er selvfølgelig sterkt subjektive, og kan være preget av hvordan de trenger å huske at det var, og av hvordan de ønsker at det er. Vi skal først se hvordan fosterforeldrene vurderer forholdet mellom barnet og seg selv, og mellom barnet og dets foreldre. Dernest skal vi se om fosterforeldrene har vurdert å adoptere barnet. Til slutt skal vi se hvordan de vurderer forholdet mellom seg selv og foreldrene.

BARNETS FORHOLD TIL FOSTERFORELDRE OG FORELDRE

Hvordan oppfatter så fosterforeldrene barnets forhold til dem selv, ved plasseringstidspunkt og i dag?

Tabell 74

*Fosterforeldrenes oppfatning av barnets forhold til dem selv, da barnet ble plassert og nå
Prosentvis fordeling. Ved plassering: N = 836, Nå: N = 820*

	Ved plassering	I dag
Godt forhold	66 %	90 %
Middels forhold	29 %	9 %
Dårlig forhold	5 %	1 %

To av tre fosterforeldre mener plasseringen startet ut med at fosterbarnet hadde et godt forhold til dem. Andelen har i løpet av plasseringstiden økt til ni av ti. Bevegelsen i relasjonskvalitet har i det alt vesentlig bestått i at barna som startet ut med en god relasjon har opprettholdt denne, og at barna som startet ut med en middels eller en dårlig relasjon har bedret den. Bare noen helt få av de som ble opplevd å starte ut med et dårlig forhold, blir opplevd fortsatt å ha det.

Fosterforeldrene mener noe *oftere* at barnet har et godt forhold til dem selv, når barnet var yngre ved plassering ($r = .18$), og det er yngre nå ($r = .20$). De mener det noe *sjeldnere* hvis barnet hadde mange store problem da det kom ($r = .14$), og særlig hvis det har mange store problemer nå ($r = .30$). Fosterforeldre som mener at barnets samvær belaster dem, mener noe sjeldnere enn andre fosterforeldre at barnet har et godt forhold til dem ($r = .12$). Hyppighet av samvær har derimot ingen betydning, heller ikke barnets kjønn.

Forhold ved fosterforeldrene som slektskap, og om fosterforeldrene har egne barn eller ei, er også uten betydning.

Skjer så barnas bedrede relasjon til fosterforeldrene på bekostning av barnas relasjon til foreldrene sine?

Tabell 75

Fosterforeldrenes oppfatning av barnets forhold til sine foreldre, da barnet ble plassert og nå
Prosentvis fordeling. Ved plassering: N = 779, Nå: N = 733

	Ved plassering	I dag
Godt forhold	30 %	37 %
Middels forhold	44 %	46 %
Dårlig forhold	26 %	18 %

Etter fosterforeldrenes mening er det en bevegelse i retning av at barnas forhold til foreldrene er bedre i dag, enn da plasseringen fant sted. Den gode relasjonen fosterforeldrene mener barnet har utviklet til dem selv, synes derfor ikke å ha skjedd på bekostning av en god relasjon til foreldrene. Tvert i mot er det en svak tendens til at et godt forhold til fosterforeldrene går sammen med godt forhold til foreldrene ($r = .08/p < .03$). Men både ved plasseringstidspunkt og nå mener fosterforeldrene at barnets forhold til foreldrene er dårligere enn barnets forhold til dem selv. De mener videre at bedringen i barnets forhold til foreldrene er mindre enn bedringen i forholdet til dem selv.

Også når det gjelder barnets forhold til foreldrene, mener fosterforeldrene at det er noe dårligere når barna har flere store problem ($r = .15$). Omvendt er det med hyppighet av kontakt. Jo mer kontakt barnet har, jo bedre forhold til foreldrene mener fosterforeldrene at barnet har (for mor: $r = .41$ / for far: $r = .20$). Det samme er funnet i engelsk fosterhjemforskning (Sinclair 2005). Det er imidlertid ikke hyppigheten som blir sett som forklaring. Forklaringen blir sett å være at samværshyppighet blir regulert oppover hvis de blir vurdert å virke bra for barnet, og nedover hvis de blir vurdert å virke dårlig. Vi har tidligere sett at de fleste samværene har blitt endret når det gjelder hyppighet, og da oftest til sjeldnere samvær.

Fosterforeldrene opplever barnets forhold til foreldrene som bedre, jo hyppigere det er samvær ($r = .41$), jo mer barnet gleder seg ($r = .41$) og jo mer foreldrene holder alle avtaler ($r = .29$). Og omvendt: jo mindre barnet gleder seg, og jo mindre foreldrene holder alle avtaler, jo dårligere vurderer fosterforeldrene barnets forhold til foreldrene. De vurderer også forholdet som dårligere når de mener samværene er en belastning for fosterfamilien ($r = .23$), når de mener at barnet har for mye samvær ($r = .16$) og – men i noe mindre grad – når de mener at samværene er en kilde til konflikt mellom dem selv og foreldrene ($r = .10$).

Og: fosterforeldre som er i slekt med barnet mener noe oftere enn andre fosterforeldre at barnet har et godt forhold til foreldrene sine ($r = .15$). Vi har nettopp sett at slektskap er uten betydning for hvilket forhold fosterforeldrene mener barnet har til dem selv.

Hvem barnet ser som sine nærmeste

Det er mulig at fosterforeldrenes vurdering av barnets forhold til dem selv og til foreldrene er sterkt influert av ønsket om å være de personene som barnet er mest knyttet til. I det følgende vil hvem fosterforeldrene *mener* barnet ser som sine nærmeste personer, bli holdt opp mot hvem de *ønsker* barnet skulle se som sine nærmeste personer.

Tabell 76

Hvem fosterforeldrene mener og skulle ønske barnet opplever som sine nærmeste personer
Prosentvis fordeling. For mening: N = 865, For ønsker: N=833

	Fosterforeldrenes <i>mening</i>	Fosterforeldrenes <i>ønsker</i>
Biologisk foreldre/familie	8 %	12 %
Fosterforeldre/familie	73 %	51 %
Begge foreldresettene like mye	17 %	37 %
Andre	1 %	0,5 %
Ingen	0,5 %	0 %

Tre av fire fosterforeldre mener barnet opplever fosterforeldrene/fosterfamilien som sine nærmeste personer. Hver sjettede mener barnet ser fosterforeldrene og egne foreldre som like i nærhet, og bare hver tolvte mener det er foreldrene barnet ser som sine nærmeste.

Mange fosterforeldre ønsker at barnet hadde opplevd det annerledes. Bare halvparten av fosterforeldrene ønsker at det var dem alene som barnet opplever som sine nærmeste personer. Nesten to av fem ønsker barnet skulle oppleve fosterforeldrene og foreldrene sine som like nær seg, og hver åttende skulle ønske barnet så foreldrene som sine nærmeste. Mange fosterforeldre ønsker altså at de hadde en mindre dominerende plass i barnets følelsesliv enn hva de mener de har.

Kan dette være et tegn på følelsesmessig avvising fra fosterforeldrenes side? Ønsker de å være mindre viktige for barnet enn hva de mener de er? Eller er det mer et uttrykk for at fosterforeldrene har tatt opp i seg den verdi vårt samfunn legger på foreldre-barn enheten? Fosterforeldrene er en del av samfunnet og dermed bærere av samfunnets verdier. I tillegg vil mange av fosterforeldrene gjennom rekruttering, opplæring og veiledning ha fått formidlet hvor viktig fosterbarnets foreldre er for fosterbarnets opplevelse av hvem det er, og dermed for dets videre utvikling. Analyse av data viser at fosterforeldrenes mening og ønske vedrørende barnets tilknytningsforhold blir påvirket av flere forhold. Tabellen under viser hvordan noen sentrale forhold virker inn på fosterforeldrenes mening og ønske om hvem barnet opplever som sine nærmeste personer.

Tabell 77

Forhold som samvarierer med fosterforeldrenes mening om hvem barnet ser som sine nærmeste personer, og med hvem de skulle ønske det var

Prosentvis fordeling. N: fra 641 (samværshyppighet for mor) til 867

	<i>Mener at barnet opplever fosterforeldrene som nærmest</i>	<i>Ønsker at barnet opplever fosterforeldrene som nærmest</i>
<i>Alder ved plassering</i>		
0 – 2 år	92 %	73 %
3 – 5 år	80 %	55 %
6 år eller mer	57 %	32 %
<i>Varighet av plasseringen</i>		
0 – 2 år	51 %	39 %
3 – 5 år	61 %	43 %
6 år eller mer	77 %	51 %
<i>Samvær</i>		
Ja	70 %	48 %
Nei	94 %	62 %
<i>Mors hyppighet av samvær</i>		
Minst månedlig	55 %	38 %
Sjeldnere enn månedlig	80 %	58 %
<i>Fosterforeldrene</i>		
Har egne barn	68 %	44 %
Har ikke egne barn	90 %	65 %
<i>Fosterforeldrene</i>		
Nøytral plassering	72 %	52 %
Slektsplassering	74 %	35 %
<i>Lovhjemmel</i>		
§ 4 – 4. 5	58 %	29 %
§ 4 – 12	78 %	54 %

Jo yngre barnet var ved plasseringen, jo lengre det har vært i fosterhjemmet, og jo mindre samvær det har med foreldrene, desto oftere mener – rimeligvis – fosterforeldrene det er dem

barnet ser som sine nærmeste personer. Barnløse fosterforeldre mener noe *oftere* enn andre fosterforeldre at det er dem alene barnet ser som sine nærmeste. Fosterforeldre som er i slekt med barnet, mener derimot noe *sjeldnere* enn andre at det er dem alene barnet ser som sin nærmeste. Det samme gjør fosterforeldre som har barnet plassert som et hjelpetiltak.

Selv om ulike grupper av fosterforeldre mener noe ulikt om hvem barnet ser som sine nærmeste personer, er de like i å ønske at barnet skulle oppleve sine foreldre som nærmere seg enn hva de mener barnet gjør. Det betyr for de fleste ikke at de skulle ønske for barnet at det opplevde foreldrene alene som sine nærmeste personer, men at de skulle ønske for barnet at det så begge foreldresettene som like nærstående (jfr. tabell 76).

Vi ser ulikheten mellom *mening* om hvem barnet opplever som nærmest og *ønsket* om hvem barnet skulle oppleve som nærmest, tydelig hos fosterforeldre som er i slekt med barnet. Slektsfosterforeldre mener like ofte som andre fosterforeldre (74 % vs 72 %) at barnet ser dem selv alene som sine nærmeste personer. Men de ønsker klart sjeldnere enn andre at det var slik det var (35 % mot 52 %).

Også når det gjelder barn som ikke har samvær med noen av foreldrene, ser vi den samme ulikheten: 94 % av fosterforeldrene mener da at barnet opplever dem selv alene som sine nærmeste, men bare 62 % skulle ønske at det var slik det var. De øvrige ønsker nesten alle at barnet skulle oppleve foreldrene og fosterforeldrene som like nærstående.

Det synes urimelig å tolke fosterforeldrenes svar dit hen at de ønsker for barnet at det skal være knyttet sterkest til en person de aldri møter. Det synes rimeligere å forstå svarene som et uttrykk for at de ønsker at barnet ikke skal miste foreldrene sine.

Svarmønsteret gir grunn til å mene at fosterforeldre ikke ønsker å gjøre enekrav på barnets tilknytning. En slik tolkning er i overensstemmelse med at vi i kapittel 9 så at mange fosterforeldrene satt hensynet til samvær over hensynet til belastninger barnet og de selv opplever i forbindelse med samværet.

HAR FOSTERFORELDRENE VURDERT Å ADOPTERE BARNET?

I fortsettelsen av temaet om hvem fosterforeldrene mener barnet ser som sine nærmeste og hvem de skulle ønske barnet så som dette, kommer temaet om ønsket om å adoptere barnet. Vi skal i tabellen under se at det er et mindretall av fosterforeldrene som alvorlig har vurdert adopsjon.

Tabell 78

Om fosterforeldrene har vurdert å adoptere fosterbarnet

Prosentvis fordeling. N = 864

Vurdert/er adopsjon meget alvorlig	10 %
Vurdert/er adopsjon	12 %
Ikke vurdert adopsjon	78 %

En av fem fosterforeldre har vurdert adopsjon av fosterbarnet, men bare en av ti har vurdert det alvorlig.

I disse årene har antall fosterbarnadopsjoner holdt seg rimelig jevnt, etter en klar nedgang i løpet av åttitallet, og St.meld. nr. 40 konkluderer sin drøfting av adopsjonsspørsmålet med at adopsjonsraten ikke bør økes. Konklusjonen har ingen støtte i den forskning som foreligger, og heller ikke har den støtte i hva mange fosterbarn selv uttrykker som sitt ønske. På samme måte som mange fosterbarn sier at de burde blitt fosterbarn tidligere, formidler mange at de skulle ønske at de var blitt adoptert (Festinger 1983, Triseliotis 1989).

Fosterforeldre:

- *Vi mener helt bestemt at fosterbarnas rettsikkerhet er altfor lite ivaretatt og sikret. Adopsjon burde vært lettere: trygger barnet og fosterforeldrene. Aller helst adopsjon med forpliktelse, dersom det er ønskelig med samvær.*

Ulike land har ulike synspunkt og praksis når det gjelder adopsjon. Mens det i Danmark ikke er anledning til adopsjon mot foreldrenes vilje, er det i England et uttalt mål både å øke adopsjonsraten av fosterbarn med 40 prosent, og at beslutningen om dette tas relativt kort tid etter at barnet har kommet under omsorg (Thoburn 2002, Ward et al 2006).

Hvilke fosterforeldre ønsker å adoptere – hvilke barn ønskes adoptert?

Å ha vurdert å adoptere fosterbarnet blir påvirket av forhold både ved fosterforeldrene og barnet. Vi skal først se på forhold ved fosterforeldrene

Forhold ved fosterforeldrene

Vi har i kapittel 2 sett at fosterforeldre som ikke har egne barn, oftere enn andre fosterforeldre har adopsjonsbarn. Har barnløse oftere vurdert å adoptere fosterbarnet de har hos seg nå?

Tabell 79

Om fosterforeldrene har vurdert adopsjon, sammenholdt med om de har egne barn
Prosentvis fordeling. $N = 864$

	Har egne barn	Har ikke egne barn
Vurdert alvorlig	8 %	26 %
Vurdert	9 %	23 %
Ikke vurdert	83 %	51 %

χ^2 : 72,43, df: 2, $p < .000$

En av to fosterforeldrene som ikke har egne barn har vurdert å adoptere fosterbarnet, mot en av seks av de øvrige.

Også fosterforeldrenes eventuelle slektskap med barnet har betydning for om de har vurdert adopsjon. Men her går sammenhengen den motsatte veien: fosterforeldre som er i slekt med barnet, har sjeldnere enn de øvrige vurdert adopsjon.

Tabell 80

Om fosterforeldrene har vurdert adopsjon, sammenholdt med om de er i slekt med barnet
Prosentvis fordeling. $N = 860$

	Ikke i slekt	I slekt
Vurdert alvorlig	12 %	3 %
Vurdert	12 %	11 %
Ikke vurdert	76 %	86 %

χ^2 : 10,07, df: 2, $p < .007$

Det er ikke overraskende at fosterforeldre som er i slekt med barnet sjeldnere enn andre har vurdert alvorlig å adoptere barnet. Både det at barnet allerede er en del av familien, og det at fosterforeldrene har relasjoner til foreldrene som går langt tilbake i tid og er forutsatt å skulle vare langt inn i fremtid, vil trolig virke i mot det. Samtidig er forskjellen mellom slektsfosterforeldre og andre fosterforeldre ikke svært sterk.

Forhold ved barnet

Det er særlig to forhold ved barnet som man i utgangspunktet kan tenke har betydning for om fosterforeldrene har vurdert adopsjon. Det ene er barnets alder da det kom i fosterhjemmet, det andre er hvor lenge det har vært der. Barnets alder ved plassering har meget større betydning enn hvor lenge plasseringen har vart ($r = .42$ vs. $r = .12$). Tabellen under gir en oversikt over sammenhengene mellom barnets alder ved plassering og om fosterforeldrene har vurdert/vurderer å adoptere barnet.

Tabell 81

Om fosterforeldrene har vurdert adopsjon, sammenholdt med barnets alder ved plassering
Prosentvis fordeling. $N = 864$

	0 – 2 år	3 – 5 år	6 – 8 år	9 år og mer
Vurdert alvorlig	27 %	8 %	5 %	0 %
Vurdert	22 %	13 %	6 %	4 %
Ikke vurdert	51 %	80 %	89 %	96%

χ^2 : 177,18, df: 6, $p < .000$

Hvis barnet var under tre år da det kom i fosterhjemmet har en av to fosterforeldre vurdert adopsjon – nesten halvparten av dem alvorlig. Hvis barnet var over ni år, har så godt som ingen vurdert det. Det er ikke overraskende at barnets alder har stor betydning. Barnets parathet til tilknytning vil være særlig sterk når barnet er lite, slik også fosterforeldrenes parathet til ”bonding” (å binde seg til barnet) vil være (Tizard 1978, Klaus & Kennell 1982, Bowlby 1982, 1988, Rutter 1995, Smith & Ulvund 1999).

Et tredje forhold som har betydning er barnets problemomfang, og da særlig problemomfang ved oppstarten av plasseringen. Fosterforeldrene har noe sjeldnere vurdert adopsjon når de mener barnet hadde flere store problem da det kom ($r = .20$), og når de mener det har flere store problem i dag ($r = .12$). I tråd med dette synker sannsynligheten for at fosterforeldrene har vurdert adopsjon, jo flere forsterkingstiltak de mottar ($r = .21$). Vi har tidligere sett at antall forsterkingstiltak øker når barnets problemomfang øker. Ved en adopsjon trekker barnevernet seg ut, og forsterkingstiltak barnevernet rår over blir borte.

Noen forsterkningstiltak har større betydning enn andre for om adopsjon har blitt vurdert. Om fosterforeldrene har forhøyet lønn, frikjøp eller forhøyet utgiftsdekning er uten betydning. Likeledes om barnet har støttekontakt eller ei. Men dersom barnet har besøkshjem og dersom fosterforeldrene mottar veiledning, minsker sannsynligheten for at de har vurdert adopsjon ($r = .19$).

Forhold ved plasseringen

Utover forhold ved fosterbarnet og ved fosterforeldrene har også forhold ved plasseringen betydning. Adopsjon har noe sjeldnere blitt overveid når plasseringen er en hjelpeplassering ($r = .10$). Adopsjon har videre blitt sjeldnere overveid når barnet har relativt hyppige samvær ($r = .23$ for samvær med mor, $r = .12$ for samvær med far). Den *belastning* fosterforeldre måtte oppleve i forbindelse med barnets samvær med foreldrene sine er imidlertid uten betydning for om adopsjon har blitt vurdert. Adopsjon synes derved ikke å bli sett som et middel som kan fjerne belastninger fosterforeldrene opplever er knyttet til samvær mellom barnet og foreldrene.

FORHOLDET MELLOM FORELDRENE OG FOSTERFORELDRENE

For barn som er i fosterhjem er det viktig at de to foreldresettene har et rimelig godt forhold til hverandre. Barnets trivsel og utvikling blir trygget ved at foreldresettene ikke er i konflikt, og at de i hvert fall ikke kriger om barnets kjærlighet. Det å leve i konfliktsfære mellom voksne, viktige personer, blir allment sett å utgjøre en betydelig risiko for barnets psykososiale helse og utvikling (Schaffer 1993, Garmezy 1993, Schofield & Beck 2006).

Vi skal i det følgende se hvordan fosterforeldrene oppfatter sitt forhold til barnets foreldre og hvordan de oppfatter foreldrenes forhold til seg selv.

Tabell 82

*Fosterforeldrenes oppfatning av sitt forhold til barnets foreldre, da barnet ble plassert og nå
Prosentvis fordeling. Ved plassering: N = 770, Nå: N = 724*

	Ved plassering	I dag
Godt forhold	44 %	52 %
Middels forhold	47 %	41 %
Dårlig forhold	9 %	7 %

Det er et lite mindretall av fosterforeldrene som mener de har hatt, eller har, et direkte dårlig forhold til barnets foreldre. Det er en moderat tendens til at det som startet ut som middels gode forhold har beveget seg mot gode forhold.

Fosterforeldre:

- *Forholdet til foreldrene er vanskelig og mye vanskeligere enn vi hadde tenkt, forberedt oss på.*
- *Alt har vært en solskinnshistorie, knall samarbeid med biologisk familie og vår familie.*

Tabell 83

*Fosterforeldrenes oppfatning av foreldrenes forhold til dem selv, da barnet ble plassert og nå
Prosentvis fordeling. Ved plassering: N = 779, Nå: N = 723*

	Ved plassering	I dag
Godt forhold	30 %	52 %
Middels forhold	44 %	37 %
Dårlig forhold	26 %	11 %

Slik fosterforeldrene ser det, har foreldrenes forhold til dem selv beveget seg mer enn deres eget forhold til foreldrene. Fosterforeldrene mener at noe over halvparten av foreldrene som startet ut med et dårlig forhold til dem, ikke lenger har det. Halvparten av mener at barnets

foreldre nå har et godt forhold til dem selv, mot en tredjedel da plasseringen startet opp. Men noen få fosterforeldre mener at foreldrenes forhold til dem selv har blitt dårligere underveis i plasseringsforløpet.

Både ved plasseringstidspunkt og i dag er det en sterk sammenheng mellom hvordan fosterforeldrene ser sitt forhold til foreldrene og hvordan de mener foreldrenes forhold er til dem selv (henholdsvis $r = .69$ / $r = .87$). Det betyr at mens de fleste fosterforeldrene mener at forholdet er preget av gjensidig harmoni – eller i det minste fordragelighet – så mener et relativt lite mindretall at forholdet er vedvarende og gjensidig dårlig. For de fosterforholdene dette gjelder, må det utgjøre en betydelig slitasje for barnet, så vel som for de voksne.

At de fleste mente at forholdet er rimelig godt, er i overensstemmelse med hva som ble funnet i en mindre, intensiv intervjustudie av plasseringer som hadde vart lenge (Havik & Moldestad 2003). I over halvparten av plasseringene ga både fosterforeldrene og foreldrene uttrykk for at de sto aktivt sammen i kampen *for* barnet. Fra begge foreldresettene var formuleringer som ”vi må tenke på hva som er best for barnet”, ganske vanlige. I andre plasseringer var forholdet mer preget av en slags våpenstill-stand: foreldrene hadde mer resignert enn akseptert, og ga uttrykk for at det var blitt som det var blitt, og at tiden for motstand var gått fra dem. Bare noen helt få forhold var preget av kamp *om* barnet. Kampen *om* barnet var preget av en slags krigstilstand mellom to parter som hadde helt ulike syn på hva som var barnets behov og på fosterforholdets nødvendighet. Det var særlig to forhold som syntes å påvirke hvordan relasjonen var blitt. Det ene var om fosterforeldrene maktet å oppfatte foreldrenes sviktende omsorg som en konsekvens av svikt i evne heller enn som svikt i vilje. Det andre var om foreldrene maktet å se at barnet hadde det bra i fosterhjemmet og tillot barnet å knytte seg til fosterforeldrene.

Hvorfor blir forholdet som det blir?

Hvordan forholdet mellom foreldresettene starter ut og hvordan det utvikler seg, påvirkes trolig først og fremst av personlighetsmessige, verdimesige og sosiale karakteristikk og egenskaper hos både fosterforeldre og foreldre. Dette er forhold som spørreskjemaundersøkelser er lite egnet for å belyse.

Men det undersøkelsen viser er at forholdet mellom foreldresettene – slik fosterforeldrene ser dette – ikke blir påvirket av karakteristikk ved barnet som alder, kjønn, og problemomfang da barnet ble plassert eller problemomfang nå.

Det undersøkelsen også viser er at relasjonen blir påvirket av om det er konflikt rundt plasseringen eller ei. Fosterforeldrene opplever foreldrenes forhold til seg – og sitt forhold til foreldrene – som mer vanskelig når det har vært ført saker for fylkesnemnd og domstol etter at barnet ble plassert hos dem, og som vanskeligere jo flere saker som har vært ført (foreldrenes forhold til fosterforeldrene: $r = .24$ / fosterforeldrenes forhold til foreldrene: r

=.12). De mener også at relasjonen er vanskeligere når de mener barnet har for mye samvær ($r = .21$), og særlig når de mener at barnets samvær river ned det de selv bygger opp ($r = .41$).

Opplevelsen av relasjonen blir også påvirket av om fosterforeldrene er i slekt med barnet eller ei. Sammenhengen mellom slektskap og opplevd god relasjon er imidlertid hverken særlig sterk eller særlig omfattende. Den består i at slektsfosterforeldrene noe oftere enn andre fosterforeldre mener at foreldrene hadde et godt forhold til dem selv, den gangen barnet ble plassert ($r = .14$). Men de opplever ikke oftere enn de øvrige at foreldrene har det nå. De opplever heller ikke oftere enn andre fosterforeldre at deres eget forhold til foreldrene var eller er bedre.

Rammebetingelsene for plasseringen har noe betydning. Når plasseringen er et hjelpetiltak, opplever fosterforeldrene noe oftere de gjensidige relasjonene – både da barnet ble plassert og nå – som bedre (r varierer fra $.10$ til $.21$).

Det kan være særlig verdt å merke seg at jo mer tilfredse fosterforeldrene er med barnevernets oppfølging av plasseringen, jo mer positivt oppfatter de foreldrenes relasjonen til seg, og sin egen til foreldrene (r varierer fra $.12$ til $.15$). Også på dette området ser vi betydningen av kvaliteter ved barnevernets oppfølging.

OPPSUMMERING

Fosterforeldrene opplever at hovedtyngden av barna startet ut med et godt forhold til dem som fosterforeldre, og at enda flere har utviklet det underveis. Videre opplever de at også barnets forhold til foreldrene blir bedret mens barnet er i fosterhjemmet. Imidlertid mener de at barna både i utgangspunktet og i dag har et bedre forhold til dem selv enn til sine foreldre.

I tråd med dette mener fosterforeldrene at det er dem de fleste barna ser som sine nærmeste personer. Særlig mener de det når barnet var helt lite da det kom, når barnet har vært lenge, og når barnet har lite eller intet samvær med foreldrene. Fosterforeldre som ikke har egne barn, mener det noe oftere enn andre, fosterforeldre som har hjelpeplasseringer mener det noe sjeldnere, og fosterforeldre som er i slekt mener det verken oftere eller sjeldnere.

Som gruppe er fosterforeldrene ikke preget av et ønske om å monopolisere barnets kjærlighet. Fosterforeldrene ønsker at barnet opplevde foreldrene sine som nærmere seg enn hva de mener barnet gjør. Mange fosterforeldre ønsker at det skal være mer likestillhet og likevekt: at de selv og foreldrene skal ha tilnærmet samme plass i barnets liv. Ønsket om at barnet skulle oppleve foreldrene nærmere seg enn hva de mener barnet faktisk gjør, gjelder særlig for fosterforeldre som er i slekt med barnet. Trolig bevirker en felles fortid forståelse for foreldrenes situasjon, og forpliktelse og lojalitet overfor foreldrene.

Fosterforeldrene opplever forholdet mellom barnets foreldre og dem selv som i hovedsak bra, og som bedre i dag enn da fosterforholdet startet opp. Det er særlig foreldrenes forhold til dem selv fosterforeldrene mener er blitt bedre. I dag mener hovedtyngden av fosterforeldrene at de har et godt – eller rimelig godt – forhold til barnets foreldre, og like mange mener foreldrene har et godt – eller rimelig godt – forhold til dem. Men i omlag hvert tiende fosterhjemnsforhold mener fosterforeldrene det er et gjensidig dårlig forhold mellom de to foreldresettene.

Kvaliteten av forholdet mellom de to foreldresettene er uavhengig av mer ytre kjennetegn ved barnet, ved plasseringssted og ved hyppighet av samvær. Det som skiller gode forhold fra mindre gode forhold er særlig fosterforeldrenes opplevelse av at barnets samvær river ned det de selv bygger opp.

En spørreskjemaundersøkelse kan ikke gi kunnskap om hvordan gode, middels og dårlige forhold egentlig spiller seg ut og over hvilke konsekvenser de har for trivsel og mestring hos barnet, og hos fosterforeldrene og foreldrene. Heller ikke er det mulig å vite sikkert om fosterforeldrene mer har svart slik de ønsker det skulle være, enn slik det ”er”. I den grad fosterforeldrenes svar er preget av ønsker heller enn realiteter, viser dette i hovedsak at fosterforeldre som gruppe ønsker gode relasjoner mellom de sentrale aktørene, og at de ikke ønsker å skyve foreldrene ut av barnets opplevelsesverden eller gjøre dem til fjerne og uviktige personer for barnet.

I dag og for elleve år siden

Det er ingen forskjeller av betydning mellom hvordan det er i dag og hvordan det var for elleve år siden, slik det heller ikke var for fosterforeldrenes opplevelser og synspunkt vedrørende samvær. Og igjen er forklaringen trolig den samme: man vil forvente større grad av stabilitet over tid når det gjelder emosjonelle og relasjonelle opplevelser og erfaringer, enn når det gjelder erfaringer og synspunkt på mer ytre strukturer og hendelser.

KAPITTEL 11

HAR DET Å VÆRE FOSTERFAMILIE VÆRT “VERDT DET”?

Det er mange mulige belastninger knyttet til det å være fosterfamilie. Vi har sett at fosterbarna som gruppe er en problembelastet gruppe, når de kommer i fosterhjemmet. De har – som gruppe – flere og større problem enn andre barn, og de trenger mer omsorg og oppfølging. Vi har videre sett at barnevernets oppfølging er preget av utskifting av saksbehandlere, og at tilsynsførerordningen er preget av fravær og diskontinuitet. Samværsordningene oppleves av noen fosterforeldre som belastende for både barnet og dem selv.

På den andre siden er det mange mulige gleder og berikelser. Fosterbarna oppleves å få færre og mindre alvorlige problem etter hvert. De oppleves å få et stadig bedre forhold til fosterforeldrene og – men i noe mindre grad – til foreldrene. Fosterforeldrene opplever at foreldrene får et bedre forhold til dem selv, og mange erfarer at samværene går bra for barna. De fleste opplever at barnevernet ser dem som en samarbeidspartner. Slik kan fosterforeldre på gevinstsiden oppleve både nærhet og mestring, som kan modifisere og gjøre opp for belastningene.

Mener så fosterforeldrene at det å være fosterfamilie, sett under ett, har vært “verdt det”?

Tabell 84

*Fosterforeldrenes syn på om det å være fosterfamilie, sett under ett, har vært “verdt det”
Prosentvis fordeling. N = 866*

Ja, absolutt	66 %
Ja	18 %
Både / og	15 %
Nei	0,6 %
Nei, absolutt ikke	0,2 %

Hovedtyngden av fosterforeldrene (84 %) mener at det å være fosterforeldre har vært verdt det, og to av tre mener dette ubetinget. For disse må gevinstene ved fosterforeldreskapet ha veid klart mer enn belastningene. Hver syvende familie gir uttrykk for blandede følelser: det å være fosterforeldre har både vært verdt det og ikke verdt det. Det er bare noen helt få fosterforeldre som mener at det å være fosterfamilie har vært entydig negativt. Det er imidlertid viktig å huske på at fosterforeldrene i denne undersøkelsen fortsatt er fosterforeldre – fosterforeldre som har sagt opp avtalen, og/eller har erfart at barnet ikke ville være der, og/eller at avtalen har blitt sagt opp av barneverntjenesten – er ikke lengre fosterforeldre og dermed ikke med i undersøkelsen.

Fosterforeldre:

- *Å være fostermor/far er et stort ansvar, men som gir utrolig mye både på godt og vondt.*
- *Alt stemte liksom fra første dag.*
- *Å være fosterforeldre er utrolig bra. Men: Lønna er dårlig og barnevernet kunne tatt mer hensyn til fosterbarnet enn til barnets foreldre.*

Opplevelsen av at det har vært verdt det er ganske sikkert svært sammensatt, og mer bestemt av mellompersonele relasjonene og personele eegenskaper enn av ytre, strukturelle forhold. Opplevelsen er videre trolig ikke en bestandig opplevelse, men svingende i takt med hendelser i fosterforholdet og med forståelsen av disse. Dette er forhold spørreskjemaundersøkelser er lite eegnet til å belyse.

Fosterforeldrene opplevelse av at det å være fosterfamilie har vært verdt det, viser bare moderate sammenhenger med de mer ytre forhold denne undersøkelsen retter seg mot. Samtidig er de sammenhenger som kommer frem forventede sammenhenger på den måten at de er i overensstemmelse med hva tidligere forskning har vist og hva sunn fornuft tilsier. I hovedsak dreier det seg om at fosterforeldrene noe oftere opplever at det har vært verdt det når barnet var yngre ved plassering, når det er yngre pr. i dag, når det verken hadde eller har mange store problem og når de mener barnevernet opplever dem som samarbeidspartnere og at oppfølgingen barnevernet gir er god. Slektskap med barnet uten betydning. Men vi skal senere se at slektskap har betydning for om fosterforeldrene har vurdert å si opp fosteravtalen eller ei.

Rimeligvis er det en klar sammenheng mellom i hvilken grad fosterforeldrene synes det å være fosterfamilie har vært ”verdt det”, og om de har overveid/overveier å si opp fosterhjemsavtalen ($r = .46$). Det er også en sammenheng mellom å synes det har vært ”verdt det”, og det å ha vurdert/vurdere å adoptere barnet, men denne sammenhengene er meget svakere ($r = .19$).

Resten av dette kapitlet tar opp om fosterforeldrene har overveid å si opp fosteravtalen. Deretter tar det opp hvilke forhold som har vært viktig for at de har fortsatt som fosterforeldre selv om de har vært trøtt og lei. Til slutt tar kapitlet opp hvem fosterforeldrene pr. i dag opplever som viktige støttepersoner og hvilke tiltak de mener ville være til hjelp for dem i fosterforeldreoppgaven. Men først skal vi se hvordan fosterforeldrene ser seg selv og sine fosterbarn, sammenlignet med fosterforeldre og fosterbarn flest.

SAMMENLIGNET MED FOSTERFORELDRE FLEST

Opplevelsen av hvordan man har det, dannes blant annet ut fra sammenligninger med hvordan man tror andre har det, og da særlig personer som vi mener er i en lignende situasjon som oss

selv. Fosterforeldrene har angitt hvordan de mener at de selv og fosterbarnet har det, sammenlignet med fosterforeldre og fosterbarn flest, hver på fire sentrale områder. Vi skal først se hvordan fosterforeldrene mener de har det, sammenlignet med fosterforeldre flest

Tabell 85

Fosterforeldrenes sammenligning av seg selv med fosterforeldre flest

Prosentvis fordeling. N = 845

	Tilfredsheten ved å være fosterforeldre	Forholdet til barnets foreldre	Oppfølgingen fra barnevernet	Belastningen ved å være fosterforeldre
Bedre	50 %	48 %	44 %	33 %
Samme	47 %	41 %	47 %	57 %
Dårligere	3 %	11 %	10 %	10 %

De fleste fosterforeldrene mener de har det minst like bra som andre fosterforeldre. Halvparten av fosterforeldrene mener de er *mer* tilfredse med å være fosterforeldre, enn hva fosterforeldre flest er. Og bare noen helt få mener at de er mindre tilfredse. Dette er egentlig ikke så overraskende – vi mennesker synes å ha en (lykkelig) tendens til å se det positive i oss selv og vår situasjon. Eksempelvis mener ni av ti at de har mer/bedre humoristisk sans enn folk flest.

Men samtidig kan det tenkes at fosterforeldre faktisk har den oppfatning at fosterforeldre flest er lite tilfredse. Det er mulig at de hører mer om alle vanskene og belastningene, enn om meningsfylde og gledene. Kursholdere fokuserer ofte på utfordringer og vansker, og interesseorganisasjoner på hva som må forbedres. Med de krevende oppgavene mange fosterforeldre står i, er det rimelig at de vil bruke hverandre som klagemurerer.

Det området hvor fosterforeldrenes optimisme er minst stor, er når det gjelder eget belastningsomfang sammenlignet med andre. Det kan imidlertid være verdt å merke seg at opplevelsen av å ha større belastninger ikke automatisk medfører at de opplever tilfredsheten sin som mindre. En mulig delforklaring kan være at mens to av fem fosterforeldre (41 %) mener det er vanskelig å være fosterforeldre, så er det bare en meget liten andel (2 %) som opplever at de mestrer det dårlig.

Fosterforeldre:

- *Vi opplever det som veldig slitsomt ofte, fordi barnet er så krevende og intenst, i tillegg til at vi har måttet lære henne masse elementære ting om oppdragelse og oppførsel. Slitsomt for barnet også. Men vanskelig er det ikke, bare krevende. Og artig.*

Selv om ikke det er en automatisk forbindelse mellom det å oppleve at man har større belastninger enn fosterforeldre flest, og det å oppleve at man er mindre tilfreds med å være fosterforeldre enn andre er, så er samvariasjonen mellom de to forholdene sterk ($r = .51$). Det er også en sammenheng mellom begge disse forholdene, og opplevelse av å ha bedre/dårligere oppfølging fra barnevernet, enn hva fosterforeldre flest har. Samvariasjonen er sterkere for opplevelse av tilfredshet ($r = .24$) enn for opplevelse av belastning ($r = .15$). Hvordan forholdet til barnets foreldre oppleves har óg betydning, men betydningen er mindre. Og forholdet til barnets foreldre har noe større betydning for det å oppleve seg som belastet ($r = .22$), enn for det å oppleve seg som tilfreds ($r = .16$).

Men det som betyr mest for fosterforeldrene opplevelse av tilfredshet sammenlignet med fosterforeldre flest, er hvordan de opplever fosterbarnet sitt – sammenlignet med fosterbarn flest.

Tabell 86

*Fosterforeldrenes sammenligning av sitt fosterbarn med fosterbarn flest
Prosentvis fordeling. N = 846*

	Trivsel i barnehage/skole	Selvfølelse og optimisme	Forholdet til jevnaldrende	Selvkontroll over impulser/atferd
Bedre	53 %	51 %	47 %	43 %
Samme	41 %	36 %	41 %	37 %
Dårligere	6 %	13 %	12 %	20 %

På samme måte som de fleste fosterforeldrene mener at de har en minst like god – og ofte bedre – situasjon enn fosterforeldre flest, mener de fleste fosterforeldrene at deres fosterbarn har en minst like god – og ofte bedre – situasjon enn fosterbarn flest, når det gjelder sentrale trivsels og utviklingsområder.

Det er meget sterke samvariasjoner mellom hvordan fosterforeldrene mener barnet har det på de fire områdene. Samvariasjonene er enda sterkere for de fire områdene fosterforeldrene har vurdert barna på, enn for områdene de har vurdert seg selv på. (fra $r = .64$ til $r = .76$).

Det området flest fosterforeldre mener fosterbarnet deres kommer til kort på – i forhold til fosterbarn flest – er selvkontroll. Noe overraskende er det heller ikke her noen forskjell mellom gutter og jenter, slik fosterforeldrene ser det.

Det å oppleve at man er på den grønne gren, sammenlignet med fosterforeldre flest, henger først og fremst sammen med om også fosterbarnet blir oppfattet å være på en grønne gren, det vil si å klare seg bedre enn fosterbarn flest på de fire områdene (fra $r = .39$ til $.41$).

Fosterforeldrene opplever oftere at barnet er på den grønne gren, når barnet var lite da det kom, og når det har vært hos dem lenge. Det er ikke overraskende at det er slik. For det første har yngre barn færre vansker – og vanskene som er vil lettere kunne avhjelpest – og fosterforeldrene kan derved oppleve seg som mer *mestrende*. For det andre vil yngre barn raskere kunne utvikle tilknytningsbånd til fosterforeldrene – og fosterforeldrene kan derved oppleve seg som mer *sentrale* for barnet. Sagt på en annen måte: fosterforeldrenes sjanser for å oppleve så vel nærhet som mestring er ganske store.

VURDERING AV Å SI OPP FOSTERHJEMSAVTALEN

Det å vurdere å si opp fosterhjemsavtalen kan innebære alt fra en tanke nå og da, til alvorlige overveielser over tid.

Tabell 87

Om fosterforeldrene har vurdert å si opp fosteravtalen

Prosentvis fordeling. N= 860

Nei, aldri	68 %
Ja, en og annen gang	23 %
Ja, vurderte det alvorlig tidligere	7 %
Ja, vurderer det alvorlig nå	2 %
Ja, er i ferd med å si opp	1 %

To av tre fosterforeldre har aldri vurdert å si opp fosteravtalen. En av fire har vurdert det en og annen gang, mens en av femten vurderte det alvorlig tidligere, men ikke nå lenger. På det tidspunkt undersøkelsen ble gjennomført har tre prosent av fosterforeldre oppsigelse under alvorlig overveielser, eller de er i ferd med å si opp²¹. Igjen er det viktig å huske at fosterforeldre som faktisk har sagt opp avtalen ikke er med i denne undersøkelsen.

Hva er risikofaktorene?

Fosterforeldrene har angitt i hvilken grad åtte spesifiserte forhold har hatt betydning for at de har overveiet si opp avtalen.

---

²¹ Vi så i kapittel 3 at fosterforeldrene mente at ni av ti barn skulle vokse opp i fosterhjemmet. Av de øvrige var de fleste enten tenkt å skulle flytte hjem eller for seg selv, men 1,5 prosent var tenkt å skulle flytte til et annet fosterhjem

Tabell 88

Ulike forholds betydning for fosterforeldrenes vurdering av å si opp fosterhjemsavtalen
Prosentvis fordeling. N = 250 / 269

	Meget viktig	Viktig	Litt viktig	Ikke Viktig
Forhold ved barnet	39 %	31 %	13 %	20 %
Hensynet til egne barn*	39 %	17 %	15 %	36 %
Forholdet til barnevernet	33 %	21 %	11 %	36 %
Stadig sak for F.nemnd/ domstol*	25 %	14 %	24 %	38 %
Forhold ved barnets samvær*	17 %	15 %	14 %	54 %
Forholdet barnets foreldre*	14 %	15 %	14 %	47 %
Endringer i fosterfamilien	14 %	14 %	12 %	59 %
Forholdet til slekt/naboer	3 %	10 %	10 %	77 %

* Regulert for uaktualitet, dvs. fosterforeldrene ikke har egne barn, ikke har hatt sak for fylkesnemnd eller domstol, fosterbarnet ikke har samvær

Forholdene som peker seg ut som viktige, er først og fremst forhold ved fosterbarnet, fulgt av hensynet til egne barn, og forholdet til barnevernet. Vi skal i det følgende se nærmere på de ulike forholdene.

Forhold ved barnet

Forhold ved barnet er det som har størst betydning for om fosterforeldrene har vurdert/vurderer å si opp fosterhjemsavtalen. Drøyt to av tre fosterforeldre angir forhold ved barnet som viktig eller meget viktig.

Fosterforeldre:

- *Barnet har store vansker med å forholde seg til oss, da det virker som om fosterbarnet har store tilknytningsvansker samt andre omfattende problemer. Etter mitt syn er hun for "skadet" til at hun kan få utviklet seg på best mulig måte i en vanlig fosterfamilie.*
- *Vet ikke om jeg vil være fostermor mer. Det verste er å ha dårlig samvittighet for at jeg ikke klarer å bli glad i ham.*

De forhold ved barnet som utgjør risiko for at fosterforeldrene har vurdert/vurderer å si opp fosterhjemsavtalen er for det første at barnet var relativt eldre da det ble plassert ($r = .17$), og at det er relativt eldre nå ($r = .18$). For det andre at barnet hadde mer omfattende problem da det ble plassert ($r = .31$), og – men i mindre grad – at det har mer omfattende problemer nå ($r = .18$). Vi har tidligere sett at det er en sammenheng mellom alder og problemomfang, både ved plasseringstidspunkt og undersøkelsestidspunkt. Men dersom problemene har blitt minsket underveis, tjener det som en beskyttelse mot at fosterforeldrene vurderer å si opp. I jo

større grad fosterforeldrene mener at barnets problemer har blitt moderert, jo sjeldnere har de vurdert å si opp, og jo mindre alvorlig har de vurdert det ($r = .21$).

At barnets alder og problemomfang har betydning for om fosterforeldrene har overveid/overveier å si opp fosterhjemsavtalen er ikke overraskende. Mange undersøkelser har vist at begge disse forholdene øker sannsynligheten for at fosterhjemmet "sprekker" (Bache-Hansen 1982, Berridge & Cleaver 1987, Thoburn & Rowe 1987, Triseliotis et al 1991, Triseliotis et al 2000).

Det er mer overraskende at barnets kjønn ikke har betydning. Det er et gjennomgående forskningsfunn at gutter er mer sårbare enn jenter ved belastninger og at de har mer problematferd, spesielt utagerende og asosial atferd (Rutter 1994, Smith 2004, Earls & Mezzacappa 2005). I denne undersøkelse har vi imidlertid sett at fosterforeldrene ikke mener guttene har særlig større problemer enn jentene, selv om noe flere gutter enn jenter ble sett å ha store atferdsvansker ($r = .08$). Vi har videre sett at Sinclair (2005) i sin gjennomgang av engelske studier rettet mot fosterhjems plasseringer, finner at kjønn i liten eller ingen grad predikerer grad av vellykkethet, målt med ulike utfallsmål.

Hensynet til egne barn

Fosterforeldre:

- *Jeg ble totalt utslitt og det har gått for mye ut over egne barn.*
- *Det viktigste ved plassering er hensynet til egne barn. Vi ser det slik at det er svært uheldig at vi har fosterbarn midt inni vår egen barneflokk.*
- *Jeg har hele tiden savnet større fokusering på egne barn i hele denne prosessen, da det har oppstått en del problemer. Det ble ikke fokusert på deres problemer for jeg hadde kjempet en stund for det.*

At hensynet til egne barn har stor betydning, er ikke overraskende. Fosterforeldre forteller ofte om den bekymring de har for at fosterforholdet skal påføre egne barn for store belastninger. Flere undersøkelser har vist at risiko for utilsiktet flytting fra fosterhjemmet øker når fosterforeldrene har egne barn. Risikoen er særlig uttalt når de egne barna er på om lag samme alder som fosterbarnet (Berridge & Cleaver 1987, Thoburn 1996, Berridge 1997, Triseliotis et al 2000). Wolkind og Rushton (1994) fremholder at innen fosterhjemfeltet er dette et av de få sikre forskningsfunn som bør ha praktiske implikasjoner.

Höjer og Nordenfoss (2006) har i en kombinert intervju- og spørreskjemaundersøkelse rettet mot fosterforeldrenes egne barn, funnet at forholdet de hadde til sine fostersøsken ofte var sammensatt, selv om de fleste opplevde det som overveiende positivt å ha fostersøsken. Når aldersforskjellen var mindre enn to år, ble imidlertid forholdet opplevd som dårligere enn når aldersforskjellen var større.

I denne undersøkelsen mener hver fjerde fosterforeldre som har egne barn at fosterfamilieskapet har hatt blandede (22 %) eller negative (2 %) konsekvenser for deres egne barn. I en mindre spørreskjemaundersøkelse (Fasting et al 1993) ga fosterforeldres egne barn og ungdommer uttrykk for at de opplevde det som mer negativt å ha fostersøsken enn hva de på forhånd hadde trodd det skulle være. Andelen som mente det var negativt stemmer godt overens med hva fosterforeldre i denne undersøkelsen angir, og med hva de anga i undersøkelsen for elleve år siden. Mange av ungdommene i den mindre undersøkelsen (op cit) ga imidlertid uttrykk for at de trodde belastningene var forbigående: halvparten av de som mente det var negativt å ha fostersøsken, mente det ville bli mer positivt i fremtiden enn hva det var nå.

Forholdet til barneverntjenesten

Det er bekymringsfullt at drøyt halvparten av fosterforelder som har overveid/overveier å si opp fosteravtalen angir at forholdet til barnevernet har vært en meget viktig (33 %) eller viktig (21 %) grunn til dette. Undersøkelsen gir ikke svar på om belastningen ved barnevernet først og fremst ligger i unnlatenhet, ved at det ikke har vært til stede, eller om belastningen først og fremst ligger i at barnevernet foretar handlinger og beslutninger fosterforeldrene har opplevd som urimelige og/eller feilaktige.

Fosterforeldre:

- *Mye avhengig av tilgjengelig saksbehandler/barnevern. Når tilstede meget positivt. Uten, rimelig frustrerende, og "til å skrike av". Derfor litt optimistisk nå igjen, pga at vi har akkurat fått tildelt en ny.*
- *Den tyngste biten ved det å være fosterforeldre har i vårt tilfelle vært saksbehandler. Vi har ofte følt at saksbehandleren legger sten til byrden i stedet for å hjelpe.*

Det forhold ved barnevernet som står frem som særlig viktig, er samarbeidsforholdet. Fosterforeldre som mener barnevernet har vært en viktig årsak til at de har vurdert/å si opp fosterhjemsavtalen opplever oftere enn andre at barnevernet ikke ser dem som samarbeidspartnere ($r = .30$), og at barnevernet holdt tilbake informasjon før plasseringen ($r = .25$). De mener også at det er vanskeligere å få tak i saksbehandler ($r = .35$), og at det er for lite kontakt ($r = .36$).

Det andre forholdet som fremstår som viktig er saksbehandlers kompetanse og interesse. Fosterforeldrene som mener forholdet til barnevernet har vært viktig i vurderingen av å si opp fosterhjemsavtalen opplever at deres saksbehandler har dårligere kompetanse ($r = .23$) og er mindre interessert og engasjert ($r = .14$) enn hva andre fosterforeldre gjør.

Det at en av to fosterforeldre som har vurdert å si opp fosterhjemsavtalen mener at forholdet til barnevernet har vært en viktig faktor i denne vurderingen, betyr *ikke* at en av to fosterforeldre har et dårlig forhold til barnevernet. Det er bare en snau tredjedel av

fosterforeldrene som noen gang har vurdert å si opp fosteravtalen, og det er halvparten av disse som mener forholdet til barnevernet har vært en viktig grunn til det. Vi skal senere i dette kapitlet se at mange fosterforeldre mener støtten og oppfølgingen fra barnevernet er en viktig grunn til at de fortsetter som fosterforeldre, når de har trøtt og lei.

Saken er stadig i fylkesnemnd og/eller rettsapparat

Nesten halvparten av sakene (46 %) har vært behandlet av fylkesnemnd etter at barnet ble plassert. De fleste av dem har bare vært behandlet én gang, men 14 prosent har vært behandlet minst to. I tillegg har en femtedel av sakene (20 %) vært behandlet av rettsapparatet. Også her har de fleste sakene bare vært behandlet én gang, men åtte prosent har vært behandlet minst to. Jo flere ganger en sak har vært behandlet av fylkesnemnd, jo oftere har den også har vært behandlet flere ganger av rettsapparatet ($r = .42$).

Fosterforeldre:

- *Når vi sier at situasjonen er vanskelig nå – er det grunnet nok en rettssak hvor barnet involveres og får sterke negative reaksjoner. Rettsystemet ivaretar ikke barnets rettigheter.*
- *Det som også kan slite ut ethvert fosterhjem er når du i løpet av 2 ½ år har møtt som vitne 6 ganger*

Det at barnets sak blir behandlet av fylkesnemnd og/eller domstol, kan trolig utgjøre en betydelig belastning på fosterforeldrene, og trolig større jo flere ganger saken har blitt behandlet. Av de fosterforeldre som slik erfaring, sier to av fem (39 %) at dette har vært en viktig grunn i vurderingen av å si opp fosteravtalen – noen færre når saken har vært behandlet én gang og noen flere når saken har blitt behandlet flere ganger. Sammenhengen mellom antall behandlinger og vurdering av å si opp fosterhjemsavtalen, er imidlertid ganske svak ($r = .08 / p .03$).

Forhold ved barnets samvær og forholdet til barnets foreldre

Forhold ved barnets samvær, og forholdet til barnets foreldre, har relativt mindre betydning for om fosterforeldrene har vurdert å si opp fosterhjemsavtalen. For en av tre fosterforeldre har slike forhold likevel vært viktige.

For de fosterforeldrene som mener at forhold ved barnets samvær har vært viktig, er det først og fremst om samværene blir opplevd som belastende som har betydning. Jo mer belastende fosterforeldrene opplever barnets samvær, desto oftere og desto mer alvorlig har de overveid å si opp avtalen ($r = .18$). Vi har tidligere sett av samværshyppighet *i seg selv* er uten betydning for om fosterforeldrene opplever samværene som belastende eller ei, og hyppighet av samvær

har heller ingen betydning for om fosterforeldrene har overveid/overveier å si opp fosteravtalen.

Barnets foreldre og barnets samvær med foreldrene har heller ikke i to andre norske undersøkelser blitt forstått som viktige grunner til at fosterforhold ender med utilsiktet flytting (Backe-Hansen 1982, Rød & Havik 1996). I disse undersøkelsene blir forhold ved foreldrene og samvær mer forstått som ekstrabelastninger som kunne gjøre en vanskelig situasjon enda vanskeligere, enn som selvstendige faktorer i beslutningen om å si opp.

Endringer i fosterfamilien og forholdet til slekt og naboer

Endringer i fosterfamilien har liten betydning for om fosterforeldrene har overveiet å si opp avtalen, og forholdet til slekt og naboer har enda mindre betydning. Dette er i tråd med at de fleste fosterfamiliene synes å leve stabile liv i stabile omgivelser, og at nesten ingen (1 %) mener at fosterforholdet har virket direkte negativt inn på forholdet til slekt og venner, selv om noen flere (10 %) mener det har hatt elementer av negativ virkning.

Forhold som virker beskyttende

Mens noen forhold utgjør belastning og risiko for fosterforholdet, tjener andre forhold som beskyttelse. Det å bli plassert inn i et mer naturlig nettverk, og det å bli plassert hos barnløse gir en viss grad av beskyttelse mot at fosterforeldrene har vurdert å si opp. Fosterforeldre som er i slekt med barnet, har *noe* sjeldnere enn andre overveiet å si opp fosteravtalen ($r = .11$), slik også barnløse fosterforeldre har gjort ($r = .13$).

Fosterforeldre:

- *Plassering i familie gir tettere bånd, større forståelse/kunnskap om barnet og høyere terskel for å "gi opp".*

Vi har tidligere sett at de barnløse fosterforeldrene i tillegg til at de sjeldnere har overveid å si opp fosteravtalen, også oftere overveid å adoptere fosterbarnet. Det siste er i annerledes for fosterforeldre som er i slekt. Disse har *noe sjeldnere* enn andre overveid adopsjon. Slik sett kan slektsplasseringer sies å utgjøre de mest stabile fosterforhold: både oppsigelse og adopsjon er sjeldnere vurdert av dem enn av andre fosterforeldre.

Forhold som virker nøytralt

Hvor lenge plasseringen har vart er uten betydning for om fosterforeldrene har vurdert/vurderer å si opp fosteravtalen. Dette kan synes noe uventet. Man kunne tro at når barnet har vært lenge i fosterhjemmet, har det vært lengre tid for utslitthet og oppgitthet til å oppstå. Flere undersøkelser har imidlertid vist at de fleste utilsiktede flyttinger skjer innen det

første eller andre året (Clausen 2000, Egelund & Hestbæk 2003, Kristofersen 2003, Wilson et al 2004). Plasseringens varighet vil derfor slå lite ut i denne undersøkelsen, hvor gjennomsnittelig varighet av plasseringen er 5,3 år.

Heller ikke har det betydning om plasseringen er fulgt opp av stat eller kommune, eller om den er hjemlet som hjelpetiltak eller som omsorgstiltak. Om fosterforeldrene har gjennomført PRIDE grunnopplæring er også uten betydning. Men: jo mer tilfreds de er med PRIDE grunnopplæring, desto sjeldnere har de tenkt å si opp ($r = .19$). Det er mulig å tenke seg at de som har vært mest tilfreds med PRIDE, er personer som er godt fornøyd med det meste. Mot dette taler at PRIDE deltakerne er verken mer eller mindre tilfredse med barnevernets oppfølging enn fosterforeldre flest.

FORHOLD SOM HJELPER TIL Å FORTSETTE NÅR TRØTT OG LEI

Fosterforeldre:

- *Vi har aldri vært trøtt og lei av å være fosterforeldre. Å være trøtt og lei av å være foreldre av og til, skjer jo de fleste, men for oss har dette ikke vært knyttet til det å være fosterforeldre.*

Fosterforeldrene har angitt i hvilken grad åtte spesifiserte forhold har hatt betydning for at de har fortsatt som fosterforeldre når de har vært trøtt og lei.

Tabell 89

*Ulike forholds betydning for at fosterforeldre har fortsatt, når de har vært trøtt og lei
Prosentvis fordeling. N = 819 (tilknytning til barnet) til N = 740 (det vonde i å gi opp)*

	Meget viktig	Viktig	Litt viktig	Ikke viktig
Vår tilknytning til barnet	77 %	18 %	5 %	1 %
Forpliktelse overfor barnet	76 %	22 %	2 %	1 %
Egne barn ville bli lei seg/redde*	38 %	28 %	23 %	11 %
Det vonde i å gi opp	32 %	23 %	18 %	28 %
Oppfølgingen/støtten fra barnevernet	27 %	24 %	18 %	31 %

* Bare de som har egne barn

Forholdet til barnet

Fosterforeldre:

- *Det viktigste, tror vi, er at vi voksne "glemmer" at vi er fosterforeldre. Det viktigste er tross alt at vi "bare" blir mamma og pappa for barna våre. Vi er heldige vi!*

- *Vi er kjempeglad i henne!*
- *Selv om det kan være vanskelig å ha et barn som trenger så mye, blir oppgaven likevel lett pga stor kjærlighet til barnet.*

I vurderingen av å si opp fosterforholdet er det forhold ved barnet som flest fosterforeldre tillegger vekt. Slik er det også når det gjelder forhold som får fosterforeldre til å fortsette når de er trøtt og lei. Forhold ved barnet fremstår altså som den viktigste grunnen til å vurdere å si opp, og også som den viktigste grunnen til likevel å fortsette. Opplevelse av tilknytning til barnet, og opplevelse av forpliktelse overfor barnet, veier like tungt. Forpliktelse er viktig i et hvert foreldreskap, og det er særlig viktig når det røyner på. Det er neppe å ta for hardt i å si at uten fosterforeldrenes forpliktelse stanset fosterhjemomsorgen opp. Drøyt halvparten av fosterforeldrene mener da også at det vonde i å gi opp er en viktig grunn til at de ikke har gjort det.

Hensynet til egne barn

Heller ikke hensynet til egne barn er bare en risiko – det er også en beskyttelse. Hensynet til egne barn er en viktig grunn til at fosterforeldrene overveier å si opp fosteravtalen, og hensynet til egne barn er en viktig grunn til at de fortsetter. Fosterforeldrenes bekymring for at omsorgen for fosterbarnet skal føre til for store belastninger på egne barn, kan være tilstede *samtidig* med bekymringen for at det å sende barnet fra seg skal føre til at egne barn skal bli redde/lei seg. Halvparten av de som angir at hensynet til egne barn har vært en viktig grunn i vurderingen av å si opp fosteravtalen, sier at hensynet til egne barn har vært en viktig grunn til å fortsette når de har vært trøtt og lei.

Forholdet til barnevernet

Fosterforeldre:

- *Har bare godt å si om de ansatte i barnevernet og måten vi er blitt behandlet på. Vi synes det er altfor mye syting og klaging fra "fosterforeldre flest".*
- *Vi er veldig fornøyd med barnevernet og samarbeidet med dem.*
- *Dette vil nok mange synes er svært positive svar – men så godt fungerer forholdet faktisk. "Vår" kommune/saksbehandler har vært utrolig positiv og hjelpsom.*

En av to fosterforeldre mener støtten og oppfølgingen de får fra barnevernet er en viktig eller meget viktig grunn til at de har fortsatt som fosterforeldre når de har vært trøtt og lei. Dette er noen flere enn for elleve år siden, da en av tre mente det samme. Vi har tidligere sett at blant fosterforeldre som har vurdert å si opp avtalen, mener en av to at forholdet til barnevernet har vært en viktig eller meget viktig grunn til det. Det er langt på vei de samme forhold ved barnevernet som har betydning for begge vurderingene, men med motsatt fortegn.

Det viktigste er samarbeidsforholdet til barnevernet. Fosterforeldre som mener støtten fra barnevernet er en viktig grunn til at de har fortsatt som fosterforeldre selv om de har vært trøtt og lei, opplever oftere at barnevernet ser dem som samarbeidspartnere ($r = .18$), og de opplever oftere saksbehandlers kompetanse som god ($r = .24$), og saksbehandlers interesse og engasjement som passe stort ($r = .16$).

Mer strukturelle forhold betyr mer for det å *fortsette* på grunn av barnevernet enn for det å *si opp* på grunn av barnevernet. Fosterforeldre som mener støtten og oppfølgingen fra barnevernet har vært viktig for at de har fortsatt som fosterforeldre når de har vært trøtt og lei, har noe sjeldnere enn andre hatt perioder uten saksbehandler ($r = .10$), de har hatt noe færre saksbehandlere ($r = .10$), de har hatt hyppigere kontakt med saksbehandler ($r = .18$) og de mener oftere de har hatt passe mye kontakt ($r = .15$). Sammenhengene er ikke svært sterke, men de trekker alle i samme retning: god kontinuitet og hyppige møter er en beskyttelse av fosterforholdet.

Mer strukturelle forhold ved barnevernet betyr videre mer for de fosterforeldre som mener støtten fra barnevernet har vært en viktig grunn til at de har fortsatt som fosterforeldre selv om de har vært trøtt og lei, enn for fosterforeldrenes mer totale opplevelse av at det å være fosterforeldre har vært verdt det. For denne opplevelsen er antall saksbehandlere, perioder uten saksbehandler og hyppighet av kontakt uten betydning. Det som da har betydning er – som tidligere sagt – opplevelsen av å bli sett som samarbeidspartner av en kompetent og passe interessert og engasjert saksbehandler.

HVEM OPPLEVES SOM STØTTEPERSONER?

Fosterforeldrene ble spurt om hvem de pr i dag mener er til støtte for dem i deres oppgaver som fosterhjem. De kunne krysse av på så mange av svaralternativene som de ønsket.

Tabell 90

Hvem fosterforeldrene, pr i dag mener er til støtte for dem i fosterhjemsarbeidet

Prosentvis fordeling. N = 856

Person fra barnevernet	55 %
Person fra familie, venner, nabolag	47 %
Person fra annen offentlige etat	19 %
Annen fosterfamilie	18 %
Privatpraktiserende fagperson	12 %
Ingen	12 %

Det er en person fra barnevernet som fremstår som fosterforeldrenes viktigste støtte i fosterhjemsarbeidet, ganske tett fulgt av en person fra familie, venner eller nabolag. Andelen

som mener en person fra barnevernet er en god støtte, har økt noe: fra 45 prosent for elleve år siden til 55 prosent i dag.

Fosterforeldre som mener en person fra barnevernet er en god støtte skiller seg fra andre ved at plasseringen har vart relativt noe kortere ($r = .13$). Tre av fire fosterforeldre som har vært fosterforeldre i mindre enn ett år, mot rundt halvparten av de som har vært fosterforeldre i mer enn tre år, mener en person fra barnevernet er en god støtte. Om barnet har relativt større eller mindre problemer, og om fosterforeldrene har mottatt mer eller mindre omfattende forsterkingstiltak er uten betydning.

Det kan være verdt å merke seg at slektsfosterforeldre like ofte som andre fosterforeldre, mener at en person fra barnevernet er en god støtte. Slik var det ikke for elleve år siden, da var det færre slektsfosterforeldre som mente det. Det kan også være verdt å merke seg at fosterforeldre som får oppfølging fra staten noe oftere enn andre fosterforeldre angir en person fra barnevernet som en god støtte ($r = .10$). Til slutt kan det være verdt å merke seg at fosterforeldre som har plasseringen som en hjelpeplassering verken oftere eller sjeldnere enn andre mener at barnevernet er en god støtte for dem. Dette antyder at hjelpeplasseringene blir fulgt opp på samme nivå som omsorgsplasseringene.

Hver tiende fosterforeldre mener at det pr. i dag ikke er noen som er en god støtte for dem i deres oppgave som fosterforeldre. Dette er en nedgang fra for elleve år siden, da en av fem mente de var uten noen støtteperson. Nedgangen forklares trolig best ved at flere slektsfosterforeldrene nå mener at en person fra barnevernet er en god støtte.

Fosterforeldre som opplever å være uten noen støtteperson, skiller seg ikke fra andre fosterforeldre når det gjelder om de mener fosterbarnet har store problemer eller ei. Men de skiller seg noe fra de andre, ved at plasseringene har vart noe lengre ($r = .08$). Men mest skiller de seg fra de andre ved å være mindre tilfredse med barnevernets oppfølging ($r = .20$). Til tross for det mener de like ofte som andre fosterforeldre at det å være fosterforeldre har vært verdt det, og har like sjelden vurdert å si opp fosterhjemsavtalen.

HVILKE TILTAK VIL VÆRE MEST TIL HJELP?

Fosterforeldrene har angitt hvilke fire tiltak av fjorten mulige de mener ville være mest til hjelp for seg i oppgaven som fosterforeldre.

Tabell 91

Tiltak fosterforeldrene mener ville være mest til hjelp for dem i oppgaven som fosterforeldre
Prosentvis fordeling. N = 634

Tiltak med fokus på barnet

Mer hjelp til å takle barnets atferd/reaksjoner	43 %
Psykologisk behandling av barnet	19 %

Tiltak med fokus på barnevernet

Mindre gjennomtrekk av saksbehandlere	25 %
Hyppigere kontakt med saksbehandler	19 %
Bedre kompetanse hos saksbehandler	18 %

Tiltak med fokus på forsterking/avlastning

Mer avlastning	26 %
Bedre lønn	30 %
Åpen døgntelefon for krisesituasjoner	16 %

Tiltak med fokus på opplæring

Samtalegrupper for fosterforeldre	23 %
Flere kurs for fosterforeldre	22 %

Tiltak med fokus på samvær/barnets foreldre

Mindre samvær mellom barnet og foreldrene	17 %
Mer hjelp til kontakten med foreldrene	8 %

Tiltak med fokus på egne barn

Mer hjelp til å takle egne barns atferd/reaksj.	11 %
---	------

Det tiltaket som er ønsket av flest fosterforeldre er mer hjelp til å takle barnets atferd/reaksjoner. Ganske nøyaktig slik var det også for elleve år siden. Vi har sett at fosterbarna kommer til fosterhjemmet som en problembelastet gruppe. Fosterforeldre er – mer eller mindre eksplisitt – forventet å gi en type omsorg som gjør at problemene minskes, og at barnets utvikling kommer i gang eller skyter fart. Selv om barna blir opplevd å ha færre og mindre omfattende problemer i dag enn da de kom i fosterhjemmet, er fosterforeldrenes behov for mer hjelp til å takle barnets atferd og reaksjoner lett forståelig, og må også sees som ønskelige.

Fosterforeldre:

- *Håper at fosterhjem i fremtiden kan få "utredet" barna før plassering for å kunne hjelpe best mulig.*

Hjelp til å takle barnets atferd og reaksjoner blir prioritert høyere enn psykologisk behandling av barnet. Også dette er ganske nøyaktig slik det var for elleve år siden. At hjelp til selvhjelp blir prioritert høyest kan kanskje best forstås som et uttrykk for fosterforeldrenes investering i barnet og i oppbygging av egen kompetanse. Dersom det er slik, må det vurderes som en

ønskelig prioritering. En fjerdedel av fosterforeldrene prioriterer samtalegrupper for fosterforeldre, og flere kurs for fosterforeldre. I kapittel 7 har vi sett at fosterforeldrene legger stor vekt og verdi på å få veiledning.

Bedre lønn, mer avlastning og mindre gjennomtrekk av saksbehandlere blir ønsket av rundt en fjerdedel av fosterforeldrene. Det er noe flere fosterforeldre som ønsker bedre lønn nå, enn det var for elleve år siden (30 % nå mot 22 % da). Omvendt er det noe færre som ønsker mindre gjennomtrekk av saksbehandlere (25 % nå mot 33 % da), og hyppigere kontakt med saksbehandler (19 % nå mot 25 % da). Ulikhetene er ikke store, men stemmer godt overens med at gjennomtrekken har blitt noe mindre og med at det er noe flere fosterforeldre som mener de har passe mye kontakt.

Det er relativt færre som mener at det som best ville hjelpe dem i oppgavene som fosterforeldre, er høyere kompetanse hos saksbehandler. Andelen som prioriterer dette er den samme som for elleve år siden – i tråd med at både den gang og nå mener tre av fire fosterforeldre at saksbehandler har høy kompetanse.

Mindre samvær mellom barnet og foreldrene blir heller ikke høyt prioritert, og hjelp til kontakten med barnets foreldre blir prioritert av få. Trolig forklaring er at de fleste fosterforeldre mener det er riktig og viktig at barnet har samvær med foreldrene, og at de fleste mener at forholdet mellom dem selv og foreldrene er godt, eller i hvert fall rimelig godt.

OPPSUMMERING

De aller fleste fosterforeldre mener, sett under ett, at det å være fosterfamilie har vært verdt det. De resterende er i hovedsak ambivalente – bare en av hundre mener det ikke har vært verdt det. De fleste mener at de, sammenlignet med fosterforeldre flest, har det minst like bra. Og de fleste mener at deres fosterbarn, sammenlignet med fosterbarn flest, fungerer minst like godt. To av tre har aldri vurdert å si opp fosteravtalen, og bare en av ti har vurdert det alvorlig.

Fosterforeldre som har vurdert å si opp fosteravtalen vektlegger først og fremst forhold ved barnet, dernest hensynet til egne barn, samt forholdet til barnevernet som viktige grunner. Dette er de samme forhold, men med motsatte fortegn, som fosterforeldrene mener er viktige for at de har fortsatt som fosterforeldre når de har vært trøtt og lei.

Det er forhold ved barnet som er den viktigste risikofaktor for brudd. Samtidig er tilknytningen til barnet, sammen med følelse av forpliktelse overfor barnet, viktigste beskyttelsesfaktor. De forhold ved barnet som har betydning er barnets alder og barnets problemomfang. Høy alder og stort problemomfang utgjør risiko, mens lav alder og lite problemomfang utgjør beskyttelse. Barnets kjønn er derimot uten betydning.

Ved barnevernet er det først og fremst fosterforeldrenes opplevelse av om barnevernet ser dem som samarbeidspartnere og av om saksbehandler har høy kompetanse og viser passelig interesse og engasjement, som er viktig. Det å ikke bli sett som samarbeidspartner og det å ikke oppleve saksbehandler som kompetent og engasjert utgjør risiko for fosterforholdet, mens det omvendte utgjør beskyttelse. Strukturelle forhold som kontinuitet og hyppighet av kontakt har óg betydning, men betydningen er mindre.

Det er rimelig at opplevelse av samarbeid, kompetanse og interesse er viktig. Fosterforeldre som opplever å spille lagspill med en kompetent og engasjert medspiller de har kjent over tid, må være i en helt annen situasjon enn fosterforeldre som opplever at ballen blir monopolisert – eller lagt død – av en ikke-kompetent, ikke-engasjert medspiller, eller av stadig nye og ulike medspillere. Fosterforeldrene som opplever det siste, opplever trolig å bli fratatt mulighet til påvirkning og til mestring, og å bli unndratt tillit. Fosterforeldreoppgaven må da framstå som tung. Hvis opplevelsen av ikke å kunne påvirke og av ikke å ha tillit varer ved over tid, kan den være vanskelig å endre. Tiltak som hyppigere kontakt og bedret tilgjengelighet av saksbehandler vil i seg selv trolig ikke kunne endre en slik opplevelse.

Hensynet til egne barn er en viktig faktor når fosterforeldre har vurdert å si opp fosteravtalen. Dette er i tråd med undersøkelser som har vist at risiko for utilsiktet flytting fra fosterhjemmet øker når fosterforeldrene har egne barn, og særlig når disse er på samme alder som fosterbarnet. Men fosterforeldrenes svar viser at hensynet til egne barn også kan virke som beskyttelse av fosterforholdet. Fosterforeldre som er uten egne barn, og fosterforeldre som er slektninger av barnet har noe sjeldnere enn andre overveid å si opp avtalen. Men slektninger mener ikke oftere enn andre at det å være fosterfamilie har vært verdt det. Barnløse fosterforeldre mener derimot det.

De færreste fosterforeldrene har vurdert å adoptere barnet, og noe færre nå enn for elleve år siden. Slektsfosterforeldre har vurdert det noe sjeldnere enn andre fosterforeldre, barnløse fosterforeldre noe oftere. En opplevelse av at adopsjon ville være galt i forhold til barnets foreldre fremstår som en viktig grunn til at adopsjon ikke har blitt vurdert. Men – som for spørsmålet om vurdering av å si opp fosterhjemsavtalen – har barnets alder og barnets problembelastning betydning.

Det er personer fra barnevernet, fulgt av personer fra det private nettverk som fremstår som fosterforeldrenes viktigste støttepersoner.

Noe over halvparten av fosterforeldrene mener at en person fra barnevernet er en god støtte for dem. De mener dette noe oftere jo kortere plasseringen har vart. Fosterbarnets kjønn, alder og problemomfang er derimot uten betydning. Det er også slektskap med barnet.

Drøyt hver tiende fosterforeldre sier at de i dag ikke har noen spesiell støtteperson i sin oppgave som fosterforeldre, oftere jo lengre plasseringen har vart. Fosterbarnets kjønn, alder og problemomfang er også her uten betydning, slik slektskap med barnet også er.

De tiltak fosterforeldrene først og fremst mener vil være til hjelp for dem kan oppsummeres som kompetanseoppbygging og veiledning for dem selv. Mer tradisjonelle forsterkingstiltak som bedre lønn og mer avlastning er ønsket av mange, men fremstår likevel som mindre viktige enn å få mer hjelp til å takle barnets atferd og reaksjoner.

I dag og for elleve år siden

Fosterforeldrene av i dag mener akkurat like ofte som fosterforeldre av i går, at det å være fosterfamilie har vært ”verdt det”. Like mange har vurdert å si opp fosterhjemsavtalen, og det er de samme årsakene til dette som blir tillagt henholdsvis større og mindre vekt. Heller ikke når det gjelder hvilke forhold som hjelper fosterforeldre til å fortsette når de er trøtt og lei, er det endringer fra for elleve år tilbake.

Men noe flere fosterforeldre mener nå at de har en viktig støtte i en person i barnevernet. Forskyvningen forklares trolig best ved at slektsfosterforeldre har beveget seg fra å oppleve at de var uten noen støtteperson, til å oppleve at de har støtte fra en person i barnevernet. Det er ikke lengre forskjell mellom slektsfosterforeldre og andre fosterforeldre når det gjelder opplevelse av støtte.

KAPITTEL 12

HOVEDFUNN OG AVSLUTTENDE KOMMENTARER

HOVEDFUNN - 2005

Fosterbarn kommer til fosterhjemmet med mange og store problemer – som avtar etterhvert

- Slik fosterforeldrene ser det hadde ni av ti av barna særlige behov omsorg og oppfølging da de kom til fosterhjemmet
- Fosterforeldrene mener at barna som var eldre da de kom, og barna som hadde tre eller flere tidligere plasseringer, hadde flest og størst problemer
- Fosterforeldrene mener videre at barnas problem blir færre og mindre etter hvert, og at de som hadde størst problem endrer seg mest, men likevel ikke tar igjen de som hadde minst problemer
- Mellom halvparten og to tredjedeler av barna har vært til undersøkelse og/eller behandling for problemene sine, først og fremst hos BUP og PPT

Denne plasseringen er ikke den første, men få har hatt mange plasseringer

- To av tre barn hadde vært plassert før de kom til fosterhjemmet, de fleste bare én gang. Men seks prosent hadde tre eller flere plasseringer bak seg

Plasseringene er langvarige

- Barna har i gjennomsnitt vært i fosterhjemmet i litt over fem år
- Da barna kom i fosterhjemmet, mente tre av fire fosterforeldre at planen var at barna skulle vokse opp hos dem. I dag mener ni av ti at barnet skal vokse opp i fosterhjemmet

Samvær mellom fosterbarn og foreldre er regelen

- Ni av ti fosterbarn har samvær med foreldrene, først og fremst med mor
- Yngre barn har mindre hyppige samvær enn eldre barn
- Mange fosterforeldre er ambivalente med hensyn til hvordan de mener samværene virker for og på barnet og dem selv. Men halvparten mener klart at barnet ikke har for mye samvær, og tre fjerdedeler mener klart at samværene ikke er en kilde til konflikt mellom dem selv og barnets foreldre

Forholdet mellom barn, fosterforeldre og foreldre utvikler seg positivt

- Etter fosterforeldrenes mening har de aller fleste barna har et godt forhold til dem selv
- De fleste fosterforeldrene opplever at barnet ser dem selv som sine nærmeste personer
- Mange fosterforeldrene ønsker at barnet så foreldrene som mer likestilt med dem selv

I tiden rundt plasseringen er det rom for forbedringer

- Bare halvparten mener de fikk god informasjon om barnets tidligere liv og om barnets eventuelle vansker
- Ganske mange mener at barnevernet holdt tilbake informasjon
- Inngåelse av avtaler og utarbeiding av planer tar ofte tid
- I løpet av første året har to av fem hatt mer enn en saksbehandler
- Fosterforeldre er tilfreds med PRIDE grunnopplæring

Tilsynsførerordningen fungerer ikke

- Mange fosterbarn er uten tilsynsfører, og mange har hatt flere
- Bare en av fire fosterforeldre mener tilsynsfører kjenner barnet svært godt

Forsterkingstiltak er regel heller enn unntak

- Nesten alle har mottatt minst ett forsterkingstiltak
- De fleste mener at forsterkingstiltakene de får pr. i dag dekker behovene deres
- Nyere plasseringer får mer forsterking enn eldre
- Fosterforeldrene savner først og fremst veiledning og avlastning, dernest forhøyet lønn, frikjøp og forhøyet utgiftsdekning

Relasjonen til saksbehandler er god

- De fleste fosterforeldrene mener at saksbehandleren deres er engasjert og kompetent
- De fleste mener de har passe mye kontakt
- Ni av ti mener barnevernet ser dem som samarbeidspartnere, men bare halvparten mener dette absolutt

Det viktigste ved barnevernet er samarbeidet

- At fosterforeldrene opplever at barnevernet definerer dem som samarbeidsparter betyr mer enn at saksbehandler er kompetent, som igjen betyr mer enn ytre forhold som kontakthypighet og tilgjengelighet

Sett under ett: det har vært verdt det

- Bare en av hundre mener at det å være fosterforeldre klart ikke har vært verdt det
- En av tre har vurdert å si opp fosteravtalen, men de færreste har vurdert det alvorlig

Fosterbarnet, egne barn og barnevernet: viktige grunner til å ville si opp, og viktige grunner til å fortsette

- Forhold ved barnet er viktigste grunn til å si opp, forholdet til barnet er viktigste grunn til å fortsette
- Hensynet til egne barn er viktig grunn for å si opp, og hensynet til egne barns reaksjoner er viktig grunn til å fortsette

- Forholdet til barnevernet er viktig grunn til å si opp og støtten fra barnevernet er viktig grunn til å fortsette

Hva ville være mest til hjelp?

- Fosterforeldre ønsker først og fremst hjelp til å takle barnets atferd og reaksjoner
- Fosterforeldre ønsker mer veiledning og mer avlastning. De ønsker også bedre økonomisk kompensasjon
- Fosterforeldre ønsker også mer kontinuitet og stabilitet i kontakten med saksbehandler

Fosterforeldre som er i slekt

- Slektsfosterforeldre mener noe oftere enn andre at barnet hadde færre store problemer ved plassering, og færre store problemer nå
- Slektsfosterforeldre har noe sjeldnere mottatt forsterkingstiltak, og de har mottatt noe færre – men mener like ofte som andre at forsterkningen er dekkende
- Slektsfosterforeldre er like tilfreds som andre med barnevernets oppfølging og ser seg like ofte som samarbeidspartnere
- Slektsfosterforeldre mener sjeldnere av barnets samvær er en belastning for dem
- Slektsfosterforeldre synes verken oftere eller sjeldnere enn andre at det å være fosterfamilie har vært verdt det
- Slektsfosterforeldre har sjeldnere vurdert å si opp fosteravtale

Fosterforeldre som har plasseringen hjemlet som hjelpetiltak

- Fosterforeldre som har plasseringen som en hjelpeplassering mener oftere at plasseringen var planlagt mer kortvarig, og den har også vært det
- Hjelpeplasseringene mottar like ofte forsterkingstiltak som andre plasseringer
- Fosterforeldre i hjelpeplasseringene er like tilfredse som andre med barnevernets oppfølging og ser seg like ofte som samarbeidspartnere
- Fosterforeldre i hjelpeplasseringene mener sjeldnere at barnet ser dem alene som sine nærmeste personer, og ønsker oftere enn andre at det ikke skal gjøre det
- Fosterforeldre i hjelpeplasseringer mener sjeldnere at barnets samvær er en belastning for dem
- Fosterforeldre i hjelpeplasseringer synes verken oftere eller sjeldnere enn andre at det å være fosterfamilie har vært verdt det

Fosterforeldre som får oppfølging av staten

- Fosterforeldre som får oppfølging av staten mener oftere at barnet hadde større problemer da det kom, og også større problemer nå
- Statens fosterforeldre har oftere fått forsterkingstiltak, og de har også fått flere
- Statens fosterforeldre er noe mer tilfredse med oppfølgingen, men mener ikke oftere at de blir sett som samarbeidspartnere

- Statens fosterforeldre synes verken oftere eller sjeldnere enn andre at det å være fosterfamilie har vært verdt det

NÅ OG FOR ELLEVE ÅR SIDEN

Har det vært endringer i løpet av de elleve årene som har gått siden forrige undersøkelse? Svaret må bli både ja og nei. Når det gjelder fosterforeldrenes oppfatning av barnevernets arbeid rundt *oppstart* av plassering er det på et par av områdene positive endringer, på andre ingen endringer. Fremdeles mener bare halvparten av fosterforeldrene at de fikk god informasjon om barnets tidligere liv og om barnets eventuelle vansker. Men når det gjelder barnevernets *oppfølging* har fosterforeldrene hatt noe færre saksbehandlere, flere har årsplaner for når saksbehandler og fosterforeldre skal møtes, flere sier seg tilfredse med barnevernets oppfølging/støtte – og også med barnevernets tilsyn/kontroll – og flere ser en person fra barnevernet som en viktig støtte. Flere har mottatt forsterkingstiltak, de har mottatt flere forsterkingstiltak, og de mener oftere at tiltakene er tilstrekkelige. Forskjellen i barnevernets oppfølging av slektsfosterforeldre vs. andre fosterforeldrene har blitt mindre, og dermed bedre, og flere slektsfosterforeldre ser en person i barnevernet som en viktig støtteperson.

Når det gjelder tilsynsførerordningen er det er ingen endringer – verken når det gjelder det å ha tilsynsfører, når det gjelder kontinuitet, eller når det gjelder synspunkt på hvor godt – eller dårlig – tilsynsfører kjenner barnet.

Færre barn er helt uten samvær nå. Men de har ikke oftere samvær. Det ser dermed ut for at den økingen i samværshyppighet som skjedde fra åtti til nittitallet har flatet ut.

Når det gjelder mer indre, dynamiske forhold er det imidlertid ikke endringer. Fosterforeldrene mener fremdeles at de aller fleste barna hadde vansker på ett eller flere funksjonsområder da de kom, og at mange hadde store vansker. De mener fremdeles at vanskene modereres etter hvert. Det er heller ingen endringer i hvordan fosterforeldrene mener samværene virker for barnet og for dem selv, eller i hvordan de opplever relasjonene mellom barnet, seg selv og foreldrene. Både for elleve år siden og i dag mener om lag en av fem fosterforeldre at barnets samvær utgjør en belastning.

AVSLUTTENDE KOMMENTARER

Til tross for positive endringer er det stadig både rom for og behov for forbedringer i oppfølgingen av fosterhjemmene. Barn som kommer i fosterhjem har behov for særlig utviklingsstøtte. Slik støtte kan barnet best få når fosterforeldrene har best mulig kunnskap om barnets funksjon og behov, når de får kompetent veiledning, og når de har gode samarbeidsparter i barnevern, barnehage og skole. Fosterforeldrenes svar viser at de er mer enn parate til å gå inn i et nært samarbeid om å trygge barnets utvikling. Fra barnevernets side

– eller mer korrekt: samfunnets side – er utfordringen å sikre best mulig kunnskap og forståelse for hva barna særlig trenger. Slik kunnskap fordrer at barna blir tilstrekkelig godt utredet hva gjelder somatiske, psykologiske og pedagogiske behov. Videre er utfordringen å sikre at det blir lagt langsiktige og kortsiktige planer for hvordan behovene skal møtes, og for hvordan arbeidet med å støtte barna skal bli fulgt opp. I den enkelte sak dreier det seg om å arbeide frem felles forståelser og overordnede mål, drøftinger av hvordan målene kan nåes og en regelbundet oppfølging av at det som er planlagt faktisk skjer. I dette arbeidet kan verken barnevernet eller fosterforeldrene stå alene. Omsorgsplaner og handlingsplaner er vesentlige verktøy for å sikre kontinuitet i arbeidet for å støtte barna.

Fosterforeldre og barnevern har en felles interesse i at morgendagens barnevern blir bedre enn dagens, slik dagens er bedre enn gårsdagens. Denne undersøkelsen viser at det er et grunnlag å bygge videre på. Samfunnet har et åpenbart ansvar for å sikre de ressurser, den faglighet og forståelse og de samarbeidsformer som er nødvendig for best mulig å støtte utviklingen til de barna samfunnet har overtatt omsorgsansvaret for.

REFERANSER

- Andenæs, A. (2004): Hvorfor ser vi ikke fattigdommen? Fra en undersøkelse om barn som blir plassert utenfor hjemmet. *Nordisk Sosialt arbeid*, 24, 1, 19-33.
- Backe-Hansen, E. (1982): *Når fosterhjems plassering ender med utilsiktet flytting: Hvorfor skjer det, og hvordan kunne det vært unngått*. Monografi nr. 1. Oslo: NAVF 's Senter for klinisk psykologisk forskning.
- Backe-Hansen, E. (1992): Permanency Planning in a Norwegian Context. *Adopting & Fostering*, 16, 2, 35-39.
- Backe-Hansen, E. (1995a): Omsorgsovertakelse av små barn i et utviklingspsykopatologisk perspektiv. I: Belastninger og risiko. *Nordisk Sosialt Arbeid*, 2, 102-113.
- Backe-Hansen, E. (1995b): Omsorgsovertakelse av små barn i et utviklingspsykopatologisk perspektiv. II: Hvordan gikk det med barna. *Nordisk Sosialt Arbeid*, (3), 213-223.
- Backe-Hansen, E. (2003): Biologi, barnevern og beslutninger: Kritisk refleksjon over det biologiske prinsippet. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 79, 3,
- Berridge, D. & Cleaver, H. (1987): *Foster Home Breakdown*. Oxford: Basil Blackwell.
- Berridge, D. (1997): *Foster care: A Research Overview*. London: The Stationary Office.
- Berridge, D. (2007): Theory and Explanation in Child Welfare: Education and Looked-after Children. *Child and Family Social Work*, 12, 1-10.
- Bettelheim, B. (1971): *Love is Not Enough: The Treatment of Emotionally Disturbed Children*. New York: Avon books.
- Bonnier, L. & Kälvesten, A. L. (1990): *Før sommaren - eller før hela livet. Barn och ungdomar från Stockholm placerade i fosterhem i 1960*. FoUrapport 104. Stockholm: Socialtjänsten.
- Bowlby, J. (1982): *Attachment. 2.nd. edition of vol. 1 of Attachment and Loss*. London: Hogarth press.
- Bowlby, J. (1988): *A Secure Base. Clinical Applications of Attachment Theory*. London: Routledge.
- Bunkholdt, V. (2002): Mellom relasjonell kontinuitet og relasjonell stabilitet: Et dilemma for barnevernet. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 79, 2, 13-21.
- Bunkholdt, V. (2003): Biologi eller psykologi som grunnlag for beslutninger i barnevernet – hva skal ha størst plass? *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 80, 1, 15-22.
- Börjeson, B. & Håkansson, H. (1990): *Hotade, försummade, övergivna*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Christiansen, Ø. & Havnen, K. (2003): Plassering utenfor hjemmet – sammenbrudd eller gjennombrudd. I: E. Backe-Hansen (red): *Barn utenfor hjemmet. Flyttinger i barnevernets regi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Christiansen, Ø. (2004): Hva er gode fosterhjem og institusjoner – slik saksbehandlere ser det. *Norsk Fosterhjemskontakt*, 4, 4 – 11.

Clausen, S-E. (2000): *Barnevern i Norge 1990 – 1997. En longitudinell studie basert på registerdata*. Oslo: NIBR, prosjektrapport 2000:7.

Clausen, S-E. (2003): Plasseringer utenfor hjemmet på 1990-tallet. I E. Backe-Hansen (red): *Barn utenfor hjemmet. Flyttinger i barnevernets regi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Cleaver, H. (2000): *Fostering Family Contact*. London: The Stationery Office.

Department of Health (1991): *Patterns & Outcomes of Child Placement*. London: HMSO.

Earls, F. & Mezzacappa, E. (2005): Conduct and Oppositional Disorders. I: M. Rutter & E. Taylor (Eds.): *Child and Adolescent Psychiatry. Fourth edition*. Oxford: Blackwell Science. Ltd.

Egelund, T. (2002): *Metodeanvendelse I kommunernes forebyggende arbejde med born og unge. 2. delrapport i Evaluering av den forebyggende indsats over for børn og unge*. København: Hans Reitzels Forlag.

Egelund, T. & Hestbæk A-D. (2003): *Anbringelse av børn og unge uden for hjemmet*. København: Socialforskningsinstituttet: 03:04.

Farmer, E., Moyers, S. & Lipscome, J. (2004): *Fostering Adolescents*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Fasting, L., Finnvik Hansen, B. & Rivedal, T. (1993): *Hvordan oppleves det å ha fostersøskene? Fosterforeldrenes egne barn og ungdommer svarer*. Spesialoppgave. Universitetet i Bergen, Det psykologiske fakultet, Senter for videreutdanning i barnevern.

Festinger, T. (1983): *No One Ever Asked Us. A Postscript to Foster Care*. New York: Colombia University Press.

Garnezy, N. (1993): Developmental Psychopathology: Some Historical and Current Perspectives. I: D. Magnusson & P. Caesar (Eds.): *Longitudinal Research on Individual Development*. Cambridge: Cambridge University Press.

Grinde, T.V. (1995): Perspektiver og prioriteringer i barnevernet? *Nordisk sosialt arbeid*, 2, 83-101.

Grotle, R. I. (1993). Sosialkontorene - samarbeidspartner eller bremseklosser i fosterhjems arbeidet? *Fosterhjemskontakt*, 1, 7-13.

Havik, T. (1996): *Slik fosterforeldrene ser det. Resultat fra en kartleggingsstudie*. Bergen: Barnevernets utviklingscenter på Vestlandet, Skriftserien 96:3.

- Havik, T. & Backe-Hansen, E. (1998): *Kunnskapsstatus for fosterhjemsarbeidet*. Bergen: Barnevernets utviklingssenter på Vestlandet, Skriftserien 98:3.
- Havik, T. (2000): Beslutninger om samvær når barn blir tatt under omsorg. I: S. Falck & T. Havik (red.): *Barnevern og fylkesnemnd*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Havik, T. (2002): *Slik saksbehandlerne ser det. Fosterhjem som hjelpetiltak og som omsorgstiltak*. Bergen: Barnevernets utviklingssenter på Vestlandet, Skriftserien 02:1.
- Havik, T. (2003): Barnevernsbarna i skolen – hvordan har de det egentlig? Barnas, foreldrenes og klassestyrernes oppfatninger. I: E. Backe-Hansen (red.): *Barn utenfor hjemmet. Flyttinger i barnevernets regi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Havik, T. & Moldestad, B. (2003): Etter plasseringen: Samvær og samarbeid. I: E. Backe-Hansen (red.): *Barn utenfor hjemmet. Flyttinger i barnevernets regi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Havik, T., Hassel, K. & Poulsson, A. (2003): *Hjem igjen? En analyse av fylkesnemndas vedtak etter barnevernlovens paragraf 4-21*. Bergen: Barnevernets utviklingssenter på Vestlandet, Skriftserien 03:1.
- Havik, T. (2003): Barnets beste – har vi noen holdepunkter? *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 80, 4, 14-17.
- Havik, T. (2004): Når skjer det og hvordan gikk det? Plasseringer utenfor hjemmet som hjelpetiltak. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 81, 2, 30-40.
- Havnen, K. & Sayer, G. (2002): En interaksjonell tilnærming i sosialt arbeid – med vekt på sosialarbeiderens ferdigheter. I: M. Zahl (red.): *Sosialt arbeid – refleksjon og handling*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Havnen, K. (2002): Eitt år etter – dei fleste er framleis plasserte. Presentasjon av nokre hovedfunn frå oppfølgingsundersøkinga 1 år etter plassering. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 79, 4, 3-13.
- Havnen, K. (2003): Barnevernet bedre enn ryktet sitt? *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 80, 4, 25 -31.
- Holtan, A. (2000): *Barndom i fosterhjem i egen slekt*. Avhandling for graden Doctor Rerum Politicarum. Universitetet i Tromsø, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Institutt for sosiologi.
- Howell, D. (1992): *Statistical Methods for Psychology*. Belmont: Duxbury Press
- Höjer, I. (2001): *Fosterfamiljens indre liv*. Göteborg: Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete.
- Höjer, I. & Nordenfors, M. (2006): *Att leva med fostersyskon*. Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete.

- Ianke, P. E. & Thorød, A. B. (2006): *“Helgerud er en oase!” En evaluering av Fosterhjemstjenesten i Akershus/Helgerud ressurscenter for fosterhjem*. Oslo: NOVA, Rapport 13/06.
- Ingstad, B. & Sommerschild, H. (1984): *Familien med det funksjonshemmede barnet. Forløp - reaksjoner - mestrings*. Oslo: Tanum-Norli.
- Iversen, O. (2000): Hvorfor griper barnevernet inn, og hvilken hjelp hadde barna fått? I: S. Falck & T. Havik (red.): *Barnevern og fylkesnemnd*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Johansson, M. & Sundt, H. (2005): *Fosterhjemshåndboka*. Oslo: Kommuneforlaget
- Kälvesten, A. L. (1973): *40 fosterfamiljer med Skåbarn*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Klaus, M. H. & Kennell, J. H. (1982): *Parent and Infant Bonding*. St.Louis: Mosby.
- Kristofersen, L. B. (2003): Barn og unge i fosterhjem og institusjoner i 1990-årene. Hvorfor avsluttes tiltakene? I: E. Backe-Hansen (red.): *Barn utenfor hjemmet. Flytting i barnevernets regi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Lagerberg, D. (1984): *Fosterbarn. Forskning, teori och debatt*. Stockholm: Liber förlag.
- Lurie, J. (2000): Barneverntjenestens arbeid med fylkesnemndssaker. I: S. Falck & T. Havik (red.): *Barnevern og fylkesnemnd*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Moldestad, B. (2002): Samvær sett fra foreldrenes ståsted – utfordringer for barnevernet. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 81, 3,
- Nielsen, F. (2002): *Som plejeforældre ser det – kortlægging og analyse af foranstaltningen ”familiepleje” i Københavns Kommune*. København: Københavns Universitet, Institut for Statskundskab.
- Noack, T. (1994): Ekteskap, samboerskap og samlivsbrudd. I: I. Frønes & A. Hompland (red.): *Den nye barne- og familieboke*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Næss, S., Havik, T., Offerdal, A. & Wærness, K. (1998): *Erfaringer med barnevernloven I kommunene. Dokumentasjonsrapport fra en landsomfattende undersøkelse*. Bergen: SEFOS.
- Nielsen, F. (2003): *Anbringelsesmønsteret i de nordiske lande*. København: Nordic Foster Care Association.
- Norsk Fosterhjemsforening (2004): *Temahefte nr. 17. Artikkelsamling om slektsplasseringer*. Oslo: Norsk Fosterhjemsforening.
- Ogden, T. (1995): *Kompetanse i kontekst. En studie av risiko og kompetanse hos 10- 13 åringer*. Rapport nr. 3 fra Prosjekt Oppvekstnettverk. Oslo: Barnevernets Utviklingssenter.
- Quentin, D. & Rutter, M. (1985): Parenting Behaviour in Mothers Raised “in Care”. I: A. R. Nicol (Eds.): *Longitudinal Studies in Child Psychology and Psychiatry*. Norwich: John Wiley & Sons Ltd.

- Quentin, D., Rushton, A., Dance, C. & Mayes, D. (1998): *Joining New Families: a Study of Adoption and Fostering in the Middle Childhood*. Chichester: Wiley.
- Rushton, A., Treseder, J. & Quinton, D. (1989): Siblings Groups in Permanent Placements. *Adopting & Fostering*, 23, 4, 5-11.
- Rushton, A. & Minnis, H. (2005): Residential and Foster Family Care. I: M. Rutter & E. Taylor (eds.): *Child and Adolescent Psychiatry. Fourth edition*. Oxford: Blackwell Science Ltd.
- Rushton, A., Dance, C., Quinton, D. & Mayes, D. (2001): *Siblings in Late Permanent Placement*. London: British Agencies for Adopting and Fostering.
- Rutter, M. (1994): Family Discord and Conduct Disorders: Cause, Consequences or Correlate? *Journal of Family Psychology*, 8, 170-186.
- Rutter, M. (1995): Clinical Implications of Attachment Concepts - Retrospect and Prospect. *Journal of child psychology and psychiatry and allied disciplines*, 36, 4, 549-572.
- Rutter, M. (2000): Children in Substitute Care: Some Conceptual Considerations and Research Implications. *Children and Youth Services Review*, 22, 9/10, 685-703.
- Rutter, M. (2005): Development and Psychopathology. I: M. Rutter & E. Taylor (Eds.): *Child and Adolescent Psychiatry. Fourth edition*. Oxford: Blackwell Science. Ltd.
- Ryburn, M. (1996): Myndiggjøring og fagfolks rolle ved plassering av barn. I: M. Sandbæk & G. Tveiten (red.): *Sammen med familien. Arbeid i partnerskap med barn og familier*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Rød, P. A. & Havik, T. (1996): *Kunne egentlig noe vært gjort? En rapport om utilsiktede flyttinger fra fosterhjem - fosterforeldres og saksbehandlers opplevelser og forståelser av forløpet*. Bergen: Barnevernets utviklingssenter på Vestlandet, Skriftserien 96:2.
- Sandbæk, M. (1995): *Fikk barna hjelp? En studie av barns kontakt med hjelpeapparatet, sett med de foresattes øyne*. Oslo: Barnevernets utviklingssenter /NOVA, 1995:3.
- Schaffer, H. R. (1993): *Beslutninger om børn. Psykologiske spørsmål og svar*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Schofield, G. & Beck, M. (2005): Risk and Resilience in Long-term Foster-care. *British Journal of Social Work*, 35:1-19.
- Schofield, G. & Beck, M. (2006): *Attachment Handbook for Foster Care and Adoption*. London: British Agencies for Adoption and Fostering.
- Schultz Jørgensen, P., Ertsmann, B., Egelund, N. & Hermann, D. (1993): *Risikobørn. Hvem er de - hvad gjør vi*. København: Socialministeriet/Det Tværministerielle Børneudvalg.
- Seip Flaatten, E. & Sandbæk, M. (1982): *Barnevern – barnets vern? EN undersøkelse av 233 barnevernsklienter i Oslo*. Oslo: Universitetsforlaget.

Selwyn, J., Sturgess, W., Quinton, D. & Baxter, C. (2003): *Costs and Outcomes of Non-infant Adoptions: Report to Department for Education and Skills*. London: DfES.

Sinclair, I. (2005): *Fostering Now. Messages from Research*. London: Department for Education and Skills.

Sinclair, I., Wilson, K. & Gibbs, I. (2005): *Foster Placements: Why They Succeed and Why They Fail*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Skivenes, M. (2003): Et innlegg mot det biologiske prinsipp i barneverntjenesteloven. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 80, (1), 23-25.

Skuse, T. & Ward, H. (2003): *Listening to Children's Views of Care and Accommodation*. Report to the Department of Health. Loughborough: Centre for Child and Family Research, University of Loughborough.

Smith, L. & Ulvund, S. E. (1999): *Spebamsalderen*. Oslo: Universitetsforlaget

Smith, L. (2004): *Barn med atferdsvansker*. Oslo: Høyskoleforlaget

Snipstad, M. B. & Hagenlund, B. (1987): *Fosterhjem - En kartleggingsstudie. En spørreskjemaundersøkelse blant 140 fosterhjem i Hordaland*. Hovedoppgave. Universitetet i Bergen, Det psykologiske fakultet.

Sommerschild, H. & Grøholt, B. (1989): *Lærebok i barnepsykiatri*. Oslo: Tano Sosialt Utsyn, 1993.

Syse, J. (1982): *Fosterforeldre og deres arbeidssituasjon. Om fosterbarn og fosterforeldre i Vestfold*. Oslo: Sosialdepartementet.

Thoburn, J. & Rowe, J. (1988): A Snapshot of Permanent Family Placement. *Adopting & Fostering*, 12, 3, 29-34.

Thoburn, J. (1996): Psychological Parenting and Child Placement. I: D. Howe (Ed.): *Attachment and Loss in Child and Family Social Work*. Aldershot: Avery

Thoburn, J. (2002): *Adopting and Permanence for Children who Cannot Live Safely with Birth Parents or Relatives*. London: Department of Health, Research in practice, Making research count, No. 5.

Tizard, B. (1978): *Adoption: A second Chance*. New York: The Free Press.

Triseliotis, J. (1980): Growing up in Foster Care and After. I: J. Triseliotis (Ed.): *New Developments in Foster Care and Adoption*. London: Routledge & Kegan Paul.

Triseliotis, J. (1989): Foster Care Outcomes: A Review of Key Research Findings. *Adopting & Fostering*, 13, 3, 5-17.

Triseliotis, J., Borland, M. & O'Hara, G. (1991): Placement Outcomes for Children with Special Needs. *Adopting & Fostering*, 15, 2, 18-29.

Triseliotis, J., Walker, M. & Hill, M. (2000): *Delivering Foster Care*. London: British Agencies for Adoption and Fostering.

Uggerhøj, L. (1996): Profesjonelle personligheter. I: M. Sandbæk & G. Tveiten (red.): *Sammen med familien. Arbeid i partnerskap med barn og familier*. Oslo: Kommuneforlaget.

Veland, J. (1993): *Hvordan gikk det med barnevernets barn? Resultater fra barnevernsarbeid i 5 kommuner i Rogaland. Del 1*. Stavanger: Fylkeshelsesjefen i Rogaland.

Vinnerljung, B. (1996): *Fosterbarn som vuxna*. Lund: Arkiv.

Vinnerljung, B. (2006): *Fosterbarns utveckling på lång sikt – några budskap från svenska registerstudier*. Foredrag. Norsk Fosterhjemsforenings jubileumskonferanse, 28. april 2006.

Ward, H. & Skuse, T. (2001): Performance Targets and Stability of Placements for Children Long Looked After away from Home. *Children and Society*..55, 333 - 346.

Ward, H., Munro, E. R. & Dearden, C. (2006): *Babies and Young Children in Care. Life Pathways, Decision-making and Practice*. London: Jessica Kinsley Publishers.

Wedge, P. & Mantel, G. (1991): *Sibling Groups and Social Link*. Aldershot: Averbury Gower.

Wegler, B. & Elgaard, R. (1998): *Overvåget samvær – en undersøgelse af overvåget samvær mellom forældre og børn*. København: Frydenlund.

Werner, E. E. & Smith, R. S. (1992): *Overcoming the Odds. High Risk Children from Birth to Adulthood*. Ithaca: Cornell University Press.

Wilson, K., Sinclair, I., Taylor, C., Pithouse, A. & Sellick, C. (2005): *Fostering Success. An Exploration of the Research Literature in Foster Care*. London: Social Care Institute for Excellence.

Wolkind, S. & Rushton, A. (1994): Residential and Foster Family Care. I: M. Rutter, E. Taylor & L. Hersov (Eds.): *Child and Adolescent Psychiatry. Modern Approaches. 3rd. edition*. Oxford: Blackwell Science.

Barne- og likestillingsdepartementet

R. Riksrevisjonen. Dokument nr 3:10 (2002-2003). Riksrevisjonens undersøkelse av oppfølging og tilsyn i barnvernet

Q-1102 B: Rutinehåndbok for kommunenes arbeid med fosterhjem.

Q-1103 B: Tilsynsfører i fosterhjem

Q-1104 B: Tiltaksplaner og omsorgsplaner i barneverntjenesten – en veileder

Fosterhjemsforskriften

Retningslinjer for fosterhjem

NOU 2000:7. Barnevernet i Norge. Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer.

St.meld. nr. 40

